

**Tanári segédlet
az Egyetemes egyháztörténet oktatásához**

Tegyetek tanítványá minden népet!
Egyháztörténet, alapmodul

Az egyház alapja az Ige

Márkus Gábor 2015
Egyéb ötletek, ajánlások Györffy Eszter 2018

A tanári segédlet felépítése tanóránként

1. A kerettantervi ajánlásai az adott órára vonatkoztatva
2. Óravázlat
3. Megfontolások az óra tervezésével kapcsolatosan
4. Egyháztörténeti megjegyzések
5. Kapcsolódó Ige, énekválasztás - háttérismeretek
6. Orientációk a tankönyvben szereplő feladatokhoz
7. További ötletek, ajánlások
8. További tájékozódás, térkép
9. Hibajavítás

1. Az egyház alapja az Ige

Bevezetés

1. 1. A kerettantervi ajánlásai az adott órára vonatkoztatva

1.1.1. A tanterv ajánlásai az adott órára vonatkoztatva

	TEMATIKAI EGYSÉG	TANÁRI/TANULÓI TEVÉKENYSÉG	KAPCSOLÓPONTOK
1.	Az ősegyház útja az államvallásig	Tanulói tevékenység: A Szentírás, mint egyháztörténeti forrás. Tanári tevékenység: <i>Az egyház teológiai, szociológiai és történeti értelmezése.</i>	<i>Földrajz:</i> a Földközi-tenger térsége. <i>Etika; filozófia:</i> A kereszténység története.

Tanulói tevékenység:

Tanári tevékenység:

1.1. 2. Követelmények:

	TEMATIKAI EGYSÉG	MINIMUM KÖVETELMÉNY
1.	Az ősegyház útja az államvallásig	Kronológia: Kr. u. 30 körül Topográfia: Római Birodalom Személy: Jézus Krisztus Fogalom: Egyház

1. 1. 3. A tantervi tudástartalom adekvát elemei:

Ismeretek: Az egyház mint a Szentlélek munkája, a Krisztus teste, Isten választottainak közössége.

- Isten megszólító Igéjének az adott korban való meghallása. *Jézus munkássága.*
- A keresztény misszió világszerte. *A missziói parancs.*
- A keresztény tanrendszer néhány kiemelt elemének történeti vonatkozásai: *Jézus tanítása röviden.*

Cselekvés, alkalmazási készség

- Szövegértési és önálló tanulási kompetenciák fejlesztése.
- Önállóan szerzett ismeretek rendszerezése tanári útmutatással. Belső motiváció
- A gyülekezethez, az egyházközséghez és az anyaszentegyházhoz való elköteleződés kognitív, érzelmi és felelősségvállalásban megjelenő elemeinek mélyítése

1. 2. Óravázlat

E10_01. (Az óravázlat elemeihez megjegyzések a következő pontban.)

E 10 / 1. Az egyház alapja az Ige (óravázlat)

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	Az egyház és az egyháztörténet jelentése. Jézus Krisztus földi szolgálata.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Mt 16,16	„Simon Péter így felelt: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.”
Kapcsolódó ének:	392. (MRÉ 421.)	Az egyháznak a Jézus a fundámentoma

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik a keresztyénség eredetének történelmi kapcsolódásait (tér, idő, társadalmi környezet). Tudják, hogy a maga történelmi idejében mit jelentett Jézus működése. Képesek az egyház szó köznapi illetve keresztyén értelmének szétválasztására.
Affektív célok:	A diákok érzik, hogy a missziói parancs alapján újfajta közösség alakult ki Krisztussal. Megfogalmazzák önmaguknak, mit jelent számukra az ehhez a közösséghez való tartozás. Felismerik, hogy a történelemből megismert Jézus a hit fényében válik személyes megváltómmá.
Pragmatikus célok:	A diákok felismerik, hogy a Biblia történelmi forrásként is értelmezhető, hiteles információkat tartalmaz Jézus Krisztusról, a forráskritika itt is szükséges. Asszociogram, ¹ gondolattérkép ² alkalmazása.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő-rendszerező elemekkel.
------------------------------	---

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	Református hit- és erkölcsstan. Újszövetségi bibliaismeret, kortörténeti kérdések.
Történelem	Római birodalom, Augustus, Tiberius.
Földrajz	A Földközi-tenger térsége. Júdea (Palesztina), Jeruzsálem, Jordán.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.

¹ Asszociogram: http://www.lutherkiado.hu/handbooks/oromhir_tanari.pdf - 10. oldal. Az asszociogram és a gondolattérkép nem teljesen azonos jelentésű. A gondolattérkép szerteágazóbb, az asszociogram kulcsszavas, erősebben strukturált, vizuálisan is fókuszál a logikai kapcsolatokra.

² http://www.oveges.hu/wp-content/uploads/2013/01/TanModszertan_II_blokk/5.Gondolatterkep.pps

- ❖ Térkép: A Biblia mellékletében szereplő térképek ○ Jeruzsálem Jézus korában ○ Palesztina Jézus korában
- ❖ Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 21. a. A Föld képe az I. században
  - 17. a. A Római Birodalom
  - 18. b. Palesztina Jézus korában
  - 18. c. Jeruzsálem Jézus korában

Kronológia: Kr. e. 7-4 k., **Kr. u. 30 k.**

Topográfia: Földközi-tenger, Római Birodalom, Júdea, Galilea, Jordán, Jeruzsálem, Betlehem.

Személyek: **Jézus Krisztus**, Augustus, Márk, Tacitus

Fogalmak: egyház, egyháztörténet, identitás, misszió, szinkretizmus, történelmi forrás, forráskritika, Ige, koiné, Krisztus, megváltás

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	3	Bevezetés, ráhangolás A tematikai egység célja: az egyháztörténet építőelemeit ad a keresztyén identitás tudatosításához (Ki vagyok én, mint keresztyén ember?)	Tanári magyarázat	Aktív figyelem	Füzet	
2.	4	Mit jelent számodra személyesen, hogy keresztyén vagy?	Üzenet önmagának.	A tanulók a kérdésre adott választ leírják, az összehajtott lapra kívülről ráírják a nevüket, majd a válaszokat borítékba zárjuk.	Tkv. 6. oldal, első motivációs feladat.	<i>A zárt borítékot a vallásánár őrzi. Vagy az E 10 vagy az E 20 modul végén bontjuk ki, és vizsgáljuk a változást.</i>
3.	3	Az egyház kifejezés értelmezése	Ötletbörze	Asszociációs tételmondatok	Tkv. 6. oldal, második motiv. feladat.	
4.	7	Szövegértelmezés: Melyek az egyház jellemzői? a HK 54. kérdés-felelete; Mt 16,13-18; ApCsel 8,1-3; Ef 5,22-32; Kol 1,18.24	Egyéni olvasás, páros értelmezése, frontális összegzés, Gondolattérkép Tanári magyarázat	Szövegértelmezés párosan, közös értelmezés, vázlatkészítés.	Tkv. 6. o. Tkv. 9. o. 1. f.	<i>Az egyes biblia szakaszok megjelölése kiosztható. Tanár: az egyház szociológiai (jogi) és teológiai értelmezése.</i>

5.	4	Az egyház története (értelmezés) A missziói parancs (Mt 28,18-20)	Gondolattérkép Szemléltetés	Vázlatkészítés	Tanári ppt. Tkv. 6. o. 1.1.	<i>A tankönyv által bemutatott fontosabb témák</i>
6.	5	A római birodalom (Kr. u. I. sz.) és Júdea helyzete Összetartó erők A szinkretizmus	Asszociogramm Fogalommagyarázat	Vázlatkészítés	Tanári ppt	<i>Kapcsolódás történelem és földrajz tantárgyhoz</i>

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Júdea vallási irányzatai				
7.	8	Jézus, a történelmi szereplő Egyes források történelmi értékelése Császárok: Lk 2,1-2; Lk 3,1-4 (Hitelesség: Mk 15,20-25; Mk 11,12-14 Jézus és kortársai: Mk 6,3; Mt 11,4-6) Külső források: Tacitus, Flavius Kérdőjelek: Torinói lepel	Tanári kérdések segítségével forráselemzés és forráskritikai megjegyzések	Forráselemzés, jegyzetkészítés	Forrásrészletek, képi források (ppt)	<i>a</i> <i>Ezek példák történelmi kapcsolódásra!</i>
8.	2	Kapcsolódó Ige Mt 16,16	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		
9.	3	Jézus személye és tanítása Krisztus születése és kereszthalála A jézusi etikai fordulat ismertetése	Tanári magyarázat	Tételmondat jegyzetelése	Tanári ppt	
10.	4	Óra végi összefoglalás Jézus a történelmi tér-időben A missziói parancs Az egyház egyes jellemzői	Beszélgetés	Tanulói válaszok jegyzetek alapján	Füzet	<i>Idézhető vagy énekelhető a 392. dicséret</i>
11.	1	Házi feladat: I! Tkv. 9. o. 2. f. T! Tkv. 6-9. o.	Tanári közlés		Tkv. 6-9. o.	

12.	2	A következő órák előkészítése +1.: Tanulói témafelvetés 3 perc: Pál útjai +2: pl. Fructuosus vértanúsága (ppt, 3 p.) vagy tablókészítés vértanúkról +3: Az újszövetségi kánon és a Vulgata (ppt, 3 p) +4: Ortodox templom (3 p)	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1: A Biblia térképmelléklete +2: Internet +3: Internet +4: Internet	+1: Tkv. 12. o. 1. f. +2: Tkv. 16. o. 3. f. +3: Tkv. 18. o. 4.5 +4: Tkv. 25. o. 5. v.6.
13.	2	Visszajelzés, értékelés				

Reflexiók:

1.3. Megfontolások az óra tervezésével kapcsolatban

1.3.1. Az óra a teljes tematikai egységet előkészíti. Erről szólhat egy rövid tanári bevezetés.

1.3.2. A 6. oldalon szereplő 1. feladat.

Mit jelent számodra személyesen, hogy keresztyén vagy?

A feladat lehet körkérdés, de időt nyerünk, ha „Üzenet önmagának” megoldást választunk (ld. óravázlat). Így az egyháztörténet modul (vagy modulok) tanulása végén lehet összehasonlítani, hogy milyen mértékben gazdagodott, változott a tanulói identitás / önreflexió.

1.3.3. Az egyház kifejezés értelmezése felvezethető a 6. oldalon szereplő 2. feladattal. Az izgalmas kérdés boncolgatására nem sok idő jut, de segít abban, hogy a tanulók felismerjék a szociológiai-jogi, köznapi értelmezés sajátosságait.

1.3.4. Az egyház szó köznapi értelmezésétől eltér a teológiai / keresztyén szóhasználat. Egy asszociációs ábra, néhány hívószóval egyértelművé teheti az egyház ismérveit. (Ilyen hívószavak pl.: szervezője / tagjai / időben / térben / feladata.

Tipp: a hivatkozott biblia helyeket kis cédulán osszuk ki néhány tanulónak, és ők határozzák meg a jellemzőket.

1.3.5. Az E10 modulhoz készült egyháztörténeti modulfüzet tananyagot a missziói parancsból kiindulva az alábbi szálakból szőttük:

Hívószó	Dimenzió
<i>Minden hatalom</i>	Egyház és hatalom kapcsolódásai, viszonyuk
<i>Minden népek</i>	A misszió története: mikor, melyik népet szólította meg az Ige?
<i>Menjetek el / tanítva</i>	Az egyháztörténet példaképei, jelentős tanítói
<i>Amit én parancsoltam</i>	A bibliatörténet néhány fontos mozzanata
<i>Veletek vagyok</i>	A keresztyén közösség, az egyházszervezet és a kegyesség története, Krisztus jelenlétének megérezése
<i>Minden napon</i>	Az egyház és a keresztyének szerepe a saját korukban, saját társadalmukban

1.3.6. Praktikus lehet egy kétkörös ábra: általában mi tart össze egy nagy államot / nagy birodalmat, és konkrétan mit jelentett ez a Római Birodalomban?

A vallási tényezőt kiemelve bemutatható a szinkretizmus fogalma. Tanári magyarázattal térhetünk át Júdea vallási viszonyaira.

A vallástanár döntése szerint lehetséges, hogy a történeti Jézus-problémakör érintése helyett inkább a zsidó kegyességi irányzatokra helyeződjön nagyobb hangsúly. Ebben az esetben az egyháztörténetben a felekezetekre tagolódás jelenségének pontosabb megértését lehet előkészíteni.

1.3.7. Jézus történetisége érdekes, de ebben a modulban részletekbe menően nem érintett téma. A rendelkezésre álló időben célszerű lehet, hogy a tanulók részére átadjuk az forrásokat, és tanári kérdésekkel helyezzük el Jézus Krisztust a Római Birodalom történetében, vagy a feltett kérdésekkel mutatunk rá az egyes biblia részek forrásértékére.

Időt lehet nyerni, ha az egyház fogalomhoz szükséges biblia helyek és a Krisztusról szóló források kiosztása egyszerre történik, pl. két eltérő színű kártyán; először a fehér, később a sárga kártyák anyagát dolgozzuk ki.

1.3.8. Itt tudunk rámutatni, hogy Péter hite teszi lehetővé, hogy a lenyűgöző történelmi személyiségben felismerje a személyes megváltó Krisztust.

1.3.9. A tanári magyarázat a tankönyv 8. o. 1.4. részének összefoglalása.

1.3.11. Házi feladatként (csoporttól függően) feladható memoriter a missziói parancs vagy a HK 54. kérdés-felelete.

1.3.12. A következő órák előkészítéseként lehetséges feladatokra való példák. 2 tanórával ezután, a 3. órán az I-III. század mártírjainak bemutatása pl. ppt (egy tanuló kiselőadása) vagy tablók segítségével (egy vagy több csoport munkája) történhet. Ezt a feladatot célszerű egy héttel előbb kiadni. **Ld. még 2.3.4.; 3.3.6; 4.36., 5.3.**

1. 4. Egyháztörténeti megjegyzések

Ennek az órának az egyik célja, hogy felhívja a diákok figyelmét arra, hogy az egyház kifejezés köznyelvi használata inkább a szociológiai-jogi értelmezés. A Heidelbergi Káté 54. kérdésfelelete alkalmas arra, hogy ezt a fogalmat a keresztyén teológia összefüggésébe helyezze.

Egyes teológusok szerint a református teológiában a Szentlélek munkája és így maga az egyház is, a krisztológiához képest kevésbé kidolgozott terület. A középiskolások számára azonban elégséges lehet az egyház megjelenése különböző módjainak ismerete, az egyház „felette nagy titkára” elég csak utalni.

Ezt a „titkot” nagyon jól tudjuk érzékeltetni, ha felhívjuk a figyelmet arra, hogy az egyház az időn átívelő – és a tér-időtől független közösség. János apostol, Assisi Ferenc, Luther, Arany János és mi magunk együtt hallgatjuk Isten Igéjét.

A zsidó kegyességi irányzatok kapcsán érezhetjük, hogy az esszénusok csoportját sokan az ezotéria felől értelmezik, és össze akarják mosni őket a nazarénusokkal illetve Jézus Krisztussal. Keresztelő János és Jézus Krisztus esszénus kapcsolatait a bibliakutatók egy része is feltételezi, de az azonosság nem igazolható.

Lásd még: <https://www.parokia.hu/keres/tartalom/?q=holt+tengeri+tekercek&lan=hu>

– Jézus és a holt-tengeri tekercek. A történeti Jézus-kutatás azt a Jézus-képet mutatja, amit a modern kritikai történelemtudományi kutatás módszereivel megrajzolhatunk. Ez azonban nem mutatja meg Jézus személyét teljes valójában.

Jézus Krisztus tanításának összefoglalása az egyháztörténet elején inkább a társadalometika felől tűnik célszerűnek.

1. 5. Kapcsolódó Ige, énekválasztás - háttérismeretek

Mt 16,16: „Simon Péter így felelt: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.”

„Amikor Jézus Cézarea Filippi vidékére ért, megkérdezte tanítványait: Kinek mondják az emberek az Emberfiát? Ők így válaszoltak: Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, megint mások pedig Jeremiásnak vagy valamelyik prófétának. Ő megkérdezte tőlük: Hát ti kinek mondotok engem? Simon Péter így felelt: Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia. Jézus ezt mondta

neki: Boldog vagy, Simon, Jóna fia, mert nem test és vér fedte fel ezt előtted, hanem az én mennyei Atyám.” (Mt 16,14-17.)

Sokan ismerik el, hogy Jézus valamelyik régi nagy prófétával egyenrangú, fontos történelmi személyiség. Jézus személyes állásfoglalást vár a tanítványaitól. Péter bizonyágtétele talán az első keresztyén hitvallás, amikor Megváltójának vallja Krisztust. Jézus egy boldogmondással válaszol. Az igeszakasz második része a későbbiekben fontos szerepet kapott a pápa elsőségével kapcsolatos vitákban.

392. (MRÉ 421.) Az egyháznak a Jézus a fundámentoma

Az ének 1. és 2. verse jól foglalja össze az egyházzal szembeni keresztyén tanítás bibliai alapjait, bizonyos tekintetben előremutat az ökumenizmus egyes kérdéseire, különösen a Krisztusban való egység megtalálására.

Az ének szövegét Stone J. Sámuel (1839-1900) anglikán lelkész írta 1866-ban. Az Apostoli Hitvallás tételére írt énekei sorában ez az öt versszak az egyházzal szembeni tanítást értelmezi.

Dallamát Samuel Sebastian Wesley (1810-1876) alkotta. Ő „a muzsikus Wesleyk” utolsó tagja. A metodista felekezet egyik alapítójának, az énekköltő Charles Wesley-nek unokája, neves orgonista és termékeny anglikán egyházi zeneszerző.

(Csomasz Tóth Kálmán: Dicsérvételek az Urat! – Bp., Ref. Sajtóosztály, 1971) alapján

1. 6. Orientációk a tankönyvben szereplő feladatokhoz (9. oldal)

1. feladat. Bibliaértelmezés. Tanórai keretekben csak az egyház jellemzőit gyűjtjük össze ezek alapján. Megbízható bibliaismereti alapokkal tanulók esetében házi feladatként kérhető valamelyik szakasz részletesebb elemzése. A Mt 16,18 közikla kérdésére inkább a 4. lelkében elemezzük.
2. feladat. A szinkretizmus egyik jellegzetes megnyilvánulása; ma is tetten érhető gondolkodásmód. A részlet egy keresztyénellenes írásból való, és többistenhívő környezetben született. Alkalmos házi feladatnak: 4-5 mondatban fejtse ki, igazat adsz vagy vitába szállsz egyet Kelszosz nézeteivel! Ha ezt a feladatot házi feladatként alkalmazzuk, akkor a következő órán célszerű csoportmunkában feldolgozni a tanulók érveit, ezután következhet egy rövid tanári reflexió.
3. feladat. A jézusi törvényértelmezéshez segítő, előkészítő jellegű feladat, egyben érinti az autonóm – heteronóm erkölcs kérdéseit is. A feladat asszociációs láncot indíthat be, amely könnyen eltéríti a tanóra menetét. Ugyanakkor ez is egy alternatív lehetőség az óra bevezetéséhez, Jézus földi működése jelentőségének megértéséhez.
4. feladat. A feladat lehet házi feladat, vagy ha a tanulók idegen nyelven ismerik az Apostoli hitvallást, beépíthető a tanórába. Célja, hogy a tanulók magyarázatot keressenek arra, hogy az anyaszentegyház miért csak magyarul értelmezett kifejezés – más nyelvek csak az egyház kifejezést használják. Rámutathatunk arra, hogy más nyelveken az egyház / gyülekezet / templom kifejezés nem válik annyira egymástól, mint a magyarban (angol Church / Congregation, német Kirche / Gemeinde, román Biserica / congregație).
5. feladat. Az egyház szociológiai–jogi és teológiai különbségének érzékeltetésére alkalmas feladat.
6. feladat. A lehetséges válaszokat az 1.4. rész jórészt felvázolja. Ld. még Róm 13,8-10.

1. 7. További ötletek

- ❖ Az óra felépítéséhez: A tananyagot úgy is csoportosíthatjuk, hogy Jézus történetiségének problémáival kezdünk, és Péter hitvallása ill. a missziói parancs alapján jutunk el az egyház fogalmáig.
- ❖ Az óra bevezethető az evangélium – örömhír – továbbadása – misszió gondolati szálon is.
- ❖ Ha az órán Jézus tanításának kifejtésére nagyobb hangsúlyt helyezünk, lehetséges az alábbi témák kifejtése: ○ az Isten országa értelmezése; ○ a parúzia közelsége; ○ Jézus és a hatalom viszonya.
- ❖ Egy-egy zsidó kegyességi irányzat bemutatása hálás feladat lehet tanulói kiselőadásokra, de csak akkor, ha kb. két héttel korábban kiválasztottuk a diákokat.
- ❖ Jó bibliaismereti alapokkal rendelkező tanulók esetében a kegyességi irányzatok fogalomfelismeréssel is feldolgozhatók.
- ❖ Lehetséges feladat: Határozd meg, mi a különbség a zelóta és a prozelita között!
  - ❖ **Tankönyvi ajánló**

40.4. *Az Újszövetség* (243-244. oldal)

Jézus élete (portré) (244-246. oldal)

in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig – Befejezetlen Múlt. 1.*; Műszaki Kiadó 2008.

Egyháztörténeti tankönyv

1. *A kereszténység kialakulása* (13-15. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet – Evangélikus hittankönyv 11. évfolyamos diákok számára*; Luther Kiadó 2006.

2. Forrás

1. SZINAPSZIS Máté, Márk, Lukács evangéliumának párhuzamos szövege; Kálvin Kiadó 2007.

2. *A Babilóniai Talmud* (Szánhedrin 43a részlete)

„Peszách előestéjén [keresztfára] akasztották a názáreti Jézust”.

3. Josephus Flavius: *A zsidók története* XVIII. könyv 3. fejezet 3 pont

Zsidó történetíró (37-100) a művelt rómaiaknak írt népe történelméről.

„Jézus, ez a bölcs ember, ha ugyan szabad őt embernek neveznünk”

4. Tacitus *Évkönyvek* XV. 44

Cornelius Tacitus (55-120), római történész, a császárok életéről írt.

„Christust, akitől ez a név származik, Tiberius uralkodása alatt Pontius Pilatus procurator kivégeztette.”

5. Ifjabb Plinius 96. levél

Gaius Caecilius Plinius Secundus (61-113), római politikus, író, Bithynia és Pontus legátusa. Levelét 112-ben írta Traianus császárnak.

6. Suetonius *A Caesarok élete* V.25

Gaius Suetonius Tranquillus (69-122) római történész császárok életéről szóló művét 120 körül írta.

Az összes forrás megtalálható az Apológia Kutatóközpont oldalán SZALAI András: *Nem-keresztény források Jézusról* című írásában.

3. Irodalom

1. *Jézus élete* (portré)

244-246. oldal: A „világi” történelemkönyv/történetírás milyen képet fest Jézusról?

Jézus élete (portré) in: GÖNCZÖL Enikő: *Óskor, ókori civilizációk 476-ig*

2. *Jézus születésének időpontja*

95. oldal: Ki és mikor számította ki Jézus születésének az időpontját? Mi okozta a „hibát”?

in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

4. Kép

1. *Trónoló Krisztus* (103. oldal)

Mozaik a IV. századból.

18. *A kereszténység születése és egyházzá szerveződése* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

2. *Színoptikusok* [képregény] (18-19. oldal)

3. *János evangéliuma* [képregény] (22-23. oldal)

Hetedikes korosztálynak készült evangélikus hittankönyvben képregény formában mutatja be az egyháztörténeti eseményeket, idősebb korosztálynak is segítség lehet. Ez a kép-sorozat szemléletesen mutatja be az egyes evangéliumok (színoptikusokat összehasonlítva, János jellegzetes tanításait, üzeneteit) sajátosságait, jellemzőit.

in: *Hajónapló* – Evangélikus hittan 7. osztály; Luther Kiadó 2017.

5. Film

1. *Názáreti Jézus* (filmdráma 1977.) 371 perc

A tévésorozat az egyik legismertebb Jézus életét bemutató alkotás. Zeffirelli rendező törekedett a történelmi és vallástörténeti hűsége. A film nagyon hosszú, néhol vontatott. Életképek és a hangulatok teszik érzelm dűssá a filmet. Alapvetően a bibliai szövegekre épít. A következő részleteket érdemes megnézni belőle (óra:perc:másodperc):

08:35-12:20 Angyali üdvözet (Lukács 2)

12:30-14:50 Ki a Messiás? Elképzelt beszélgetés Heródes és a rómaiak között

16:50-17:45 Mária látogatása Erzsébetnél (Lukács 2)

46:20-50:00 Jézus születése: csillag, pásztorok

53:50-55:30 Simeon (Lukács 2)

1:23:00-1:26:00 Keresztelő János beszéde

2:55:00-2:56:45 Gazdag ifjú és Jézus

3:00:00-3:05:00 Ötezer ember megvendégelése

3:22:10-3:27:00 Kinek mondanak engem? Péter vallástétele

3:27:10-3:30:30 Hegyi beszédből a Boldogmondások és a Miatyánk (Máté 5)

4:27:00-4:28:15 Nikodémus és Jézus (János 3,16)

Nagy hét eseményei innen kezdődnek:

4:28:20-4:37:55 **Nagytanácsi vita: kicsoda Jézus?** Részben fikció, de jó összefoglalása és érzékeltetése annak, hogy milyen okok miatt ítélték el Jézust. Ez a rész egy történelmi-teológiai reflexió.

4:37:55-4:41:10 Júdással megegyeznek, hogy Jézust elárulja (ebben egyik legismertebb teológiai magyarázat, hogy miért)

4:41:15-5:49:00 Utolsó vacsora, Gecsemáné kert, Jézus a Nagytanács előtt, Pilátus előtt (kínzása), Pilátus ítélete, keresztút, keresztre feszítés, Jézus halála, temetése, sír őrzése. Alapvetően az evangéliumok alapján.

Feltámadás eseményei innen kezdődnek:

5:49:05-6:03:13 Asszonyok a sírnál, Az evangélium elemei keverednek a fikcióval: hogyan élhették meg a tanítványok Jézus halálát, amíg meg nem bizonyosodtak a feltámadás tényéről. A feltámadott Jézus ül a tanítványai között, rájuk bízva a missziói parancsával ezzel zárul a film.

2. *Passio* (filmdráma 2004.) 122 perc

Mel Gibson nagy vihart kavart filmje az Ézsaiás 53 alapján Jézus életének utolsó 12 óráját jeleníti meg, hangsúlyosan is a Megváltó testi-lelki szenvedéseit a középpontba állítva. Az események bemutatása az Olajfák hegyétől a feltámadásig tart.

A film különösen kegyetlen, 18 éven felülieknek való, 11 évfolyamon sem ajánlott végignézni. Két részletet azonban érdemes megnézni (óra:perc:másodperc):

1:46:50-1:49:00 Jézus utolsó szavai a kereszten: „*Elvégeztetett.*” Meghal. A kereszt az égből látszik, és egy könnycsepp csapódik a földre, majd: „*a föld megindul, a kösziklák repedeznek*”.

1:51:00-1:53:45 Keresztről való levétel, feltámadás.

<https://gloria.tv/video/2QaQymhJbiJe4nug782qgWT1w>

3. *Ben Hur* (kalandfilm 1959) 3 részes

A jeruzsálemi Ben Hur, gazdag zsidó család fia, akkor találkozik régi barátjával, amikor Jézus elkezdte a tanítói munkásságát. Ben Hur egy baleset kapcsán száműzik, családját is meghurcolják. A gályarabságból Ben Hur kiszabadul, onnan Rómába kerül. Végül sikerül hazatérnie, de a családtagjai már betegek, mire hazaér. Nem Jézus a főszereplő, de az egyik meghatározóbb hatású film, ami a XX. századi Jézus-képünket alakítja. Jézusnak nincs arca, sem hangja: csak cselekedeti és hatása.

Az első részben itt szerepel Jézus (óra:perc:másodperc):

1:00:30-1:05:10

A rómaiak a fogságba viszik a foglyokat, köztük Ben Hur is, a hőségben mindenki kíntóan szomjas, Jézus az ácsműhelyéből kijön, hogy a raboknak inni adjon. Arca nem látszik, nem beszél. Ben Hurnak vizet ad. Jézus hatása Ben Hur és a százados arcán és reakcióiból látszik.

<https://videa.hu/videok/emberek-vlogok/ben-hur-1959-film-1.resz-OidkSHrOuRan9kkP>

A harmadik részben a keresztre feszítés itt látható (óra:perc:másodperc):

59:00-1:16:35

Ben Hur a leprás rokonait Jézushoz akarja vinni, de elkésett: arra érkezik, hogy Pilátus elítélte Jézust. Sem a kereszttúton, sem a kereszten nem látszik Jézus arca, csak az emberek reakciói. 1 óra 8 perc körül Ben Hur az egyik napkeleti bölccsel beszélget Jézus küldetéséről. Jézus halála utáni eseményeket részletesen mutatja a film: sötétség, eső, földrengés. Ben Hur rokonai meggyógyulnak.

❖ <https://videa.hu/videok/film-animacio/ben-hur-harmadik-befejezo-resz-MprToQ5CIMfphRr>

1. 8. További tájékozódás, térkép

Internet

- ❖ A történeti Jézus kérdésben jól használható internetes oldalak:
- ❖ <https://vigilia.hu/regihonlap/1997/12/9712ker.html> – Historiográfia.
- ❖ <http://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A9zus> – A történeti Jézus rész (idézi Tacitust és Flaviust is)
- ❖ www.gff-szeged.hu/konyvtar/download/.../Krisztológia%202.doc Szkeptikus vagy kritikus vélemény:

- ❖ http://mult-kor.hu/20090410_a_torteneti_jezus_nyomaban?pIdx=2

Könyvek:

- ❖ Eduard Schweizer: Jézus. Mit tudunk valóban Jézus életéről? – Bp. Kálvin K., 1999.
- ❖ Gerhard Kroll: Jézus nyomában – Bp.: Szent István Társulat, 1993. <http://www.ppek.hu/k63.htm>
- ❖ J. H. Crossan – J. L. Reed: Jézus nyomában – Debrecen, Gold Book, 2004.

Ének:

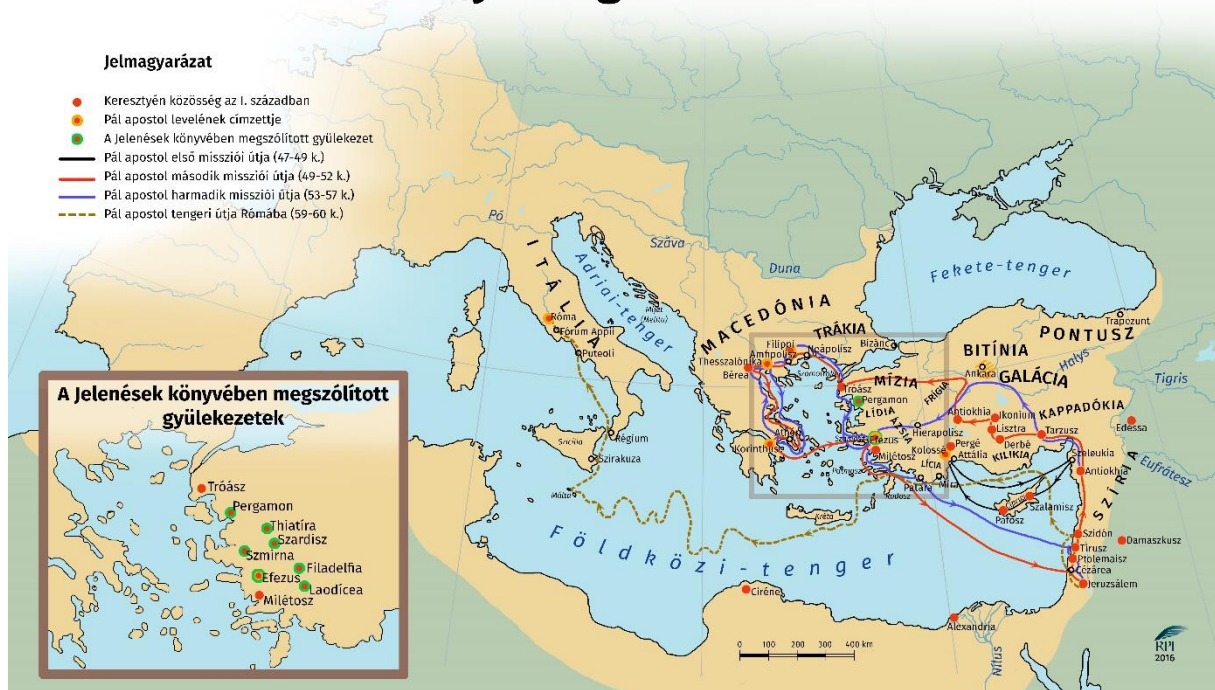
- ❖ 392. dicséret. – In: Református énekek IX. (Cd, 16. szám, 4:24) – Bp. Periferic Records, 2010.

Film:

Jézus életéről sok film szól, Péter bizonyágtétele vagy a missziói parancs a témához kapcsolódó, jól bemutatható elem.

Térkép:

A keresztyénség az I. században

1. 9. Hibajavítás

- ❖ A Tkv. 6. oldalon a bevezető feladatok sorszámozása hibás, két 1-es szerepel. Helyesen 1., 2.

2. Az első gyülekezetek

2. 1. A kerettantervi ajánlásai az adott órára vonatkoztatva

2.1.1. A tanterv ajánlásai az adott órára vonatkoztatva

	TEMATIKAI EGYSÉG	TANÁRI/TANULÓI TEVÉKENYSÉG	KAPCSOLÓPONTOK
1.	Az ősegyház útja az államvallásig	Tanári tevékenység: Az egyház létrejötte. <i>Az őskeresztyén / őkeresztyén liturgia és kegyesség.</i>	<i>Történelem:</i> A keresztyénség kialakulása, tanításai és elterjedése. Az európai civilizáció és kultúra zsidó-keresztyén gyökerei.

2.1. 2. Követelmények:

	TEMATIKAI EGYSÉG	MINIMUM KÖVETELMÉNY
2.	Az első gyülekezetek	Kronológia: Kr. u. 30. körül Topográfia: Jeruzsálem Személy: Pál apostol Fogalom: Gyülekezet, keresztyén

2. 1. 3. A tantervi tudástartalom adekvát elemei:

Ismeretek

- Az emberi esendőség és az isteni kegyelem néhány példája *Pál*.
- Isten megszólító Igéjének az adott korban való meghallása: *az első gyülekezet*.
- A keresztyén misszió világszerte: *misszió a Római Birodalomban*.
- Az egyházszervezet néhány meghatározó változása: *az ősgyülekezet*.

Cselekvés, alkalmazási készség

- Szövegértési és önálló tanulási kompetenciák fejlesztése.
- Ismeretszerzés történelmi atlaszok, térképek segítségével.
- Néhány egyháztörténelmi jelentőségű kérdésben többféle értelmezés ismerete, a református álláspont melletti érvelés képessége: *a keresztyén kifejezés*. Belső motiváció
- A gyülekezethez, az egyházközséghez és az anyaszentegyházhoz való elköteleződés kognitív, érzelmi és felelősségvállalásban megjelenő elemeinek mélyítése.
- A keresztyén küldetésben, élethivatásban, szolgálatban vállalt küzdelmek és áldozatok jelentőségének megélhetővé tétele.
- A református keresztyén ünnepek mélyebb átélésének támogatása.

2. 2. Óravázlat

E10_02. (Az óravázlat elemeihez megjegyzések a következő pontban.)

E 10 / 2. Az első gyülekezetek (óravázlat)

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A jeruzsálemi ősgyülekezet. A misszió első évtizedei. A keresztyén megnevezés eredete.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	ApCsel 2,37	<i>Amikor ezt hallották, mintha szíven találták volna őket, ezt kérdezték Pétertől és a többi apostoltól: Mit tegyünk, testvéreim, férfiak?</i>
Kapcsolódó ének:	370. (MRÉ 251.)	Jövel, Szentlélek Úristen!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik az első gyülekezet kialakulásának körülményeit, kegyességét, a Szentlélek kiáradásának hatását. Tudják, hogy az ősgyülekezet többször is viszonyítási pont volt az egyház megújítását célzó mozgalmak számára. Felismerik Pál apostol személyes megtérésének jelentőségét és hatását a misszió megújulásában.
Affektív célok:	Érezzék át, milyen hatást váltott ki a Szentlélek kiáradása az első keresztyénekben. Megfogalmazzák érzéseiket, milyen lehetett az első keresztyén közösséghez tartozni.
Pragmatikus célok:	A Szentírás alapján az őskeresztyén tradíció jellemzése. Állásfoglalás a keresztyén – keresztyén szó használatával kapcsolatosan.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő-rendszerező elemekkel.
------------------------------	---

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	Református hit- és erkölcsstan. Újszövetségi bibliaismeret: az Apostolok cselekedeteiről írott könyv, páli levelek.
Történelem	Római birodalom, a keresztyénség kialakulása és terjedése
Földrajz	A Földközi-tenger térsége. Júdea (Palesztina), Jeruzsálem, Kis-Ázsia, Róma.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: A Biblia mellékletében szereplő térképek
  - Térkép az apostoli iratokhoz
- ❖ Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 17. a. A Római Birodalom
  - 18. d. Pál apostol térítő útjai

Kronológia: **Kr. u. 30. k., 49, 64.**

Topográfia: Földközi-tenger, Jeruzsálem, Antiókhia, Róma
Személyek: **Pál apostol**
Fogalmak: pünkösöd, apostol, gyülekezet, keresztény, hellenizmus, agapé, Nagytanács, zsinagóga, zsinat,

		E) Pál utazása térképeken és a páli levelek címzettjei, illetve a kisázsiai gyülekezetek Jel 2,1.8.12.18; 3,1.7.14.				
5.	5	A) csoport beszámolója, majd Igazoljuk az HK 54. kérdés egyház-meghatározását az ősgyülekezet példáján!	Beszámoló Asszociogram	Tanulói jegyzet: Az ősgyülekezet fogalom köré az ismérvek és példák.	Biblia, füzet, tanári ppt	
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
6.	2	Kapcsolódó Ige ApCsel 2,37	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		
7.	3	Kapcsolódó ének 370. dicséret	Közös ének vagy forráselemzés	Tanulói válaszok	Énekeskönyv	<i>Milyen egyháztörténeti elemek összegződnek ebben az énekben?</i>
8.	2	A keresztyén név eredete	Tanári magyarázat	Oksági összefüggés: miért használjuk a keresztyén megnevezést?	Tkv. 10-11. o.	<i>Várhatóan a diákok ismerik a keresztyén / keresztény szóhasználat különbségét.</i>
9.	4	B) csoport beszámolója, majd az ősgyülekezet kegyessége	Beszámoló Tanári összefoglaló	Tanulói jegyzet: a gyülekezet életének elemei (felsorolás)	Biblia, füzet	
10.	4	C) csoport beszámolója Pál apostol életútja	Beszámoló Tanári összefoglaló majd kiegészítés	Tanulói jegyzet: Pál életútja (kronológia ppt alapján)	ppt	

11.	3	D) csoport beszámolója Pál apostol térítőútjának jellemzői	Beszámoló	Aktív figyelem		
12.	3	E) csoport beszámolója Pál utazásai	Térképelemzés	Térképhasználat	Biblia melléklete	Ez is elég, nem szükséges az Atlasz.
13.	2	Óra végi összefoglalás Pünkösöd: az egyház születésnapja Pál, a misszió megújítója	Beszélgetés	Tanulói válaszok jegyzetek alapján		
14.	1	Visszajelzés, értékelés	Tanári közlés			
15.	1	Házi feladat: I! Tkv. 12. o. 5. f. T! Tkv. 10-12. o. F! A jeruzsálemi gyülekezet és Pál apostol missziója	Tanári közlés	Tanulói jegyzet	Tkv. 10-12. o.	Diff: Tkv. 12. o. 2. f.
16.	1	A következő órák előkészítése +1: <i>pl. Fructuosus vértanúsága (ppt, 3 p.)</i> +2: <i>Az újszövetségi kánon és a Vulgata (ppt, 3 p)</i> +3: <i>Az ortodox templom (ppt 3 p)</i> +4: A középkori pokol (3 p) Dante alapján	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1: Internet +2: Internet +3: Internet +4: Internet	+1: Tkv. 16. o. 3. f. +2: Tkv. 18. o. 4.5. +3: Tkv. 25. o. 6 v. 5.f. +4: Tkv. 29. o.4. f

Reflexiók:

2.3. Megfontolások az óra tervezésével kapcsolatban

Mivel az ösgyülekezetről, Pál apostolról a tanulóknak számos formában lehetnek előzetes ismereteik, a csatolt óravázlat csoportmunkára épít.

2.3.1. Az óra elején szervezési teendők lehetnek szükségesek.

2.3.2. Néhány egyszerű fogalom-meghatározásra jut idő vagy frontális ismétlőkérdésekre.

2.3.3. Néhány kérdéssel vezetjük be a csoportmunkát. A Tkv. 10. o. kérdésfelvetése motivációs kérdés – és ehhez kapcsolódhat az óra célkitűzése is. Mit jelentett az első gyülekezetekhez való tartozás?

2.3.4. A bemutatott vázlat 5 csoport számára ad feladatokat. Ezek eltérő nehézségűek

	Kérdés, probléma	Bibliai hivatkozás	Feladat jellege
A)	Mi változott pünkösdkor?	ApCsel 2,1-14.32-39	Problémaelemző szövegértelmezés
B)	Az ösgyülekezet élete	ApCsel 4,1-11; 4,32-37; 6,1-5	Következtetéseket igénylő szövegértelmezés
C)	Pál apostol életrajza	ApCsel 22,1-21	Egyszerű szövegfeldolgozás
D)	Pál térítőtűzjei	ApCsel 18,1-11; 18,18-30.	Következtetéseket igénylő szövegértelmezés
E)	Pál utazása térképeken és a páli levelek címetjei	Jel 2,1.8.12.18; 3,1.7.14.	Többlépéses topográfiai és bibliahasználati készségfejlesztés

- ❖ Ha mind az 5 csoportnak feladatokat adunk, akkor nagyon feszes, pörgős, gyors fókuszváltásokkal szervezett tanórara kerül sor.
- ❖ 5 csoporttal csak akkor érdemes dolgozni, ha a diákok járatosak a csoportmunkában. Ha ez adott, vagy az egyes témákra több időt szeretnénk fordítani, kevesebb csoportot kell szervezni.
- ❖ Egy csoportban 4-6 tanuló legyen, ha lehetséges. Ezek a feladatok nem igényelnek nívószint szerinti tanulói differenciálást, nem kell a termet átrendezni. A vallás tanár a tanulókat ismerve el tudja dönteni, melyik csoportnak melyik feladat a testhezálló.
- ❖ A csoportban feldolgozott témák számát két módon lehet csökkenteni:
  - Kisebb létszámú osztály esetén nagyobb taglétszámú, de kevesebb csoport.
  - Vagy két-két csoport is kaphatja ugyanazt a feladatot. A feldolgozásra, magyarázatra szánt idő így jobban fókuszálható.
- ❖ A megoldásra rendelkezésre álló idő fegyvermezett munkát kíván a tanulóktól.
- ❖ Ha az előző órán volt olyan diák, aki arra vállalkozott, hogy bemutatja Pál útjait, őt az E-csoportba tegyük, és utána ő legyen a szószóló. A felkészülés során a szaktanár külön figyelje ezt a csoportot: megtalálják-e a feladatban szereplő gyülekezetek listáját (ÚSZ tartalomjegyzék és Jel. hivatkozott helyei), illetve hogy a megoldás ismertetésekor ne vesszenek el az egyes városok felsorolásában, hanem a Kis-Ázsia, Balkán, Róma, megnevezéseket használják.

2.3.5. Itt tudjuk elemezni azt a kérdést, hogyan változtatta meg a tanítványokat a Szentlélek kiáradása (érzelmi kérdések tudatosítása).

- ❖ Ha az ősgyülekezetet és a HK 54. kérdést összekapcsoljuk, akkor az előző óra egyház asszociogramjához hasonló ábrát kaphatunk.
- 2.3.6. A kapcsolódó Ige magyarázata során érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy nagy erejű csoda történik, mélyen megérinti az összegyülekezett sokaságot, szembesülnek Krisztus kivégzésének súlyával: és akkor a kérdés: mit tegyünk?
  - 2.3.7. A 370. dicséret pünkösdi ének. Eléneklése is hatásos lehet. Olyan osztályokban, ahol a kognitív tanulásfelfogás erős, az ének egyháztörténeti kapcsolódásaira hívhatjuk fel a figyelmet. (ld. még 2.5.) Kérdésként feltehető, mit jelent az Alleluja kifejezés. [Alleluja / halleluja – a héber eredetű szó a zsoltárok éneklésekor a gyülekezet válasza volt a szólisztikus részek után. Jelentése: Dicsérvétek Istent – szokták így is fordítani: Dicsérvétek az Urat! Augustinus szerint az egyház hagyománytiszteletből őrizte meg ezt a formát.]
  - 2.3.8. Az egyház „születésnapja” után jön a „keresztelés és megnevezés.” Tanári magyarázat lehet a keresztyén / keresztény szóhasználat értelmezése.
  - 2.3.9. Valószínűleg érdemes aktiválni a megosztott figyelmet. Míg a csoport beszámol, már látható az ősgyülekezet kegyességének néhány eleme (kulcsszavas vázlat).
  - 2.3.10. A csoportbeszámoló alatt egy 10-12 soros életút-vázlat kivetítés a célszerű. Érdemes 46 kronológiai adatot is kapcsolni.
  - 2.3.11. A feladat a misszió nehézségeiről adhat számot.
  - 2.3.12. A csoportbeszámoló alatt a térkép kivetítése lenne szerencsés, vagy a diákok a Bibliájukban lévő térképet használják.
  - 2.3.16. Itt csak az új feladat kijelölésére kell idő, az Isteni színjátékkal kapcsolatos Tkv. 29. o. 4. feladat. A diák felkészülése során használhatja a Wikipédiát, ahol jó áttekintést talál. **Ld. még 3.3.6, 4.3. , 5.3. , 6.3.**

2. 4. Egyháztörténeti megjegyzések

Ennek az órának az egyik célja, hogy a diákok megérezzék valamit az első keresztyén közösségek belső világából, a Szentlélek erejének közvetlen megtapasztalásából. Az ősgyülekezet ismerete bázisa lehet a későbbi re-formációs [*reformációs és vissza-alakító*] törekvések megértésének.

Ha az ApCsel részleteit dolgozzuk fel, akkor egy visszacsatolási lehetőség nyílik az előző óra anyagához. Történelmi forrásként kezeljük a Szentírást, a gyülekezetek belső világából szinte semmi más forrásunk nincs a korszakból. A leírt események hitelességét senki sem vitatja – és az a Lukács, aki az ApCsel szerzője, az egyik evangélium szerzője is.

Az ApCsel más vonatkozásban is realista. Viták, konfliktusok vannak az első gyülekezetek körül és azokban is (v. ö. pl. 1Kor 1,10-13). Felmerülhet kérdésként, hogy mi az oka a keresztyén közösségeken belüli viszályoknak, meghasonlásoknak. Ugyanakkor látjuk, hogy működtek a konfliktuskezelési mechanizmusok.

A tananyag későbbi felépítése szempontjából fontos elem a páli fordulat értelmezése, illetve a jeruzsálemi (ős)zsinat kérdése.

Tapasztalatok szerint katolikus diákokat érzékenyen érinthet a Jézus testvéreiről szóló református vélemény³ (a diákok beszélgethetnek erről). Ha ennek árnyalt elemzésére van szükség, vélhetően tanórán kívüli alkalmat kell találni.

A tankönyv kikerül egy terminológiai / kronológiai szakmai vitát. Az ősgyülekezet – ősegyház – óegyház – ókeresztyén-kor pontos elhatárolása nem történik meg. Amennyiben ez szükséges, didaktikai egyszerűsítésként az alábbi megközelítés használható:

- ❖ az ősgyülekezet Kr. u. 70-ig, Jeruzsálem elpusztításig,
- ❖ az ősegyház kb. a I. századig;
- ❖ az ókeresztyén kor, óegyház kb. a VIII. századig.
- ❖ Az ókatolikus kor kifejezés több szempontból is helytelen.

Viszont a keresztyén / keresztyény fogalompár használatáról itt érdemes szólnunk. Vegyes felekezetű családokból érkező, vagy az ó- és középkori egyház iránt érdeklődő diákok több helyütt találkoznak a keresztyény szóalakkal (ez szerepel a középiskolai történelemkönyvekben is.) Korábban a keresztyény szóalak elterjedt használatát az ellenreformáció XVII. századi szakaszára tették. Most több forrásban is a XVIII. századot találtam.

2. 5. Kapcsolódó Ige, énekválasztás - háttérismeretek

ApCsel 2,37: „Amikor ezt hallották, mintha szíven találták volna őket, ezt kérdezték Pétertől és a többi apostoltól: Mit tegyünk, testvéreim, férfiak?”

Az első gyülekezet létrejöttének néhány fontos mozzanata: ❖

A Szentlélek kitöltése (látható, mégis titokzatos)

- ❖ A tanítványok bizonyoságtétele – vállalják a feladatukat
- ❖ Péter igehirdetése
- ❖ A hallgatóság érintettsége, közösségvállalás („atyámfiak / testvéreim”) ❖
Cselekvési szándék

Az egyház ebből a cselekvési szándékból születik meg. Tudjuk, hogy a Szentlélek munkája, de emberi tettek is építik, formálják.

Ének: 370. (MRÉ 251.) Jövel, Szentlélek Úristen

Az ének a pünkösöd csodáját ragadja meg, amikor a különböző nyelveket beszélő emberek a maguk nyelvén értették meg egymást. Ennél is többet mond a költői kifejezés: „nyelveket egyező hitre egybegyűjte...”.

A 370. dicséret egyháztörténeti pályája:

- ❖ Alapja: Veni Sancte Spiritus – 11-12. sz.-i latin antifona
- ❖ Átdolgozója: Luther Márton
- ❖ Magyar megjelenése: 1642, Nagyvárad; saját magyar dallammal ❖ Azóta kedvelt pünkösdi énekünk.

(Csomasz Tóth Kálmán: Dicsérvétek az Urat! – Bp., Ref. Sajtóosztály, 1971) alapján

---

³ A katolikus tanítás fontos mozzanata, hogy Mária szüzessége egész életében érintetlen maradt. Így tehát Jézusnak nem lehetnek féltestvérei. A Jézus testvéreire vonatkozó részek – pl. Mk. 3,32 – a korabeli családjog szerint nem feltétlenül vérségi kapcsolatot jelent, lehetett jogi kapcsolat is. Áthidaló magyarázatok: József korábbi házasságából származó gyerekek, vagy Jézus unokatestvérei. A református bibliaértelmezés azonban Mk 3,32-nél,

Az énekeskönyvben közölt magyarországi adatok eltérőek, azok korábbi kutatási adatokra alapozódtak.

2. 6. Orientációk a tankönyvben szereplő feladatokhoz (12. oldal)

1. feladat. Mindenképpen több tanuló együttes munkájával célszerű megoldatni, a megoldás menete több elemet kíván. A Biblia tartalomjegyzékének használata kreatív elem.
2. feladat. Önálló kutatást igényel, inkább írásban vagy elektronikusan bekérhető feladat.
3. feladat. A feladat nehéz, sok információ kell hozzá, a hit- és erkölcsan iránt elmélyültebben érdeklődő tanulók számára differenciáltan kiadható. A feladat megfordítása: hogyan viszonyult a Nagytanács a keresztyénekhez?

ill. a párhuzamos részeknél, vagy a „Jakab, az Úr testvére” (Gal 1,19) említésekor sem zárja ki, hogy Máriának az elsőszülött Jézus után voltak még gyermekei. Ez a vélemény érzékenyen érinti a katolikus dogmát.

4. feladat. Antijudaista vagy antiszemita magyarázatok nem megfelelőek. A tanulók által itt megértett elkülönülési mechanizmus várhatóan a reformáció felekezeteinek kialakulásához is analógiákat adhat.
6. feladat. Inkább összefoglaló feladat, akár a szóbeli felelet témája is lehet. Pál személyiségváltozását és a misszió stratégiájának változását célszerű bemutatni. A feladat egyébként asszociációk révén eljuthat addig a több helyen hallható (nem pontos) véleményig, hogy a keresztyénség megalakulásában és elterjedésében Pálnak Jézushoz mérhető szerepe van.

2. 7. További ötletek, ajánlások

- ❖ Az óra felépítéséhez: A problémafelvetést lehet indítani a keresztyén / keresztyény kifejezések elemzésével. – Hogyan nevezték magukat az első keresztyének? Miért? Hogy került Antiókhiaiba a keresztyénség?
- ❖ Lehetséges további feladatok:
  - Hogyan viszonyult a Nagytanács a tanítványokhoz?
  - Mi lehet a magyarázata, hogy nem a szűkebb 12 fős tanítványi körből került ki a keresztyén misszió legnagyobb hatású személyisége?
  - Mi volt a zsidó diaszpóra szerepe a keresztyénség terjedésében?

1. Tankönyv

19. A keresztyénség kialakulása (92-95. oldal)

in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

40.5. A legkorábbi gyülekezetek (246. oldal)

40.7. A páli fordulat (248-249. oldal)

in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig* – Befejezetlen Múlt. 1.; Műszaki Kiadó 2008.

18. A keresztyénség születése és egyházzá szerveződése (97-101. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

Egyháztörténeti tankönyv

2. *Zsidó keresztyének – pogány keresztyének* (16-19. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

1. *A kereszténység kialakulása* (13-15. oldal)

2. *Pál apostol élete és missziói útjai* (16-19. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet – Evangélikus hittankönyv 11. évfolyamos diákok számára*; Luther Kiadó 2006.

2. Forrás

Apostolok Cselekedetei

3. Irodalom

1. *Az evangéliumokban feljegyzik Jézus életét és tanításait* (30. oldal)

2. *A kereszténység kialakulása* (32. oldal)

Ez a képes történeti lexikon sok iskolai könyvtárban megtalálható, alkalmas szemléltetéshez, órai munkához, rövidebb házi olvasmányként is alkalmas.

in: *A kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

4. Kép

1. *Pogányok, zsidók* [képregény] (26-27. oldal)

Hetedikes korosztálynak készült evangélikus hittankönyvben képregény formában mutatja be az egyháztörténeti eseményeket, idősebb korosztálynak is segítség lehet. A kép-sorozat szemléletesen mutatja be az őskeresztény gyülekezetek sajátosságait, életét az Apostolok Cselekedeti leírása alapján Pütkösdtől egészen a jeruzsálemi zsinatig.

in: *Hajónapló – Evangélikus hittan 7. osztály*; Luther Kiadó 2017.

2. *Az ige hirdető* (101. oldal)

Freskó a III. századból.

18. *A kereszténység születése és egyházzá szerveződése* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

5. Film

Pál apostol élete 186 perc

Alapvetően az Apostolok Cselekedetei alapján készült film Pál apostol életét megtérésétől haláláig mutatja be; azonban sajnos sok benne a „fikció” is.

59:00-1:08:45 Pál a damaszkuszi úton, megtérése, Anániás és Pál megkeresztelkedik.

<https://gloria.tv/video/nRY7Mry3iJT12pJz8cWcGZ2V9>

12. oldalon 2. feladat

SZÁRAY Miklós György: *Írd fel házad kapujára*; Helikon Kiadó

	TEMATIKAI EGYSÉG	TANÁRI/TANULÓI TEVÉKENYSÉG	KAPCSOLÓPONTOK
1. 2.	Az ősegyház útja az államvallásig Az egyetemes zsinatok kora és a pápaság	Tanulói tevékenység: <i>Digitális bemutató vagy tablókészítés: keresztyén mártírok. Mártírakták forráselemzése, képi ábrázolások értelmezése.</i> A keresztyénség terjedése – térképek segítségével. Tanári tevékenység: <i>A misszió hatásosságát befolyásoló tényezők.</i> A keresztyénség hitelessége és többlete más korabeli vallásokhoz képest. A keresztyénség terjedése és a római birodalmi valláspolitikai egyes példái.	A népvándorlás, az antik civilizáció felbomlása. <i>Ének-zene, egyházi ének:</i> Keresztyén himnuszok.

3.1. 2. Követelmények:

	TEMATIKAI EGYSÉG	MINIMUM KÖVETELMÉNY
1. 2.	Az ősegyház útja az államvallásig Az egyetemes zsinatok kora és a pápaság	Kronológia: 313, 325. Topográfia: --- Személy: Constantinus, Augustinus Fogalom: vértanú Téma: A constantinusi fordulat néhány jellemzője

3. 1. 3. A tantervi tudástartalom adekvát elemei:

Ismeretek

- Az egyház mint a Szentlélek munkája, a Krisztus teste, Isten választottainak közössége. *Közösségvállalás*
- Isten gondviselése közösségek és az egyéni sorsok példáin át. *Üldözés és megtartás*
- Isten Igéjének mindenkor aktuálisan ható ereje, az egyház jelenléte kora társadalmában. *A konstantini fordulat utáni egyház társadalmi szerepe*
- A keresztyén misszió világszerte. *Az 5. századig*
- A kegyesség, a hitvalló élet néhány egyéni és közösségi példája. *Mártírok. Augustinus.*

Cselekvés, alkalmazási készség

- Szövegértési és önálló tanulási kompetenciák fejlesztése.
- Ismeretszerzés történelmi atlaszok, térképek, ábrák, adatsorok, grafikonok segítségével.
- Kiselőadások, tanulói beszámolók bemutatása, esetenként digitális megoldások támogatásával. Belső motiváció
- A gyülekezethez, az egyházközséghez és az anyaszentegyházhoz való elköteleződés kognitív, érzelmi és felelősségvállalásban megjelenő elemeinek mélyítése.
- A keresztyén küldetésben, élethivatásban, szolgálatban vállalt küzdelmek és áldozatok jelentőségének megélhetővé tétele.

3. 2. Óravázlat

E10_03.

E 10 / 3. Az üldöztetéstől az államvallásig (óravázlat)

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	Keresztyénüldözések a Római Birodalomban. A constantinusi fordulat. Az államvallássá-válás.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	Mt 5,11	„ <i>Boldogok vagytok, ha énmiattam gyaláznak és üldöznek titeket, és mindenféle rosszat hazudnak rólatok.</i> ”
Kapcsolódó ének:	302. (MRÉ ---) 303. (MRÉ 181.)	Ó, népeknek Megváltója Jöjj, népek Megváltója!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik a római állam és a keresztyének viszonyának néhány fontos változását. Értelmezik a vallásszabadság és az államvallás fogalmát <i>(és ennek egyes etikai dilemmáit)</i> .
Affektív célok:	Megfogalmazzák érzéseiket, milyen érzelmi motiváció tette lehetővé a keresztyének ragaszkodását a hitükhöz az üldözések közepette is. Keresztyén testvériség és szolidaritás. Empátia, ítélet nélküli megértés. Érzékenyítés a mai is létező keresztyénüldözésekre.
Pragmatikus célok:	Ppt vagy tablóképzés. Ismeretszerzés térképek segítségével. Tanulói beszámolók.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	Református hit- és erkölcsstan. Újszövetségi bibliaismeret: az Apostolok cselekedeteiről írott könyv, páli levelek.
Történelem	Római birodalom, a keresztyénüldözések, a constantinusi fordulat. A népvándorlás
Földrajz	A Földközi-tenger térsége. Isztambul, Kis-Ázsia

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 112. a. A keresztyénség elterjedése a XI. század közepéig.

Kronológia: **64**, 285-305, 303, **313, 325**, 380, 391. Topográfia:

Róma, Nikaia, Konstantinápoly Személyek: Diocletianus,

Constantinus, Theodosius, Nesztoriosz, **Augustinus**

Fogalmak: császárkultusz, misztériumvallás, keresztyénüldözés, mártír, vértanú, türelmi rendelet, ediktum, egyházatyák

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	4	Az előző két óra ismétlése:	Szópárosítás vagy szódominó	Tanulói párosítás	Szókártyák	Az előző órákon megismert fogalmak felidézése
3.	6	Számonkérés / ismétlés A jeruzsálemi gyülekezet és Pál apostol missziója	Egyéni beszámoló	Felelet		<i>közben esetleg tanulói feladatlap</i>
4.	2	Motiváció, célkitűzés Tkv. 13. o., (Kik tartják helyesnek / helytelennek, miért) Miért alakult ki a keresztyének üldözése a birodalomban, és hogyan lett a Római Birodalom legjelentősebb vallása a keresztyénség?	Tanári bevezető, szavazás	Állásfoglalás, érvelés	Tkv. 13. o. motivációs kérdés	Néhány példát hallgassunk meg!
5.	4	Tanári magyarázat A római császárok és a keresztyének változó viszonya (érdekek, eszközök, konfliktusok)	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	ppt	
6.	4	Mártírok	Tanulói kiselőadás	Aktív figyelem	ppt	
7.	5	Keresztyén bizonyágtévkök	Filmrészlet	Megfigyelés: milyen érzéseket kelt benned a látott részlet?	film	<i>Vagy tablóbemutató</i>
8.	2	Kapcsolódó Ige Mt 5,11	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		

9.	5	Az államvallássá válás A milánói ediktum	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	ppt	
----	---	---	-------------------	-----------------	-----	--

49

© Márkus Gábor

© RPI

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Contantinus céljai A rendelet hatása Theodosius lépései A keresztyén tanok egysége				
10.	3	Részösszefoglalás: Mi lett az egyes változások hatása?	Szemléltetés: eseményrend	Asszociációk	ppt	<i>Kulcsmozzanatok kivetítése</i>
11.	2	Házi feladat adminisztratív ellenőrzése	Tanári ellenőrzés	Füzetbemutató		<i>Tantárgyi felelősökkel is megszervezhető</i>
12.	2	Házi feladat: I! Szemtanú levele egy keresztyén mártír haláláról T! Tkv. 6-16. o. (ismétlés is) F! <i>Következő órán röpdolgozat</i>	Tanári közlés	Tanulói jegyzet	Tkv.6-16. o.	<i>Diff: Tkv. 15. o. 2. f. Tkv 20. o. 4. f.</i>
13.	1	A következő órák előkészítése +1: <i>Az újszövetségi kánon és a Vulgata (ppt, 3 p)</i> +2: <i>Az ortodox templom (ppt 3 p)</i> +3: <i>A középkori pokol (3 p) Dante alapján</i> +4: <i>A szerzetesek élete (napirend: ppt 1 dia)</i> (levendula ppt, 3 p).	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1: Internet +2: Internet +3: Internet +4: Internet, könyvtár	+1: Tkv. 18. o. 4.5. +2: Tkv. 25. o. 6 v. 5.f. +3: Tkv. 29. o. 4. f +4: Tkv. 33. o. 1. f. ill. 33. o. 3. f.
14.	2	Összefoglalás: A keresztyénség terjedésének okai	Tanári elemzés	Tanulói jegyzet	ppt	
15.	1	Visszajelzés, értékelés	Tanári közlés			

Reflexiók:

3.3. Megfontolások az óra tervezésével kapcsolatban

3.3.1. A tanulócsoporthoz ismeretében lehetséges megoldás, hogy azonnal a Tkv. 13. oldal motivációs kérdésével kezdjük az órát. Ebben az esetben hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a valóságban is ilyen gyorsan jelentkeztek a döntési kényszerek, és esetleg azonnal dönteni kellett. (ld. 3.1.4.)

3.3.2. A fogalmakat megerősítő gyakorlat.

A) A szópárosítás fénymásolt lap segítségével történhet, egyéni feladat.

b) A szódominó:

1. fogalom	2. fogalom meghatározása
------------	--------------------------

2. fogalom	3. fogalom meghatározása
------------	--------------------------

3. fogalom	4. fogalom meghatározása
------------	--------------------------

4. fogalom	stb.
------------	------

3.3.3. A tanulók szóbeli kifejezésének fejlesztése szóbeli feleletek formájában is lehetséges.

Ügyelni kell a felelet tervezett időkereteinek betartására.

A feleltetés alatt lehetséges, hogy a többi tanuló önálló feladatot kap.

3.3.4. Egy rögtönzött gyors közvélemény-kutatás, rövid indoklással. A feladat nem igényli, hogy mindenkit meghallgassunk. De hasznos lehet, ha megkérdezzük, hogy van-e valakinek egészen más érve.

3.3.5. A tanári magyarázat javasolt főbb elemei □

A császárok céljai és eszközei

- A keresztyének céljai és eszközei
- A konfliktus összetevői

3.3.6. /A.) Tanulói beszámoló vagy tablóbemutató. A tanulói beszámolót lehetőleg egy-két héttel előbb adjuk ki. 3 perc (2 ppt dia) a javasolt időkeret. Mindenképpen korabeli vértanúról legyen szó, és ha lehet, valamilyen módon kötődjön a tanulókhöz.

- Történelmi megközelítésben olyan forrást ajánlunk, ahol egy mártírképe megismerésére is mód nyílik. Pl. *Fructuosus* – http://keresztény.blog.hu/2010/01/21/szent_agnes_szent_fructuosus_augurius_es_eulogius
- Irodalmi lehetőség egy legenda feldolgozása. Pl. Tarsusi Szent Bonifác – <http://mek.niif.hu/04600/04626/html/legenda0049.html>

Ha a helyi katolikus templom védőszentje I-IV. századi mártír, érdemes lehet az ő legendáját feldolgozni.

A tanulói beszámoló értékelése: tartalom, fókuszálás (tématartás), előadásmód, vizuális megjelenítés, időkeretek.

3.3.6. /B.) Másik lehetőség: megfelelő előkészítés után lehetséges, hogy a diákok több kiscsoportban együtt egy tablót készítenek (pl A/3-as méretben) egy-egy vértanúról, és ezt a tablót mutatják be 1-2 percen. A vallástanár tartalom, grafikai kivitelezés, igényesség és lelki szempontok szerint (utóbbi pl. buzdítás, a példa érzékeltetése) értékelheti az alkotásokat. Ebben az esetben filmnézésre (3.3.7) alighanem nem marad idő.

3.3.7. Több alkotás is szóba jöhet. A legjobb talán a Quo Vadis valamelyik feldolgozása lehet, de ne Ursus és a bika jelenetét válasszuk – bár ez található meg elsőként a Youtube-on. Akkor már jobb Péter visszafordulása. 2-3 perces részlet után adjunk lehetőséget a diákoknak, hogy érzéseikről beszéljenek. Még szerencsésebb olyan jelenet, ahol katonák állnak be keresztyének. Nem a szenvedésen, hanem a bizonyágtételen legyen a hangsúly.

3.3.8. A kapcsolódó Ige magyarázata.

Pl. kiemelhető, hogy a keresztyén reménység Jézus ígését látta beteljesülni. A kor többi vallása, a misztériumvallások emberi ügyességet, jelentős anyagi áldozatot, beavatási szertartásokat kívánt. A keresztyének a halált örömmel fogadták, a Krisztussal való találkozás közeli alkalmának tartották. Ez a bátorság és elszántság sok követőre talált.

3.3.9. A constantinusi fordulat

Kiemelhetőek a folyamat politikai és vallási összetevői a tankönyv 14-15 alapján. Az ediktum illetve a türelmi rendelet kifejezések használata azért lehet indokolt, mert később többször előfordulnak.

3.3.10. Részösszefoglalás.

Javasolható egy kivetített eseménysorozat (esetleg kronológiával). A diákok válaszoljanak arra a kérdésre, hogy melyik eseménynek mi lett a hatása.

3.3.11. – 12. Időt lehet nyerni, ha a házi feladatot kivetítjük, és a vallástanár közben megtekinti, hogy elkészültek-e a feladatok. A most feladatnak adott levél egy tetszőleges nézőpontú szemtanú beszámolója. Érdemes külön lapon kérni a feladatot, a könnyebb áttekinthetőség érdekében.

A következő órán az első három egység áttekintése (írásban).

3.3.13. **Ld. még: 4.3.6, 5.3.** 3.3.14. Összefoglalás: a keresztyénség terjedésének vagy sikerességének okai (felsorolás).

3. 4. Egyháztörténeti megjegyzések

Ezzel az órával zárjuk az egyház kialakulásával kapcsolatos érettségi témakör áttekintését. A tanári magyarázat témáját meghatározza, hogy a tanulócsoporthoz a történelem tantárgy keretében mennyire sajátította el a keresztyénség államvallássá válásának témáját (Ld 3.3. pont).

Felkészült csoportoknál kiemelhető a misztériumvallások szerepe. Ezek egyfelől versenytársai voltak a keresztyénségnek – egyes császárok más keleti vallásokban látták a birodalom összetartó erejét. Másrészt a misztériumvallások növelték a keresztyénség iránti érzékenységet és fogékonyságot.

A III-IV. századi császárok a gazdasági, demográfiai, erkölcsi és identitásválságba került birodalom új kohéziós tényezőit keresték. A császárkultusz már nem volt elég, az újabb misztériumvallások kisebb közösségei formálisan elzárkóztak a szinkretista hatásoktól (miközben számtalan elemet átvettek egymástól és a keresztyénségtől).

A keresztyénülдözések sok motívumból épültek fel. Ezek egyike volt az állami segítséggel vívott vallásháború. Egy másik fontos mozgató a szájalom, a megszáulás, az együttérzés kialakulása az üldözöttekkel. A perspektívátlan világban pedig a keresztyénség világos (túlvilági) jövöképet adott.

Voltak, akik politikai okokból csatlakoztak a keresztyénekhez. Sokan az egyházban látták a római állammal szembeni ellenállás egyik lehetőségét. Az államvallássá válás után pedig úgy vélték, a karrier egyik fontos záloga a keresztyén egyháztagság.

A vallást az ókorban vagy valamely néphez vagy államhoz való kötődés kifejeződésének tekintették. A keresztyének számára azonban személyes, belső döntésből, hitből fakadt. Ilyen értelemben nem lehetett beszorítani egy népnek, illetve egy politikai államszervezetnek a keretei közé. A keresztyénség nem népi („nemzeti”) vallás és nem is egy államnak a vallása, hanem világvallás.

Tanulságos lehet megmutatni, hogy azok a célok, amelyeket a római császárok fontosnak tartottak, hogyan valósultak meg, amíg a keresztyénség ellenében határozták meg magukat – és hogyan akkor, amikor a keresztyénség lett a birodalom meghatározó vallási ereje.

Constantinus türelmi rendelete nem jelentette a keresztyénség kizárólagosságát. Még Theodosiusnál is csak több lépésben valósult meg. A 380 utáni időszak sem a vallási tolerancia kora. „A keresztyén csöcselék lerombolta a pogány templomokat” írja Karl Heussi (Egyháztörténet 96. o). Valójában a IV. századtól használhatjuk a pogányság kifejezést is.

A keresztyénség meghatározóvá válásának társadalomtörténeti összetevői is vannak (pl. szegényekkel való szolidaritás, nők megszólítása).

3. 5. Kapcsolódó Ige, énekválasztás - háttérismeretek

Mt 5,11: „*Boldogok vagytok, ha énmiattam gyaláznak és üldöznek titeket, és mindenféle rosszat hazudnak rólatok.* (Folytatása: *Örüljétek és ujjongjatok, mert jutalmatok bőséges a mennyekben, hiszen így üldözték a prófétákat is, akik előttetek éltek.* Mt 5,12)

A Hegyi Beszéd bevezetését jelentő boldogmondások zárása az egyik legnagyobb paradoxon – egyben pedig az üldöztetések idején a reménység forrása volt. A Jézus szavaiban megjelenő prófétai látás valóra vált. Hívei pedig valóban elnyerték a Krisztushoz kötődés erejét, belenöttek a Krisztus-testbe. Ez a reménység pedig értelmet adott a szenvedésnek és vágyakozást a kétkedőknek.

302. (MRÉ ---) Ó, népeknek Megváltója illetve

303. (MRÉ 181.) Jöjj, népek Megváltója!

A két ének ugyanannak az ősi latin himnusznak két eltérő formája.

Szerzője Ambrosius Aurelius, a keresztyén egyházi éneklés első rendszerezője (kb. 340/397). Fiatalon állami főtitkár, majd Mediolanum (Milánó) kormányzója volt. Felnőttként keresztelkedett meg, 374-ben püspökké választották. Az ariánusokkal szemben, akik Krisztus istenségét tagadták, védelmezte az egyház tanítását. Egy alkalommal még Theodosius császárt sem engedte be a templomba, amíg az nem vezekelt a Thessalonikában elkövetett vérengzésért. Ő keresztelt meg Augustinust. Rendszerezte az egyházi hangsorokat, kidolgozta és bevezette a himnuszéneklést (dicséreténeklést).

A 302. dicséretnél megtartották az ősi gregorián formát. Az ősi dallam hangjegyei nincsenek szárral ellátva, ami azt jelenti, hogy nincs rögzített időértékük. A reformáció korából számos magyar átültetés ismert. Az 1948-as énekeskönyvbe a Szenci Molnár Albert oppenheimi Bibliája (1612) énekfüggelékében közölt változat került be.

A 303. dicséret az előző ének Luther Mártontól származó átköltése (Erfurt, 1524). Bach két adventi kantátájában is idézi. A magyar verzió a Batthyányi-graduál alapján került lejegyzésre. (Csomasz Tóth Kálmán: Dicsérjétek az Urat! – Bp., Ref. Sajtóosztály, 1971) alapján

3. 6. Orientációk a tankönyvben szereplő feladatokhoz (15-16. oldal)

1. feladat. Megközelíthető □ a keresztyének nézőpontjából (pl. császárkultusz, erkölcstelenség),
  - a császári hatalom nézőpontjából (pl. zsidó irányzatként kezelhető volt, de a görög lakosság körében nem, a birodalom vallási egysége ellen hatott), illetve
  - társadalomlélektani összetevők felől (pl. a válság idején gyengülő társadalmi tolerancia, bűnbakképzés, más, erősebb erkölcsi tartás).
2. feladat. Constantinus, Augustinus is felnőttként tért meg. Nem volt elég az édesanya személyes példája, hosszú ideig tartó reménykedés, kitartó imádság is kellett hozzá.

„Életet adtam neked, de nem élhetem le azt helyetted,
Taníthatlak, de nem kényszeríthetlek arra, hogy tanulj.
Tanácsot adhatok neked, de azt nem fogadhatom meg helyetted.
Szerethetlek, de nem kényszeríthetem rád a szeretetemet
Beszélhetek neked magasröptű célokról, de nem érhetem el azokat helyetted.
Elmondhatom neked, hogyan kell élned, de nem adhatok neked örök
életet. Imádkozhatok érted, de nem imádkozhatok helyetted!” (Több
helyen, pl.:

http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?n=jupiter21&pid=117921&blog_cim=%C9letet%20adtam%20neked)

3. feladat. Ld. 3.3.6.
4. feladat. Biblián kívüli hagyományok alapján tudjuk, hogy melyik tanítvány merre misszionált, hol, hogyan halt mártírhalált.
Pl. <http://www.gotquestions.org/Magyar/apostolok-halala.html>
<http://mek.niif.hu/04900/04920/html/mhodonerdely0041.html>
5. feladat. Pl. Móra Ferenc: Aranykoporsó. Pl. H. Sienkiewicz: Quo vadis?
6. feladat. Ld. 3.4.

3. 7. További ötletek, ajánlások

- ❖ Tanulói beszámoló helyett tablókészítés. Ld. 3.3.6 /A és /B.
- ❖ Érdemes bemutatni a keresztények titkos jelét, a halat – és a hozzá kapcsolódó hitvallást:
ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ *Jézus*
Krisztus Isten Fia, Megváltó.
Ilyen, régészeti leletként megtalált, kőbe karcolt keresztényen halffigurákat találhatunk az Interneten.
- ❖ 3.3.9. Tanári magyarázat helyett forráselemzés lehetséges alapos történelmi műveltséggel rendelkező tanulócsoporthoz.
  - A milánói ediktum forráselemzése (rövid részlet kiválasztása)
<http://lexikon.katolikus.hu/M/mil%C3%A1n%C3%B3i%20ediktum.html>
  - A 380. évi rendelet <http://www.unimiskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/S%E1ry%20P%E1.pdf> vagy [http://www.romaiakor.hu/uralkodok_es_hadvezerek/kesoi_csaszarkor_\(284_395\)/theodosius_\(379_395\)/nagy_theodosius_cunctos_populos_kezdetu_rendelenek_elemezese](http://www.romaiakor.hu/uralkodok_es_hadvezerek/kesoi_csaszarkor_(284_395)/theodosius_(379_395)/nagy_theodosius_cunctos_populos_kezdetu_rendelenek_elemezese)

1. Tankönyv

21. *Népvándorlás és az antik civilizáció felbomlása* (101-102. oldal)

in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet 2016.

41. *A kereszténység elterjedése a Birodalomban* (250-254. oldal)

in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig* – Befejezetlen Múlt. 1.; Műszaki Kiadó 2008.

18. *A kereszténység születése és egyházzá szerveződése* (97-101. oldal)

19. *A birodalom szétesése* (102-106. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

Egyháztörténeti tankönyv

4. *Az üldözöttségtől a köteleződéssel* (23-26. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

3. *Keresztényüldözések* (19-21. oldal)

7. *Nagy Konstantin* (37-39. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. Tacitus a Néró-féle keresztényüldözés okáról (19. oldal)

3. Keresztényüldözések in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

2. Ifj. Plinius levele Traianus császárhoz

Ifjú Plinius leírása arról, hogyan vizsgálja ki a keresztyéneket. Nagy gondban van, mert túl sok az „ügy”, ebben kér segítséget a császártól.

101. oldal: 15. pont + kérdések

18. A kereszténység születése és egyházzá szerveződése in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

3. Milánói edictum (313)

251. oldal: Miben nyilvánul meg a vallásszabadság? Hogyan rendelkezett a keresztény gyülekezet vagyonáról?

41. A kereszténység elterjedése a Birodalomban in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig*

4. Theodosziosz rendelete

102. oldal 4. pont + kérdések

19. A birodalom szétesése in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

102. oldalon a keretben + kérdések

21. Népvándorlás és az antik civilizáció felbomlása in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

5. Gratianus, Valentinianus és Theodosius császárok ediktuma Konstantinápoly lakosságához

253. oldal: Mi a tartalma? Hogy nevezi azokat, akik tagadják a Szentháromságot?

6. Theodosius, Arcadius, Honorius császárok rendelete Rufius praefectus praetoriohoz

253. oldal: Milyen büntetést kapnak azok, akik pogány módra áldoznak?

7. II. Theodosius és Valentinianus császárok rendelete Florentus praefectus praetoriohoz

253-254. oldal: Hogyan szorítják vissza a pogány vallásgyakorlatot?

41. A kereszténység elterjedése a Birodalomban in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig*

3. Irodalom

1. A keresztények elutasítják a császárkultuszt (33. oldal)

2. Egylényegű-e az Atyaisten és a Fiú? (60. oldal)

3. Megszületett a hit megvallásának dogmája (61. oldal)

Látványos, olvasmányos, 1-2 oldalas írások gyűjteménye ez a krónika, Alkalmos óra munkára, vagy kis előadás vagy projekt munka készítésére.

in: Kereszténység krónikája, Officina Nova 1998.

4. Az apostoli atyák (13-14. oldal)

5. Aranyszájú János – Az Ige hirdetése (42-43. oldal)

6. Jeromos – A Biblia latinul (43-45. oldal)

7. Ágoston – A hit példaképe (45-50. oldal)

Lane művében a jelentősebb teológusok munkásságát és meghatározóbb eszmék fejlődését mutatja be az apostolok korától egészen napjainkig. A lexikon-szerű munka 1-2-3 oldalas „szócikkekben” időrendi sorrendben sok idézettel olvasmányosan (pl. Ágostontól részletek a *Vallomásból* (48. oldal), Aranyszájútól egyik homíliájának részlete (43. oldal)), közérthetően mutatja be a kereszténység történetét.

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

8. SIENKIEWICZ, Henryk: *Quo vadis* (regény), Európa Kiadó 1983.

A regény cselekménye az ókori Rómában, a Néró-féle keresztényüldözések idején játszódik. Van ahol kötelező olvasmány is. Nagyon hosszú, de két rövidebb részt érdemes elolvasni:

- 14. fejezetben (131-132 oldal): Végre fény derül arra, hogy miért rajzolt Lydia a homokba halat. Kiderül a hal jelentése, ami az egyik legősibb hitvallás. Arról is szó van, hogy a kortárs rómaiak mit tudtak, vagy tudni véltek arról, hogy kik is a keresztények.
- 70. fejezetben (526-527. oldal): A hagyomány szerint, amikor Péter apostol a keresztény üldözések elől el akarta hagyni Rómát az akkori keresztény gyülekezet kérésére az úton Jézus szólította meg őt (hasonlóan Pál apostol damaszkuszi úti látomásához). Itt hangzik el „Quo vadis” mondat is.

4. Kép

1. *Üldözések, vértanúk* [képregény] (30-31. oldal)

István vértanúhalálától Diocletianus császár korszakáig.

2. *Constantinusi korszak* [képregény] (38-39. oldal)

Constantinus életeseményein keresztül láthatjuk, hogyan vált keresztény vallás védelmezőjévé, végül maga is Krisztus-követővé. A második képen ott van az egyik legősibb Krisztus jelképünk: a Xhi Rhó.

3. *Niceai zsinat* [képregény] (42-43. oldal)

A Niceai Zsinat eseményén kívül bemutatja a vitázók (Athanásziosz és Arius egyházatyák) életútját is.

Hetedikes korosztálynak készült evangélikus hittankönyvben képregény formában mutatja be az egyháztörténeti eseményeket, idősebb korosztálynak is segítség lehet. Ez a kép-sorozat szemléletes,

in: *Hajónapló* – Evangélikus hittan 7. osztály; Luther Kiadó 2017.

4. *Keresztény szimbólumok a római Priscilla-katakombában* (35. oldal)

in: *Kereszténység krónikája*, Officina Nova 1998.

5. *Niceai bazilika*

A zsinat helyszínéül szolgáló bazilika most már egy víztározó alján van.

<http://www.hurriyetaidailynews.com/remains-of-byzantine-basilica-discovered-at-the-bottom-of-lake-iznik-61661>

6. *A nikaiai zsinat Cesare Nebbia freskója 1600.* (102. oldal teteje)

21. *Népvándorlás és az antik civilizáció felbomlása* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

7. *Az egyházi hierarchia*

100. oldal 13. pont + kérdések

18. *A kereszténység születése és egyházzá szerveződése* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

8. *Wulfila Bibliájának egy lapja*

105. oldal 11. pont + kérdések

19. *A birodalom szétesése* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

5. Film

1. *Quo vadis* (történelmi film 1951) 160 perc

Henryk Sienkiewicz lengyel író regényéből készül film. A könyv 1896-os megjelenését követően hamarosan világsikeret ért el. Érdekes az egészet végignézni, sajnos nem fér bele a tanórai keretbe.

1:00:00-1:08:00 Péter apostol prédikál a római keresztények előtt, sok benne az anakronisztikus elem (pl. háttérben a kereszt, ekkor még nem használt keresztény szimbólum)

2:07:00-2:32:00 Néró-féle keresztényüldözés a cirkuszban, Péter apostol halála

<https://gloria.tv/video/8P7n2jygxXRV3jrAzMYTHsvMK>

3. 8. Tájékozódás, Térkép

Internet

- ❖ 10 keresztyénüldözés kronológiája:
http://www.ppek.hu/facsimile/Takacs_Ince_NerotoL_Dioklecianig_A_keresztyenyuldozesek_tortenete_facsimile.pdf
- ❖ A milánói ediktum:
http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/313_februar_3_a_milanoi_ediktum_kiadasa/
- ❖ Constantinus és a keresztyénség
http://www.romaikor.hu/vallas_es_mitologia/romaiak_es_barbarok/a_keresztyeny_csaszarsag_a_konstantini_fordulat/cikk/nagy_konstantin_uralkodasa_es_a_keresztyeny_egyhaz
- ❖ Theodosius valláspolitikája:
[http://www.romaikor.hu/uralkodok_es_hadvezerek/kesoi_csaszarkor_\(284_395\)/theodosius_\(379_395\)/theodosius_politikaja/cikk/theodosius_vallaspolitikaja##](http://www.romaikor.hu/uralkodok_es_hadvezerek/kesoi_csaszarkor_(284_395)/theodosius_(379_395)/theodosius_politikaja/cikk/theodosius_vallaspolitikaja##)

Könyvek:

- ❖ Móra Ferenc: Aranykoporsó (regény Diocletianus korából)
- ❖ H. Sienkiewicz: Quo vadis? (regény Nero idejéből)

Ének:

- ❖ 303. dicséret. – In: Református énekek X. (Cd, 4. szám, 4:06) – Bp. Periferic Records, 2011.
- ❖ J. S: Bach BWV 61. és 62. kantáta <https://www.youtube.com/watch?v=COzoLynKoZA> (pl. korál 33.58-nál)

Térkép:

A keresztyénség az I. században

3. 9. Hibajavítás

- ❖ A Tkv. 15. o. 3.6. 3. sor.: 476 után a pont törlendő.
- ❖ A 15. oldalon a 3. 5. részben Ágostonról, a 15. oldal 2. feladatában Augustinusról írunk. A két személy azonos, a 354-430 között élt egyházatya, az észak-afrikai Hippó püspöke. Augustinust később a 21., a 31., majd a 40. oldalon is említjük.

4. Az egyetemes zsinatok kora és a pápaság

4. 1. A kerettantervi ajánlásai az adott órára vonatkoztatva

4.1.1. A tanterv ajánlásai az adott órára vonatkoztatva

	TEMATIKAI EGYSÉG	TANÁRI/TANULÓI TEVÉKENYSÉG	KAPCSOLÓPONTOK
--	------------------	----------------------------	----------------

2.	Az egyetemes zsinatok kora és a pápaság	Diák: Térképelemzés alapján: a keresztyénség terjedése 1000-ig. <i>Zsinati viták és hitvallások – forráselemzés vagy szituációs játék. Egyházszerkezeti séma készítése illetve elemzése. Beszámolók: az apokrif könyvek, egyes fontos bibliafordítások; Augustinus..</i> Tanár: Néhány fontosabb egyházatya. Kanonizáció és bibliafordítások. <i>Meghatározó teológiai és dogmatikai viták a X. századig. A pápai hatalom kialakulása.</i>	<i>Földrajz: Európa, Ázsia. Történelem: A Frank Birodalom kialakulása (és a pápai állam). Etika; filozófia, magyar nyelv és irodalom: vitakultúra fejlesztése.</i>
----	---	---	--

4.1. 2. Követelmények:

	TEMATIKAI EGYSÉG	MINIMUM KÖVETELMÉNY
2.	Az egyetemes zsinatok kora és a pápaság	Kronológia: 325, 787 Topográfia: --- Személy: I. Leó, I. Gergely Fogalom: Püspök, zsinat, dogma, hitvallás, bibliafordítás, kanonizáció. Téma: Az egyház tanítása kialakulásának néhány fontos kérdése.

4. 1. 3. A tantervi tudástartalom adekvát elemei:

Ismeretek

- Az emberi esendőség és az isteni kegyelem néhány példája: *a megváltás.*
- A keresztyén misszió világszerte.
- A keresztyén tanrendszer néhány kiemelt elemének történeti vonatkozásai.
- Az egyházszerkezet néhány meghatározó változása.
- Az egyháztörténeti közös műveltség megalapozása.

Cselekvés, alkalmazási készség

- Szövegértési és önálló tanulási kompetenciák fejlesztése.
- Önállóan szerzett ismeretek rendszerezése tanári útmutatással.
- Kiselőadások, tanulói beszámolók bemutatása, esetenként digitális megoldások támogatásával.
- Vitakultúra, érvelés fejlesztése. Egyes szituációk megjelenítése.

Belső motiváció

- A [magyar református] keresztyén identitás erősítése, tudva, hogy az ifjabb generáció szintén a saját korában és történelmi helyzetében éli hitvalló életét.
- A gyülekezethez, az egyházközséghez és az anyaszentegyházhoz való elköteleződés kognitív, érzelmi és felelősségvállalásban megjelenő elemeinek mélyítése.

4. 2. Óravázlat

E10_04.

E 10 / 4. Az egyetemes zsinatok kora és a pápaság (óravázlat)

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	Az egyetemes zsinatok kora. A pápaság.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Jn 10,30	„Én és az Atya egy vagyunk”
Kapcsolódó ének:	500. (MRÉ 290)	Krisztus, ki vagy nap és világ...

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik a korai egyházszervezet néhány tisztviselőjét illetve az egyház hálózat-szerű kiépülését. Ismernek olyan tényezőket melyek a pápa elsőbbségének kialakulását elősegítették.
Affektív célok:	A rácsodálkozás, elgondolkozás képessége: a teológiai viták befolyásolják az egyéni értékrendet és önreflexiót.
Pragmatikus célok:	Vitakultúra fejlesztése. Információk rendszerezése, ábraserkesztés.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, számonkérő résszel.
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Magyar irodalom	Madách: Az ember tragédiája. Konstantinápoly.
Történelem	A frank birodalom és a pápai állam létrejötte.
Földrajz	A Földközi-tenger térsége. Róma, Isztambul.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - A keresztyénség elterjedése a XI. század közepéig. 112. a.
  - Európa kultúrája (VI-X. század) 119.

Kronológia: **325, 787, 800.**

Topográfia: Róma, Konstantinápoly, Alexandria, Antiókhia, Jeruzsálem Személyek: **I.**

Leó, I. Gergely, Hyeronimus, Areiosz, Athanasius, Nagy Károly.

Fogalmak: **Püspök, zsinat, dogma, hitvallás, bibliafordítás, kanonizáció**

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	12	Számonkérés a keresztyénség történetének kezdeteiről:	Dolgozat	Tanulói dolgozat	Feladatlap	<i>A dolgozattal együtt az előző órai házi feladat is beszédhető, ha külön lapon van.</i>
3.	---	<i>Közben</i> felkészülés a vitára.	Megbeszélés	Páros vagy csoportmunka	Tkv. 17. o. 2. motivációs f.	<i>2 vagy 4 tanuló</i>
4.	4	Vita bemutatása, értelmezése Megfigyelés szempontja: Miért volt fontos ilyen kérdéseket tisztázni?	Vita	Vita // megfigyelés	Tkv. 17. o. 2. motivációs f.	
5.	2	Motiváció, célkitűzés Milyen viták mentén határozta meg önmagát a kora-középkori egyház? Hogyan alakult ki az egyházszerkezet?	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		
6.	4	A Szentírás rögzítése. A kánon és a Vulgata	Tanulói kiselőadás	Jegyzetkészítés	Tkv. 18. o. 4.5. r.	
7.	5	Az egyházszerkezet kialakulása Tanulói felkészülés A) Az egyházszerkezet B) A pápaság kiemelkedése (kronológia)	A tankönyvi szöveg szövegelemzése	Ábrakitöltés, Jegyzetkészítés	A) Tkv. 17. o. 4.1., 4.2. B) Tv.17. o. 4.2.; 19.o. 4.6., 4.7.	

8.	4	Ábrakitöltés az egyházszervezetről	Megbeszélés tanári irányítással	Válaszok, jegyzetelés	ppt ábra	
9.	4	A pápaság elsőbbségének kialakulása Tényezők és események	Megbeszélés tanári irányítással	Válaszok, jegyzetelés	ppt ábra, kronológia	

58

© Márkus Gábor

© RPI

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
10.	2	Az egyetemes zsinatok hittani vitái Rövid jellemzése	Tanári magyarázat	Jegyzet	ppt	
11.	2	Kapcsolódó Ige Jn 10,30	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		
12.	1	A következő órák előkészítése +1: <i>Az ortodox templom (ppt 3 p)</i> +2: <i>A középkori pokol (3 p) Dante alapján</i> +3: <i>A szerzetesek élete (napirend: ppt 1 dia) (levendula ppt, 3 p).</i> +4: Husz János (ppt 3 p)	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1: Internet +2: Internet +3: Internet, könyvtár + Internet	+1: Tkv. 25. o. 6. v. 5.f. +2: Tkv. 29. o. 4. f +3: Tkv. 33. o. 1. f. ill. 33. o. 3. f. +4: Tkv. 37. o. 8.4. r.
13.	2	Házi feladat: I! Tkv. 25. o. 2. (internet segítségével) (füzet) T! Tkv. 17-20. o. F! Az egyházszervezet és a pápaság megerősödése	Tanári közlés	Tanulói jegyzet	Tkv. 17-20. o.	<i>Diff:</i> <i>Tkv. 15. o. 2. f.</i> <i>Tkv 20. o. 4. f.</i>
14.	1	Visszajelzés, értékelés	Tanári közlés			

Reflexiók:

4.3. Megfontolások az óra tervezésével kapcsolatban

4.3.1. ---

4.3.2. A dolgozat javasolt témái:

- a) fogalomfelismerés, párosítás
- b) a keresztyénség meghatározó fordulatai (rövid válaszok) □ c) Theodosius valláspolitikája (3-5 mondat).

4.3.3. Megfontolandó, hogy 2 vagy 4 tanuló ne dolgozatot írjon, hanem készüljön fel egy rövid vitára. A vitában felhasználhatják az alábbi igehelyeket:

Igazság	Mindkettőhöz	Irgalom
2Móz 20,5	Zsolt 89,15	Zsolt 78,38
Péld 16,12 Ez 18,21	Jn 16,8	Zsolt 103,8 Lk 18,13
Róm 1,18		

Megfontolandó, hogy a feladat kiadásakor orientáljuk a diákokat egy konkrét helyzet elemzésére, és hogy érveiket pl. így fogalmazzák meg: pl. mit jelent, ha Isten igazságos és mit jelent, ha irgalmas – azoknak katonáknak az esetében, akik Jézust megfeszítették. 4.3.4. A vita bemutatása legyen rövid, esetleg elvágható. A megfigyelésre föltett kérdés: Miért volt fontos ilyen kérdéseket tisztázni – a válasz lehet egzisztencialista jellegű: Nekem, személyesen, bűnös embernek van-e reményem a megváltásra? „Érdemes-e hinnem”?

4.3.5. Az óra célja az egyház kialakuló azonosságtudatának és elhatárolódásainak megértése.

4.3.6. A tanulói jegyzetben a fogalmakra koncentráljanak: kanonizáció, apokrif, Vulgata. A tanuló felkészüléséhez jól használható a <http://www.biblia.hu/bevez/bevez.htm> oldal (kanonizáció, Vulgata, apokrif.)

4.3.7. A tanulók egy modellábrába dolgozhatnak. Kerüljük a háromszög alakú sablont az ábra inkább négyzet- vagy trapézformájú legyen, az egyházszervezet szintjeit és tisztségviselőit helyezték el, a tkv. alapján. A háromszög alakú ábra a hierarchia szintjeit sugalmazza, rejtett módon a pápa főségét készíti elő. Az ősegyházban és az ókeresztyén korban viszont inkább a feladatok megosztásáról volt szó, a legfelsőbb szinten is több egymásá mellé rendelt szereplőt találunk (12 apostol, 5 pátriárka stb.) A pápaság esetében az eseményeket sorolják fel röviden.

4.3.8. Bár a történelemkönyvekben a korai keresztyén egyházszervezetről van szó, általában nem ismert tananyag.

4.3.9. Törekedjünk arra, hogy a politikai, lelki, egyháztörténeti és liturgiai elemeket is vázoljuk pl.

Politikai	A főváros áthelyezése Konstantinápolyba. Róma vezető nélkül maradt. A frank birtokadomány a pápát is jelentős földesúrrá tette.
Lelki	A népvándorlás időszakában az egyház stabil tekintély maradt (pl. a legenda szerint I. Leó megállítja Attila hun királyt)

Egyháztörténeti	A hagyomány szerint Péter az első római püspök. Péter és Pál római vértanúsága. Az iszlám meggyengíti a keresztyénség keleti területeit, az 5 patriarchátusból 3 arab megszállás alá kerül.
Liturgiai	Az ariánus vitában Róma következetesen az Athanasius-féle álláspontot képviselte (homouszion), ami később győzedelmeskedett. A VII-X. században Rómában szabályozták a latin mise szertartásrendjét, és a gregorián énekkincs alapjait.

4.3.10. Itt csak egy rövid összefoglalásra van lehetőség a Tkv. 18. o. 4.4. alapján.

4.3.11. Az előző pontot Jézus természetéről itt világíthatjuk meg: ezt az Igét mindkét fél értette, és a maga értelmezését akarta érvényesíteni. Ebben emberi gyarlóság és teológiai megfontolás egyaránt szerepet játszhatott.

4.3.13. A katolikus – ortodox kifejezést internet vagy lexikon segítségével képesek értelmezni.

4. 4. Egyháztörténeti megjegyzések

Az egyház identitásának kialakításáról van szó ebben a részben – de ezt a fogalmat célszerű kerülni.

- Ezért szabályozták a Szentírás kánonját, legyen egy etalon.
- Kialakították az egyházszervezet hierarcikus rendjét (itt több elképzelés versengett, végül Nyugaton az egyközpontú, centralizált modell győzött). □

Megfogalmazták a legfontosabb dogmákat □ Elhatárolódtak az eretnek tanításoktól.

A teológiai vitát a középiskolás diákok ismerhetik Madách: Az ember tragédiája című drámai költeményéből. Azonban itt utalhatunk arra, hogy egyháztörténeti szempontból az ariánus vita említése a keresztes hadjáratok korában anakronisztikus.

A megváltás témaköre nagyon leegyszerűsítve ilyen röviden felvázolható összefüggésekre utal:

Mind az ószövetség, mind az újszövetség emberképe a bűnös emberről, az „eredendően bűnös” emberről tanít.

<i>Az Isten által teremtett ember</i>	képes volt „vétkezni, vagy nem vétkezni”.
<i>A bűnbe esett ember</i>	„nem képes nem vétkezni”.
<i>A Krisztus által megigazult (igazzá lett) ember ismét</i>	„képes nem vétkezni”.

4. 5. Kapcsolódó Ige, énekválasztás - háttérismeretek

Jn 10,30: „*Én és az Atya egy vagyunk*”.

A templomszentelés ünnepén lezajlott vita fő kérdése Jézus ellenfeleinek kételkedés és bizonytalansága. Jézus azt fogalmazza meg, hogy aki Krisztus kezébe tette az életét, az biztonságban van, minden helyzetben.

Jézus kijelentése a korabeli Messiás-elképzelések határait feszegeti – egyes írásmagyarázók szerint ez inkább az ősegyház interpretációja. Ennek a szakasznak az értelmezése még a szkizmában is szerepet játszhatott (Filioque-vita).

Az ariánus-vita idején e kijelentés igazságát mindkét fél elfogadta, de értelmezése kettős volt. Egy diák így fogalmazta meg a homousion – homoiusion vita i-betűjét: Jézus isten vagy isteni – és ez diákok számára talán helytálló is lehet.

500 (MRÉ 290.) Krisztus, ki vagy nap és világ...

Az ének őséneke tekinthető *Christe qui lux es et dies* latin himnusz keletkezését illetően nagyon eltérőek a vélemények. Korábban Ambrosiusénak tartották, újabb a 6-7. századból származtatják. Dallama már eltér a középkori gregorián alaktól. Legrégbbi feljegyzése 1568ból, egy német énekeskönyvből ismert, „bányászdallam” megjelöléssel. (Csomasz Tóth Kálmán: *Dicsérjétek az Urat!* – Bp., Ref. Sajtóosztály, 1971) alapján

4. 6. Orientációk a tankönyvben szereplő feladatokhoz (20. oldal)

1. feladat. Bibliaértelmezés. Ha a teremben van internet-elérési lehetőség, frappáns megoldás lehet, nézzék meg, mit ad ki a Google (a Wikipédia szócikkei utáni) első öt találatban. Fontos megjegyzés, hogy a püspök ill. a diakónus értelmezésében a református és katolikus szóhasználat eltér. Használhatóak a Wikipédia szócikkei is.

Fogalom	Katolikus értelmezés	Református értelmezés
püspök	a pápa által kinevezett egyházi vezető az egyházmegye élén	a gyülekezetek közössége által választott egyházi vezető az egyházkerület élén
diakónus	a papi rend első fokozata	világi személy, aki a szeretetszolgálat aktív munkatársa

A diákok körében jó megoldás lehet pl. egy egyszerű táblázat.

Fogalom	Óskeresztyén jelentése	Mai református jelentése

2. feladat. „Én pedig ezt mondom neked: Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem majd fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta” – Mt 16,18. Ezt a bibliai verset szokták úgy értelmezni, hogy Jézus ezzel a szójátékkal (Kéfa (arám) = kőszikla = (gör) petra, petrosz).

A katolikus teológusok gyakran utalnak rá, hogy ezzel a kijelentéssel Jézus maga választotta ki elsőül Pétert a többi tanítvány közül.

- o Bibliai helyekre is utaló elemzés: <http://www.katolikus.hu/szentek/szent94.html>
- o Egy talán nem teljesen pontos katolikus észrevétel: <http://tiszta-szivvel.blogspot.hu/2010/09/petrosz.html>

Alighanem pontosabb az az írásmagyarázat, miszerint az „ezen a kősziklán” kifejezés utalhat az Úr Isten kijelentésére, vagy épp arra a bizonyosságra, arra a hitre, ami ki tudja mondani, hogy Jézus a Krisztus, az élő Isten fia (Mt 16,16). Egy másik vélemény szerint Péter a tanítványok képviselőjében szól, és így a neki adott ígéret a tanítványok közösségéé.

3. feladat. Az ókeresztyén korban különösen sok vita szólt arról, hogy pontosan mit jelent a megváltás. Úgy értelmezték, hogy ha a bűn a kegyelem fényében Isten irgalmából jóvátehető, akkor van szabadulás a bűn nyomorúságából. Ha nem jóvátehető, akkor a

kegyelem lehetetlen. Fontos megjegyzés: emberek közötti kapcsolatokban a bűnös tett hatása bűnvallással, esetleg bocsánatkéréssel, emberi megbocsátással enyhíthető – de a következménye sokszor megmarad egy életen át. Pl. egy gyilkos megbánása nem támasztja fel az áldozatot. Isten megbocsátása ennél sokkal nagyobb hatású.

4. feladat.

- Jeruzsálem: Jézus kereszthalálának színhelye, az ősgyülekezet városa. itt vannak a zsidók templomának (ekkor már csak) a romjai. ○ Antiókhia: a szeleukida főváros Jeruzsálemen kívüli misszió egyik első állomása, Pál fontos szolgálati helye. ○ Konstantinápoly: a IV. századtól a birodalom fővárosa és legjelentősebb városa, a Nyugat-Római birodalom bukása után a mediterrán világ központja. ○ Róma: a birodalom korábbi fővárosa, Péter és Pál apostol vértanúságának helyszíne, jelentős korai keresztyén gyülekezet.
- Alexandria: A hellenisztikus világ kulturális és tudományos központja, forgalmas kikötőváros, a zsidó diaszpóra egyik legfontosabb bázisa.

5. feladat. Péter és Pál vértanúsága, a gyülekezet erős bizonyágtétele az üldöztetések korában. (Esetleg itt elemezhető a Donatio Constantini eszmerendszere).

4. 7. További ötletek, ajánlások

Valójában két teljesen más alternatíva is kínálkozik az óra feldolgozására.

- ❖ Az egyik a dogmatörténeti problémák részletes elemzése. Jól felkészült, érdeklődő csoportoknál lehetséges, nyilván a legplasztikusabb itt is az ariánus-vita elemzése és feldolgozása.
- ❖ A másik lehetőség az apokrif iratok problémájának feldolgozása. Ez az internet révén és Dan Brown A da Vinci-kód című regénye (és a film) miatt elég ismert téma, főleg a Júdás evangéliuma. Ha a tanulók vállalkoznak a lecke otthoni feldolgozására, áttekintésére, akkor indokolt lehet ennek a témának a feldolgozása. Az interneten sok elemzést találunk a könyv állításairól. Azonban nem biztos, hogy apologetikai szempontból kell feldolgozunk, lehet exegetikai – hermeneutikai megközelítés is. Pl.

<https://www.parokia.hu/v/9416/>

- A da Vinci-kód: <http://www.nyitottszemmel.hu/cikk/bibliai-rejtelyek/da-vinci-kod/64>

Az apokrifek megemlézése az órát az óravázlatban ismertetett esetben is más irányba viheti az óra menetét.

Nem tűnik indokoltnak az egyetemes zsinatok sorrendbe szedett feldolgozása, és a dogmatörténeti problémák mélyebb elemzése.

Kézenfekvő lehetőség az Ember tragédiájának megidézése is, de azt inkább a következő tanórához javasoljuk kapcsolni.

1. Tankönyv:

41.4. Az első zsinat (252-253. oldal)

in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig – Befejezetlen Múlt. 1.*; Műszaki Kiadó 2008.

1.2. *A Karoling Birodalom* (12-14. oldal)

in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)* – Befejezetlen Múlt. 2.; Műszaki Kiadó 2008.

19. *A birodalom szétesése* (102-106. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

Egyháztörténeti tankönyvek

7. *Nyugat és Kelet eltérő fejlődése* (35-37. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

8. *Zsinatok és hitvallások* (40-41. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára*; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. *Efézusi egyetemes zsinat 431.* (40. oldal)

2. *Kalkedóni zsinat végzése Krisztus kettős természetéről* (41. oldal)

8. *Zsinatok és hitvallások* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

3. Euszébiosz: *Vita Constantini* (252-253. oldal)

Az Euszébiosz (260-340) ókori történetíró Constantinus császár (306-337) kortársaként először írta le az egyház addigi történetét.

Mi volt a császár célja a zsinat összehívásával?

Milyen minőségében hívta össze a császár a zsinatot?

Milyen két határozat született a zsinaton?

41.4. *Az első zsinat* in: GÖNCZÖL Enikő: *Őskor, ókori civilizációk 476-ig*

4. *Teophanesz Krónikája* Nagy Károly koronázásáról szól.

5. *Einhard* Károly és Róma viszonyát mutatja be.

14. oldal lapszél kérdésekkel

1.2. *A Karoling Birodalom* in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)*

3. Irodalom

1. *I. Gergely: a sokoldalú pápa* (95. oldal)

2. *A világnak már két ura van: a pápa és a császár* (112-113. oldal)

Látványos, olvasmányos, 1-2 oldalas írások gyűjteménye ez a krónika, Alkalmos óra munkára, vagy kis előadás vagy projekt munka készítésére.

in: *A kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

3. *Az I. konstantinápolyi zsinat (381)* (38-40. oldal)

4. *Az Efézusi zsinat (431)* (52-53. oldal)

5. *A Khalkedoni zsinat (451)* (56-57. oldal)

6. *Apostoli Hitvallás* (57-58. oldal)

7. *Nagy Leó – „méltatlan örökös”* (54-56. oldal)

Lane művében a jelentősebb teológusok munkásságát és meghatározóbb eszmék fejlődését mutatja be. Ezek a „szócikkek” nemcsak az egyes hitvallások kialakulását írja le, de a hitvallások szövegeit is közli.

in: LANE, Tony: *A keresztényen gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

4. Kép

1. *A Pápai Állam létrejötte* [térkép] (120. oldal)
22. *A középkori egyház és szerepe* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9*.

5. Film

1. *Konstantinápolyi szín* 56:00-1:12:30

MADÁCH Imre: *Ember tragédiája* című drámájának VII. színében Ádám, mint Tankréd, keresztes lovagként érkezik meg Bizáncba, a korai kereszténység keleti fővárosába. Szomorúan tapasztalja, hogy a szeretet vallásának jelképe „vérengző keresztte” korcsosult, s az egyház tanításai merev, embertelen dogmákká fajultak.

Ez a szín több egyháztörténeti eseményt ötvöz: az Arius-féle vitát a Szentháromságról, a keresztes hadjáratokat (ezen belül az 1204-1264) és az inkvizíciót.

JANKOVICS Marcell rajzfilmének képi világa nagyon kifejező, sok plusz információt ad az eredeti szöveghez. Kifejezetten jó illusztráció az órai munkához. A teljes szín 16 perc, azonban egyes részleteknél érdemes elidőzni, vagy kiemelten megnézni.

A teljes szín: *Konstantinápolyi szín* 56:00-1:12:30

A Szentháromság-vita, zsinatok végzései

1:00:12 Atya három arccal (jellegzetes középkori ábrázolás)

1:00:14 Fiú és Atya

1:00:16 Fiú-Mária-Atya

1:00:17 Fiú-Galamb-Atya

1:00:18 Fiú le a földre

1:00:19 Fiú vissza az Atya mellé

1:00:10-1:05:30 Niceai zsinat

<https://www.youtube.com/watch?v=wuN8QJDJoz8>

4. 8. Tájékoztató

Internet

- ❖ A Wikipédia „Zsinat” szócikke, körültekintő, lényegesen alaposabban elemzi a problémakört, mint ami középiskolában szükséges (pl. ökumenikus zsinatok elemzése) ❖
- Bibliatörténet: <http://www.biblia.hu/bevez/bevez.htm>

Könyvek

- ❖ Bart D. Ehrman: *Tények és tévedések A Da Vinci-kódban - a történelemtudomány álláspontja Jézusról, Mária Magdolnáról és Constantinusról* - Debrecen, Gold Book, 2006. *(egy lehetséges interpretáció)*

Ének

- ❖ 500. dicséret. – In: *Református énekek X.* (Cd, 7. szám, 1:40) – Bp. Periferic Records, 2011.

4. 9. Hibajavítás

- ❖ Tkv. 4.3. utolsó előtti sor. Az ókatolikus helyett az ókeresztény használata ideillőbb.
- ❖ Tkv. 20. oldal 4. feladat, 2. sor. A helyes forma: Alexandria.

E 10 / 5. Az egyházszakadás (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	A szerzetesi élet. Az iszlám. Az egyházszakadás
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	Jn 17,20-21	<i>„De nem értük könyörgök csupán, hanem azokért is, akik az ő szavukra hisznek énbennem; hogy mindnyájan egyek legyenek, ahogyan te, Atyám, énbennem, és én tebenned, hogy ők is bennünk legyenek, hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél el engem.”</i>
Kapcsolódó ének:	470. (MRÉ 374.)	Úr Jézus, nézz le rám!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik a szerzetesség kialakulásának néhány lépését. Értik, hogy a keleti és nyugati egyház között kialakuló teológiai eltérések és hatalmi harcok egyházszakadássá nőttek. Ismerik az iszlám gyors előretörésének néhány összetevőjét.
Affektív célok:	Maguk számára érzéseket fogalmaznak meg a hittel és a fanatizmussal kapcsolatosan, a szerzetessé válás motivációival kapcsolatosan.
Pragmatikus célok:	Tegyenek fel kérdéseket a konfliktuskezelés egyes módjaival kapcsolatosan.

Az óra didaktikai feladatai:	Ismétlő- rendszerező óra, mélyítés és gazdagítás.
------------------------------	---

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	A középkori egyház. A szerzetesség. Az iszlám.
Magyar irodalom	Madách: Az ember tragédiája. Konstantinápoly.
Történelem	A középkori egyház. A szerzetesség. Az iszlám
Művészettörténet	A középkori művészet. Az iszlám művészet.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.

- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánná minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 112. a. A keresztyénség elterjedése a XI. század közepéig.
  - 20. a. Az arab hódítás
  - 118 b. Az arab és az iszlám kultúra
  - 119. Európa kultúrája (VI-X. század)

Kronológia: 529, 622, 863, **1054, 1965.**

Topográfia: **Róma, Konstantinápoly**, Mekka,

Személyek: Baszileosz, Nursiai Benedek, Cirill, Metód, Bölcs Jarosláv, Mohamed

Pátriárka, pápa, ortodox, katolikus, teológia,

Fogalmak: anakronizmus, szerzetes, iszlám, kiátkozás

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	4	Filmrészlet: Az ember tragédiája (Konstantinápoly) Mi okozza a konfliktust a	Szemléltetés	Megfigyelési	Internet, Az ember tragédiája film	<i>Hatásos a Jankovichféle rajzfilm</i>

		jelenet szereplői között? Milyen megoldás lenne?				
3.	5	A látott jelenet megbeszélése Mi okozza a konfliktust a jelenet szereplői között?	Tanári kérdések	Válaszok, spontán és irányított megfigyelések		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Milyen megoldása lenne a helyzetnek? Miért nem működik? Milyen művészei eszközökkel ábrázolják a helyzetet? Milyen szerepe van a szerzeteseknek a jelenetben? Milyen anakronizmust látunk a jelenetben? Mi lehet mindennek a magyarázata?				

4.	2	Kapcsolódó Ige Jn 17,20-21 Miért imádkozik Jézus az egységért?	Beszélgetés, tanári orientáció	Tanulói értelmezés	Tkv. 25. o.	
5.	7	Számonkérés / ismétlés Az egyházszervezet és a pápaság megerősödése	Egyéni beszámoló	Felelet		
6.	---	<i>Közben:</i> páros „Írjatok állításokat” feladat. Miért lesz valaki szerzetes? Milyen területeken terjedt a keresztyénség az V-X. században?	Állítások megfogalmazása	A tanulók a megkapott lapon a kérdésre egy választ írnak, majd a szomszéd válaszol, újabb válasz leírása lehet vagy továbblépnek a következő kérdésre. <i>Megszólalni nem</i>	A/4-es másolt lapok <i>(Kétféle kérdéssor)</i> Történelmi Atlasz 112 a.	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	

		<p>Milyen területeken terjedt az iszlám a VII-X. században?</p> <p>Miért terjedt ilyen gyorsan a keresztyénség?</p> <p>Miért terjedt ilyen gyorsan az iszlám?</p> <p>Milyen különbségek voltak a keleti és a nyugati keresztyénség között?</p> <p>Melyik különbség vezetett az egyházszakadáshoz?</p> <p>Mit olvasunk a médiában az iszlámról?</p>		<p><i>szabad!</i></p> <p>Mindegyik kérdésre mindkét tanuló adjon választ.</p>	Tkv. 21-25. o.	
7.	2	<p>Célkitűzés:</p> <p>Ma a különbségekről beszélünk.</p>	Tanári közlés	Aktív figyelem		
8.	3	Házi feladat ellenőrzése: katolikus – ortodox különbsége	Tanulói válaszok	Közös értékelés, pontosítás		
9	4	Az ortodox templom összehasonlítása katolikus vagy református templommal	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	Tkv. 25. o., 5. v. 6.feladat, tanulói ppt.	
10.	5	Az egyházszakadás okai és lezárása (470. dicséret)	Tanári magyarázat, kérdésekkel	Jegyzetelés	ppt	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia	Megjegyzések
-----	----------	---------------	-----------------------------	--------------

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
11.	5	<p>Az iszlám hatása</p> <p>Hogyan hatott az iszlám térhódítása a keleti és a nyugati keresztyénség viszonyára?</p> <p><i>(szlávok, magyarok térítése)</i></p> <p>Miért tudott gyorsan terjedni az iszlám?</p> <p>Milyen, a médiából ismert állításokat gyűjtöttek az iszlámról?</p>	Megbeszélés			
12.	2	<p>Az iszlám hitről, az iszlám irányzatairól és a fanatizmusról.</p>	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	ppt	
12.	2	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: <i>A középkori pokol (3 p) Dante alapján</i></p> <p>+2: <i>A szerzetesek élete (napirend: ppt 1 dia)</i> <i>(levendula ppt, 3 p).</i></p> <p>+3: Husz János (ppt 3 p)</p> <p>+4: Négykérdéses interjú Lutherrel (3 p) <i>Mit gondol a fejedelmekről? – vagy Miért ez a lobogás, ez a lázadás?</i></p>	Tanári közlés	<p>Tanulói felkészülés, elemzőmunka</p> <p>Az interjút tanulópár készíti: riporter / válaszoló.</p>	<p>+1: Internet</p> <p>+2: Internet, könyvtár</p> <p>+3: Internet</p> <p>+4: Kutatás</p>	<p>+1: Tkv. 29. o. 4. f</p> <p>+2: Tkv. 33. o. 1. f. ill. 33. o. 3. f.</p> <p>+3: Tkv. 37. o. 8.4. r.</p> <p>+4: Tkv. 40-42.</p>
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
13.	1	Házi feladat: I! Tkv.26. o., 2. feladat, 2 perces beszéd T! Tkv. 21-25. o. F! Az iszlám térhódítása és a nagy egyházszakadás	Tanári közlés	Tanulói jegyzet	Tkv. 21-25. o.	<i>Diff: Tkv. 25. o. 3. f.</i>
14.	1	Visszajelzés, értékelés	Tanári közlés			

Reflexiók:

További ötletek, ajánlók:

1. Tankönyv

25. *A keresztény világ kettéválása. Szerzetesrendek a középkorban* (118-120. oldal)

26. *Az iszlám vallás kialakulása és az arab hódítás* (121-124. oldal)

in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016

22. *A középkori egyház és szerepe* (119-122. oldal)

23. *A Közel-Kelet és az iszlám térhódítása* (124-128. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

1.9. *Az iszlám és az arab terjeszkedés kezdetei* (33-36. oldal)

in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)* – Befejezetlen Múlt. 2.; Műszaki Kiadó 2008.

Egyháztörténeti tankönyv

9. *A keleti kereszténység és az iszlám fejlődése* (41-43. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

12. *A nyugati kereszténység a kora középkorban* (59-60. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. *A konstantinápolyi pátriárka elleni kiközösítő bulla* (60. oldal)

12. *A nyugati kereszténység a kora középkorban* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

2. *Szent Benedek regulája*

- 121. oldal 9. pont + kérdések

22. *A középkori egyház és szerepe* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

- 119. oldalon két részlet szómagyarázatokkal

25. *A keresztény világ kettéválása. Szerzetesrendek a középkorban* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

3. *Részlet a ciszterci rend regulájából, 1134.* (120. oldal)

25. *A keresztény világ kettéválása. Szerzetesrendek a középkorban* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

4. *Részletek a Koránból*

- Allah tiszteletéről és a bójtról: 126. oldal 8. pont + kérdések

- A szent harcról: 127. oldal 12. pont + kérdések

23. *A Közel-Kelet és az iszlám térhódítása* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

- A 47. szúra a harcról: 122. oldal + kérdések

26. *Az iszlám vallás kialakulása és az arab hódítás* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

- *A nőkről:* 34-35. oldal: Milyen különbségeket és hasonlóságokat találsz a férfi és nő teremtésében a Biblia és a Korán között?

1.9. *Az iszlám és az arab terjeszkedés kezdetei* in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)*

5. *Ibn Iszhak életrajza Mohamedről* (121. oldal)
26. *Az iszlám vallás kialakulása és az arab hódítás* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

3. Irodalom

1. LANCZKOWSKI, Johanna: *Szerzetesség lexikona*; Atheneum 2000.
2. *Benedek – A szerzetesi regula* (87-89. oldal)
in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

4. Kép

1. *Az ún. filioque-vita a Szentlélek eredetéről* [ábra]
120. oldal 6. pont + kérdések

2. *A keleti és a nyugati keresztyénség szétválása* [ábra]
120. oldal 7. pont + kérdések

Ez a két ábra segít megérteni az 1054-es egyházszakadás hátterét: a 6. ábra a teológiai hátteret és a 7. ábra a keleti és nyugati egyházszervezetek sajátosságait és az állam(hatalom)hoz való viszonyukat mutatja be. Nagy segítség órai munkához.

22. *A középkori egyház és szerepe* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

3. *Pápaság, császárság. Egyházszakadás* [képregény] (54-55. oldal)
Hetedikes korosztálynak készült evangélikus hittankönyvben képregény formában mutatja be az egyháztörténeti eseményeket, idősebb korosztálynak is segítség lehet. A keleti és nyugati egyházszakadást ábrázoló kissé szatirikus kép (55. oldal lap alja), segít megjegyeztetni az ortodoxia és a római katolicizmus legfontosabb sajátosságait (különbségeit).
in: *Hajónapló – Evangélikus hittan 7. osztály*; Luther Kiadó 2017

4. *Az iszlám tanai* [ábra]
126. oldal 7. pont Az ábra segít megérteni az iszlámvallás lényeges jellemzőit: az 5 alappillért, a hagyományok rendszerét és az irányzatok kialakulását.

5. *Mekka korabeli ábrázolása* (127. oldal)
23. *A Közel-Kelet és az iszlám térhódítása* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*
6. *Mekkai zarándoklat napjainkban* (123. oldal)

26. *Az iszlám vallás kialakulása és az arab hódítás* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

Térkép:

E 10 / 6. A középkori egyház: misztikum és hatalom (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	Az investitúraharc. A kereszties hadjáratok. Katedrálisok kora. Szakralitás.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	1Pt 2,4-5	<i>„Járuljatok őhöz, mint élő kőhöz, amelyet az emberek ugyan megvetettek, azonban Isten előtt kiválasztott és drága; ti magatok is mint élő kövek épüljétek fel lelki házzá, szent papsággá, hogy lelki áldozatokat ajánljatok fel, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által.”</i>
Kapcsolódó ének:	363. 342 (MRÉ 215)	Jön a harag napja lánggal Jézus, világ Megváltója...

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok megismerik az egyház felelősségvállalását a középkor társadalmáért. A keresztyén egyház megerősödése Európa felvirágzását is magával hozta.
Affektív célok:	A középkori ember életérzésére figyelés: áhítat, szorongás, félelem, büszkeség.
Pragmatikus célok:	A keresztes hadjáratok új értelmezésének megismerése, a két szemlélet mérlegelése. Diákalkotások értékelése, kiválasztás

Az óra didaktikai feladatai:	Rendszerező és új ismereteket feldolgozó óra
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	A középkori egyház. Az investitúraharc. A keresztes hadjáratok. Katedrálisok.
Magyar irodalom	Haláltánc műfaj
Történelem	A középkori egyház. Az investitúraharc. A keresztes hadjáratok.
Művészettörténet	A katedrálisok.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.

- 24. a. A keresztes hadjáratok (XII-XIII. sz.)
- 112. a. A keresztyénség elterjedése a XI. század közepéig.
- 120. Európa kultúrája (XI-XIII. sz.)

Kronológia: **1095–1291**, 1122, 1204, **1215**, 1291.

Topográfia: Szentföld, Jeruzsálem, Konstantinápoly, Akkon, Ulm, Köln, Canossa, Worms, Laterán

Személy: **VII. Gergely, III. Ince**, Bouillon Gottfried, Szaladin, Oroszlánszívű Richárd.

Fogalom: **Keresztes hadjárat, gótika, invesztitúra, katedrális.**

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	8	A katedrális-avató beszéd A házi feladat megbeszélése:	Csoportmunka	Kétkörös kiválasztás. A tanulók 4-5 fős csoportokban felolvassák írásaikat, és a legjobbat kiválasztják. A legjobbak elolvassák egymás írását, és kiválasztják a városbíró.	Házi feladat Tk. 26. o. 2. f.	
3.	6	Számonkérés / ismétlés Az iszlám térhódítása és a nagy egyházszakadás	Egyéni beszámoló	Felelet (1 vagy 2 tanuló)		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
4.	---	<i>Közben:</i> a keresztes háborúk elemzése	Gondolattérkép vagy asszociogram	Egyéni munka	Tkv. 27. o.	(A <i>katedrálisépít ők kivételével</i>)
5.	3	A városbíró beszédének meghallgatása				
6.	3	Katedrális Milyen érzéseket kelthetett az épület abban, aki falun nevelkedett és először látta kamaszként / ifjúként?	Szemlélődés	Megfigyelés	Filmrészlet vagy ppt + zene (Dies Irea)	
7.	2	Kapcsolódó Ige: 1Pt 2,4-5 Mit jelent az élő kövekből lelki ház?	Megbeszélés	Értelmezés	Tkv. 29.	
8.	2	Házi feladat: I! 10 sor Assisi Ferencről T! Tkv. 26-29. o. F! A keresztes hadjáratok	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv.26-29. ppt	
9.	3	Célkitűzés I. és magyarázat Ma egyrészt megpróbáltuk átélni a középkori ember érzés- és gondolatvilágát. Mi jellemezte a világképét?	Tanári közlés	Aktív figyelem	ppt. Tkv. 28. o.	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
10.	4	Dante pokla Melyek voltak a legsúlyosabb bűnök? Miért?	Tanulói kiselőadás	Megfigyelés	ppt, Tkv. 29. o. 4. f	
11.	1	Célkitűzés II. A társadalmi elit közben a hatalmi játszmák kérdéseivel is foglalkozott. Melyek voltak a XI-XIII. század legfontosabb hatalmi (politikai) kérdései?				
12.	3	Az investitúraharc	Tanári kérdések	Diákok válasza, tankönyv használható.	ppt. Tkv. 26.	
13.	5	A kereszties hadjáratok áttekintése Mutassátok be, milyen szempontok alapján készült el az ábrátok! Mutasd be az ábrát a táblánál! Tanári magyarázat az új megközelítésről: Európa önvédelme.	Ismertetés	Néhány tanuló felszólítás szerint beszámol az alkalmazott <i>szempontokról</i> , tanári kiválasztás alapján egy diák elkészíti az ábráját. A tanulságokat megbeszéljük.		

12.	2	A következő órák előkészítése	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka		
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<p>+1: <i>A szerzetesek élete (napirend: ppt 1 dia)</i> <i>(levendula ppt, 3 p).</i></p> <p>+2: <i>Husz János (ppt 3 p)</i></p> <p>+3: <i>Négykérdéses interjú Lutherrel (3 p)</i></p> <p><i>Mit gondol a fejedelmekről? – vagy</i></p> <p><i>Miért ez a lobogás, ez a lázadás?</i></p> <p>+4: <i>Hitvita a búcsúcédulákról</i></p> <p><i>Szereplők: pápáparti szerzetes, reformátor szerzetes, gazdag özvegyasszony. Idő 3 perc!</i></p>			<p>+1: Internet</p> <p>+2: Internet</p> <p>+3: Kutatás</p> <p>+4. Tkv. 42. 1.</p>	<p>+1: Tkv. 33. o. 1. f. Tkv. 33. o. 2. f.</p> <p>+2: Tkv. 37. o. 8.4. r.</p> <p>+3: Tkv. 40-42.</p> <p>+ 4. Tkv. 42. 1</p>
14.	1	Visszajelzés, értékelés	Tanári közlés			

Reflexiók:

További ötletek, ajánlók

1. Tankönyv

22. *A középkori egyház és szerepe* (123. oldal)

24. *A hűbériség és a nyugat előretörése* (131-133. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

28. *A keresztes hadjáratok és a lovagok világa* (128-131. oldal)

in: *Történelem 9. – Új generációs Tankönyv*; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

3.8. *Keresztes háborúk a Szentföldért* (86-91. oldal)

in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456) – Befejezetlen Múlt. 2.*; Műszaki Kiadó 2008.

Egyháztörténeti tankönyvek

11. *Egyház és állam viszonya. A pápaság és a császárság viszonya* (48-50. oldal)

12. *A cluny-i reformmozgalom és hatása. A keresztes hadjáratok* (51-54. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÓKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

11. *Remeték és szerzetesek* (47-50. oldal)

14. *Az investitúraháborúk és a Szentföld felszabadítása* (63-67. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára*; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. *Baszileiosz: A részletes regula* (47. oldal)

2. *Részletek a regulából* (50. oldal)

11. *Remeték és szerzetesek* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

3. *Dictatus Papae, 1075*

123. oldal 15. pont+ kérdések + 13. pont kép róla

22. *A középkori egyház és szerepe* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

4. *IV. Henriknek római pápához és híveihez szóló levele* (64. oldal)

5. *VII. Gergely IV. Henriket kiközösítő levele* (64. oldal)

6. *VII. Gergely leírása 1077 tele* (65. oldal)

Ez a három forrás önmagában bemutatja a pápa és a császár konfliktusának leglényegesebb pontjait. Órai munkához, közös megbeszélésre, elemzésre alkalmas.

14. *Az investitúraháborúk és a Szentföld felszabadítása* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

7. *VII. Gergely a német püspököknek* (123. oldal)

22. *A középkori egyház és szerepe* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

8. *II. Orbán pápa beszéde a Clermonti zsinaton*

131. oldal 9. pont + kérdések

24. *A hűbériség és a nyugat előretörése* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*;

9. *Acheni Alberich: Historia Hierosolymitana*

Kortárs lejegyzője az I. keresztes hadjárat eseményeinek, szemtanúk elbeszéléseit alapján. A keresztesek kelet felé indultak, de útközben a helyi zsidóság ellen fordultak.

133. oldal 14. pont + kérdések

24. *A hűbériség és a nyugat előretörése* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

10. *Guibert de Nogent*

A *Guiberto* (1053–1122) nogenti Notre Dame-kolostor apátja 1108–1110 között írta a *Gesta Dei per Francos-t*; átdolgozta benne a Névtelen krónikás hadjáratra vonatkozó leírásait.

(II.c.3.) A clermonti zsinat befejezése után (1095.) Franciaországot felrázta a hír, hogy a pápa parancsára indulni kell az *Úr Újára* (így nevezték), felszabadítani a Szent Földet. Eleinte, nem a katonai vagy gazdagabb csoportok mozdultak a hírre, hanem a szegényebb népréteg fiai, akik hogy mielőbb indulhassanak a szent küldetésre mindenüket akár áron eladták, az éhínség ellenére. Voltak olyanok, akik az ökröket ló módjára fogták be családotól indultak. (II.c.4.) A fejedelmek nem siettek „sereget” gyűjteni. Amiens városából származó szegény vándor hitszónok Péter nevű remetéhez meglepően sokan csatlakoztak; aki a neki szánt adományokat továbbadta (segítette a bukott nőket új életet kezdeni). Életvitelével nagyon népszerű lett a nép között.

Hogy nevezte a zsinat a keresztes háborút?

Hogy reagáltak a clermonti zsinat felhívására a különböző társadalmi csoportok?

Ki volt Péter? Miért válhatott olyan népszerűvé? Melyik újszövetségi alakra emlékeztet?

11. *Salamon ben Simeon*

Maroz városában írta krónikáját 1140-ben. Munkájában leírta az 1096-os Rajna-vidéki zsidóság elleni pogrom áldozatainak a névsorát. Továbbá azt is, hogy Kálmán magyar király mért vereséget a fosztogató seregére, a hadjárat végül is összeomlott a bizánciak csapásai alatt.

12. *Guillaume de Tyr* történeti művéből *A templomos rend alapítása*

(XII.7.) 1118-ban néhány lovag fogadalmat tett Krisztus szolgálatára (tisztaság, engedelmesség és tulajdon nélküli életre). Sem templomuk, sem házuk nem volt, a király házat adott nekik az Úr temploma melletti palotában. Az utak őrzése a zarándokok biztonságának védelme volt a feladatuk. 1129-ban Troyes mellett zsinatot tartottak Honorius pápa és István jeruzsálemi patriarcha kívánságára szabályt állapítottak meg és fehér öltözetet írtak elő részükre. Jenő pápa idejében vörös posztóból, keresztet varrattak köpenyeikre,

13. *A „Szaladin-tized” elrendelése, 1188*

1187-ben Szalah-ed-Din szultán elfoglalta a keresztesektől Jeruzsálemet, ezért III. Orbán pápa új keresztes hadjáratot hirdetett. Emiatt az európai fejedelmek rendkívüli adót vetettek ki, amelyet „Szaladin-tizednek” neveztek.

10-13. pontban összegyűjtött források Sz. JÓNÁS Ilona: *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény* című egyetemi tankönyvéből való. Digitalizált változata ott találhatóak:

<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kozepkori-egyetemes/ch03s11.html>

14. Foucher de Chartres *Jeruzsálemi história*

88-89. oldal *Hogyan fejeződött be az ostrom?*

3.8. *Keresztes háborúk a Szentföldért* in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)*

15. *A Templomos Rend szabályzatából 1128.* (130. oldal)

28. *A keresztes hadjáratok és a lovagok világa* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

4. Kép

1. *Keresztes háborúk* [képregény] (58-59. oldal)

Hetedikes korosztálynak készült evangélikus hittankönyvben képregény formában mutatja be az egyháztörténeti eseményeket, idősebb korosztálynak is segítség lehet. Csak az első négy hadjáratot mutatja be a kép-sor.

in: *Hajónapló* – Evangélikus hittan 7. osztály; Luther Kiadó 2017.

2. *Az első keresztes háború* (1096-1099) [térkép] (66. oldal)

14. *Az investitúraháborúk és a Szentföld felszabadítása* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

3. *A keresztes hadjáratok okai* [ábra] (129. oldal)

28. *A keresztes hadjáratok és a lovagok világa* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

5. Film

1. *Mennyei Királyság* (kalandfilm 2005) 145 perc

Balian, a hitét vesztett patkolókovács származása ellenére a Szentföldre utazik, ahol akaratlanul is a háború középpontjába kerül. Ám Jeruzsálem hamis csillogása, a lovagok, Tiberias és Guy de Lusignan ármánykodása közepette beleszeret a szépséges hercegnőbe, majd vezéralakja lesz az eseményeknek. Végül minden bátorságát és tudását összeszedve megpróbálja megvédeni a várost a legendás Szaladin hatalmas seregével szemben. Látványos.

<https://videa.hu/videok/film-animacio/mennyei-kiralysag-mzxdMLqzMR1m5yhd>

2. *Konstantinápolyi szín* 56:00-1:12:30

MADÁCH Imre: *Ember tragédiája* című drámájának VII. színében Ádám, mint Tankréd, keresztes lovagként érkezik meg Bizáncba, a korai kereszténység keleti fővárosába. Szomorúan tapasztalja, hogy a szeretet vallásának jelképe „vérengző keresztte” korcsosult, s az egyház tanításai merev, embertelen dogmákká fajultak. Éva most is az Édenkertet idézi fel, de Ádámtól elválasztja őt a zárda fala, Ádám pedig a tudományokba menekül ez embertelen világból.

Ez a szín több egyháztörténeti eseményt ötvöz: az Arius-féle vitát a Szentháromságról, a keresztes hadjáratokat (ezen belül az 1204-1264) és az inkvizíciót.

JANKOVICS Marcell rajzfilmének képi világa nagyon kifejező, sok plusz információt ad az eredeti szöveghez. Kifejezetten jó illusztráció az órai munkához. A teljes szín 16 perc, azonban egyes részleteknél érdemes elidőzni, vagy kiemelten megnézni.

Lásd még a 3. fejezetben erről a filmről írottakat.

<https://www.youtube.com/watch?v=wuN8QJDJoz8>

E 10 / 7. Szerzetesek, eretnekek, egyetemek (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatban

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	A szerzetesrendek szolgálata. Eretnekség és inkvizíció.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	Zsolt 34,15	„Hagyj fel a rosszal, és cselekedj jót, törekedj békességre, és kövesd azt!”
Kapcsolódó ének:	185. (MRÉ 236)	Krisztus feltámadott!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	A tanulók felismerik, hogy a középkori egyház a emberek életének fontos szabályozó és szervező eleme volt, erre példákat is tudnak mondani. Tudják, hogy a hitéletet megújító szándékok az egyházon belül vagy azon kívül is megjelentek.
Kognitív célok:	A szerzetesrendek egy-egy ismertetőjegyének felsorolása. Az egyház társadalmi felelősségvállalása.
Affektív célok:	Azonosulás az egyház valamely céljával. Assisi Ferenc mint a pozitív lázadás lehetséges példája.
Pragmatikus célok:	Sztereotípiák felismerése, árnyaltabb megközelítés igénye. Játékos nyelvi fejlesztés. Az eretnekség morális dilemmái.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő-rendszerező elemekkel.
------------------------------	---

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Magyar irodalom	Assisi Ferenc Naphimnusz
Történelem	Szerzetesrend, eretnek fogalma. Az egyetemek tanulásszervezése

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 21. a. Európa a XIII. század közepén
  - 120. Európa kultúrája (XI - XIII. század)

Kronológia: 1209.

Topográfia: Assisi, Balkán, Albi, Bologna, Párizs, Oxford, Bécs, Krakkó

Személyek: Assisi Ferenc, Domonkos, Aquinoi Tamás,

Fogalmak: Eretnek, kathar, szerzetesség, bencések, domonkosok, ferencesek, koldulórend, lovagrend, universitas, bogumil, albigen, inkvizíció

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	6	Tanulói feladatlapok A) Híres emberek, helyek (párosítási feladat) B) Igaz-hamis állítások a korabeli hitéletéről C) Assisi Ferenc legendája – a gubbiói farkas. Miért hagyományozódik egy ilyen történet? Mi lehet az igazság magva? D) Geopolitika (misszió, latin-Európa, EU) E) Eretnek-nevezetek (nevezz meg e-vel egyet meg egyet: szerzetes, remete, eretnek, egyetem, kegyelem!	Differenciált feladat tanulói képességek figyelembevételével	Egyéni megoldás csoportos ellenőrzés vagy csoportos megoldás	Egyéni tanulói feladatlapok C) csoport: 29 o. 2. f.	Az azonos feladatot kapók keressék meg egymást! <i>Differenciálni lehet a feladatok kiosztásával!</i>
3	---	Közben Házi feladat adminisztratív ellenőrzése	Megtekintés		Füzet	

4.	4	<p>A csoportmunkák visszajelzése:</p> <p>Az egyes csoportoknak szóló kérdés, visszajelzés:</p> <p>A) Volt-e, amit nem tudtak megoldani? B) Volt-e, amit nem tudtak megoldani? C) A végkövetkeztetés levonása D) Később! E) Nevezeteket zengedeztetek! Egyebek megnevezzenek!</p>	Reflexiók	Tanulói beszámolók	Tanulói jegyzetek	
----	---	--	-----------	--------------------	-------------------	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
5.	6	<p>Számonkérés /</p> <p>A keresztes hadjáratok</p>	Egyéni beszámoló	Felelet		
6.	---	<p>Közben „Mi jut eszedbe” lapok?</p> <p>A lapon különböző szerzetesrendek és lovagrendek neve szerepel. (Pl.: Ferencesek).</p>	Adatgyűjtés	Előzetes tudás aktiválása	A/4-es lapok	A tanulók írják fel, melyik rendről mi jut eszükbe – múlt és jelen egyaránt, esetleg kérdéseik is!!
7.	3	<p>Reflexió a „Mi jut eszedbe” lapokra.</p> <p>Célkitűzés a Tkv. 30. oldal 2. feladat segítségével – utalva Assisi Ferenc példájára</p>	<p>Problémafelvetés</p> <p>Tanári magyarázat</p>	Tanulói válaszok		

8.	3	Assisi Ferenc élete	Tanári magyarázat	Tanulói jegyzet	ppt	példa a későbbi életrajzokra!
9.	2	A D)-csoport feladatmegoldása: A gubbiói farkas Miért hagyományozódik egy ilyen történet? Mi lehet az igazságmagva?	Elemzés, hipotézisek és következtetések	Tanulói beszámoló, reagálások		
10.	2	Kapcsolódó Ige: Zsolt 34,15 Ez a legegyszerűbb szerzetes-program. Ez a középkori gyógyítás egyik fontos elve is.	Megbeszélés	Értelmezés	Tkv. 33.	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
11.	5	Mit tesznek a szerzetesrendek, mit tesz az egyház? A szerzetesek élete (napirend: ppt 1 dia) Levendula ppt	Előadás	Tanulói beszámolók	Tkv. 33. o. 1. f. Tkv. 33. o. 2. f.	
12.	4	Az egyház szerepe a korabeli társadalomban	Beszélgetés, rögzítés	A vázlat kiválasztott elemeihez egy-egy konkrét példa megnevezése	Tkv. 30-31. o.	<i>A tankönyvi vázlat nyitva!</i>
13.	4	Az eretnekek és az inkvizíció	Tanári magyarázat	Figyelem	ppt	

14.	2	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: Husz János (ppt 3 p)</p> <p>+2: Négykérdéses interjú Lutherrel (3 p) <i>Mit gondol a fejedelmekről? – vagy Miért ez a lobogás, ez a lázadás?</i></p> <p>+3: Hitvita a búcsúcédulákról</p> <p><i>Szereplők: pápapárti szerzetes, reformátor szerzetes, gazdag özvegyasszony. Idő 3 perc!</i></p> <p>+4: 4/1: Kálvin életútja (3 p, ppt)</p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	<p>+1: Internet</p> <p>+2: Kutatás</p> <p>+3. Tkv. 42. 1.</p> <p>+4/1: Kutatás</p> <p>+4/2: Kutatás</p>	<p>+1: Tkv. 37. o. 8.4. r.</p> <p>+2: Tkv. 40-42.</p> <p>+ 3. Tkv. 42. o. 1. f.</p> <p>+4/1. Tkv. 48-51 +4/2. Tkv. 48.</p>
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<p>4/2: Svájc és Genf a XVI. században</p> <p>4/3: Négykérdéses interjú Kálvinnal <i>Sorsunk elrendeltetett?</i></p>				+4/3. Tkv. 48-51.

15.	1	Házi feladat: I! Vázlat vagy asszociogram az egyeteméről T! Tkv. 26-33. o. F! Az egyház szerepe a középkori társadalomban (írásbeli felelet).	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 31. Tkv. 30-33. ppt	Diff: 33. o. 3. f., 4. f.
16.	1	Visszajelzés, értékelés	Tanári közlés			

Reflexiók:

Ajánlók

1. Tankönyv

31. *A középkor művelődése* (140-142. oldal)

in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

22. *A középkori egyház és szerepe* (121-122. oldal)

30. *A középkor tudománya, oktatása és művészete* (159-163. oldal)

31. *Élet a középkorban* (164-169. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

Egyháztörténeti tankönyvek

14. *Új szerzetesrendek megalakulása a XI-XIII. században* (57-60. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

15. *Szerzetesek és lovagrendek* (67-70. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. *Szent Ferenc végrendelete* (70. oldal)

15. *Szerzetesek és lovagrendek* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

2. *IV. Károly a prágai egyetem alapításáról 1348.* (146. oldal)

27. *Közép-Európa a középkorban* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

3. *Robert Courcon pápai követ statútumából, 1215.* (161. oldal)

4. *Egy oxfordi diák leveléből* (161. oldal)

Ezek a források segítenek megismerni a középkori egyetemek mindennapi életét és szabályait.

30. *A középkor tudománya, oktatása és művészete* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

5. *A negyedik lateráni zsinat határozatából. 1214. nov. 11–30.*

Ezen a zsinaton az eretnekek és eretnokség elleni határozatokat hoztak.

<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kozepkori-egyetemes/ch03s15.html#id547719>

3. Irodalom

3.13. *Az egyetemek, hit és tudomány* (100-101. oldal) in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)* – Befejezetlen Múlt. 2.; Műszaki Kiadó 2008.

Lényegre törő összefoglalás az egyetemek kialakulásáról, egyetemi élet mindennapjairól, fogalomtárral együtt.

1. *Assisi Ferenc – Szegénység úrnő jegyese* (104-106. oldal)

2. *Aquinói Tamás – Természet és kegyelem* (108-113. oldal)

3. *William of Ockham – A legegyszerűbb magyarázat* (114-116. oldal)

Lane művében a jelentősebb teológusok munkásságát és meghatározóbb eszmék fejlődését mutatja be. Több idézetet is olvasható Aquinói Tamás *Summa Theologiae* című művéből

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

4. Kép

1. *A középkori egyetem felépítése* [ábra] (141. oldal)

31. *A középkor művelődése* in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv

2. *Előadás Párizs egyetemén* (162. oldal)

3. *Az oktatás és művészet a középkorban* [térkép] (163. oldal)

30. *A középkor tudománya, oktatása és művészete* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

4. *A kolostori élet, s annak színtere, a kolostor*

- 122. oldal 11. pont a szerzetes egy napjának a beosztása egy órába rajzolva
- 122. oldal 12. pont kolostori épületegyüttes

A két képet összeköti egy feladat, amely segítségével térben és időben rekonstruálni lehet a szerzetesek mindennapjait. Órai közös elemzésre, megbeszélésre alkalmas.

22. *A középkori egyház és szerepe* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*

5. *Egyháztörténeti idővonal* (a reformációtól napjainkig) (52-53. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan

5. Film

1. *Napfivér, holdnővér* (életrajzi film 1972) 120 perc,

Francesco, a gazdag kereskedőcsalád sarja a XII. századi Itáliában, Assissi városában él. Barátaival együtt léhűtő életmódot folytat. Ám a Perugia ellen vívott háborúból egy egészen más ifjú tér vissza. A fogságból megszökött, betegséggel küszködő Francesco megvilágosodik, felfedezi az élet apró örömeit, a madarak énekét. Ennek hatására szakít korábbi életével, és családját elhagyva Istennek szenteli életét. Kolduló szerzetesként, a saját kezével épít templomot. Francescónak és tanainak egyre több követője akad. Zenéje nagyon ismert.

<https://videa.hu/videok/film-animacio/napfiver-holdnover.mkv-0Xg8f43v3EqbVXVx>

Térkép:

E 10 / 8. A reformáció hajnala (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	A pápaság francia védnökség alatt. Egyházszakadás és -egyesítés. A reneszánsz és humanizmus hatása az egyházra. A hitújítás témáinak kijelölése, az előreformátorok.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	2Tim 3,16-17	„A teljes Írás Istentől ihletett, és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre; hogy az Isten embere tökéletes és minden jó cselekedetre felkészített legyen.”
Kapcsolódó ének:	275. (MRÉ 313.) 320. (MRÉ 195.)	Az Úr Isten az én reménységem Ez nap nekünk dicséretes nap

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A reformáció témájának előkészítése. A tanulók tudják, milyen válságtünetek mutatták az egyház romlását, milyen korai próbálkozások jelölték ki a megújulás témáit, területet
Affektív célok:	A reformtörekvések befogadását vagy elutasítását gátló tényezők, érzelmi okok, érdekek.
Pragmatikus célok:	Konfliktuskezelési ismeretek: a külső feltételek kényszerítő ereje, a belső szemlélet megújulása, az együttműködés magasabb szintre helyezése vagy az elhatárolódás.

Az óra didaktikai feladatai:	Számonkérő és új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	XIV- XV. századi nyugat- és közép-európai történelem
Művészettörténet	A reneszánsz kor.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 26 a. Európa a XIV. században
  - 26 c, Az 1347-53. évi pestisjárvány Európában

- 121. Európa kultúrája (XIV- XVI. század)

Kronológia: 1309, 1377, 1414-1418, **1415**, 1431, 1453

Topográfia: Avignon, Konstanz, Basel, Firenze

Személyek: Erasmus, Pierre Valdes, **Wiclif**, **Husz**, Gutemberg

Fogalmak: bíboros, reneszánsz, humanista, nyomtatás, tisztítóvíz, úrvacsoratan, huszita, kelyhes, táborita

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	14	Számonkérés Pl. Példák segítségével mutasd be, milyen sokirányú szerepet töltött be a középkorban a nyugati keresztyén egyház!	Írásbeli beszámoló	Rövid esszé írása (20-25 sor).	Papírlap	A dolgozatra magára 11 percet adjunk!
3.	---	<i>Közben</i> Konfliktuskezelés felkészülés. <i>Keressetek olyan tényezőket, amelyek hatása két elkeseredetten vitázó felet ki tud békíteni.</i>	Megbeszélés	2-4 tanuló kiválasztva	Tkv. 34. o.	<i>Példa lehet házaspár, két politikai csoport vagy két ország.</i>

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	

4.	---	<i>Közben</i> Házi feladat formai ellenőrzése	Tanári ellenőrzés			
5.	2	Célkitűzés. Az egyház megromlása és a megoldási javaslatok.	Tanári közlés	Aktív figyelem		
6.	5	A pápaság történetének áttekintése A) Ismétlő kérdésekkel (kb. 1300-ig) B) Tanári magyarázattal (	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	A pápaság íve v. kronológiája ppt	Tkv. 35. o.
7.	4	Problémaelemzés <ul style="list-style-type: none"> • Hogyan hatott az egyházra és az emberek életére A) a pestisjárvány? B) a könyvnyomtatás? • Milyen érvek szóltak a keleti és a nyugati egyház egyesítése... C) mellett? D) ellen? 	Ötletbörze	A tanulók 1-2 gondolatot írnak a cédulára, majd megbeszélik, ekkor a listát bővíthetik.	(Post-it) cédulák Tkv. A) Tkv. 38. o. 1. f. C) Tkv. 38. o. 2. f.	<i>Használhatják a tankönyvet is, de külön értékes az önálló érvelés.</i>
8.	2	Érvek megvitatása		Az előző feladatból a 3 legfontosabbat		
9.	3	A reformáció témáinak meghatározása	Szövegfeldolgozás	Önálló jegyzet		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		A Tkv. 36. o., 8.3 alapján válasszák ki, milyen pontokon tartották szükségesnek az egyház megújítását! Közös megbeszélés		Jegyzet kiegészítése		
10.	4	Husz János bemutatása Megfigyelés: milyen pontokon tartotta szükségesnek az egyház megújítását!	Történet bemutatása	Tanulói kiselőadás	ppt	
11.	2	Kapcsolódó Ige Miért került a Biblia a reformáció középpontjába? 1Tim 3,16-17.				
12.	2	A következő órák előkészítése +1: Négykérdéses interjú Lutherrel (3 p) <i>Mit gondol a fejedelmekről? – vagy</i> <i>Miért ez a lobogás, ez a lázadás?</i> +2: Hitvita a búcsúcédulákról <i>Szereplők: pápapárti szerzetes, reformátor szerzetes, gazdag özvegyasszony. Idő 3 perc!</i>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1: Kutatás +2. Tkv. 42. 1.	+2: Tkv. 40-42. + 3. Tkv. 42. o. 1. f.

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		+3: 3/1: Kálvin életútja (3 p, ppt) 3/2: Svájc és Genf a XVI. században (3 p, ppt) 3/3: Négykérdéses interjú Kálvinnal (3 p) <i>Sorsunk elrendeltetett?</i> +4: Négykérdéses interjú Loyolai Ignáccal <i>Mit jelent az egyház reformációja?</i>			+3/1: Kutatás +3/2: Kutatás +4. Kutatás (ppt)	+3/1. Tkv. 48-51 +3/2. Tkv. 48. +3/3. Tkv. 48-51. +4. Tkv. 55. o.
13.	1	Házi feladat: I! Tkv. 38. o 1. vagy 4 (választható) T! Tkv. 34-37. o. F! Az előreformátorok és Husz.	Tanári közlés	Jegyzetkészítés		
14.	4	Visszajelzés, értékelés <i>Kb. egy hónapja tanuljuk ezt a modult.</i> Visszajelzés a tanulók számára (szaktanári értékelés), lehetőleg egyénként, fókuszálva a tanórákra.	Fejlesztő értékelés			

Reflexiók

E 10 / 8. A reformáció hajnala (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A pápaság francia védnökség alatt. Egyházszakadás és -egyesítés. A reneszánsz és humanizmus hatása az egyháza. A hitújítás témáinak kijelölése, az előreformátorok.		
----------------	---	--	--

Kapcsolódó Ige:	2Tim 3,16-17	<i>„A teljes Írás Istentől ihletett, és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre; hogy az Isten embere tökéletes és minden jó cselekedetre felkészített legyen.”</i>
Kapcsolódó ének:	275. (MRÉ 313.) 320. (MRÉ 195.)	Az Úr Isten az én reménységem Ez nap nekünk dicséretes nap

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A reformáció témájának előkészítése. A tanulók tudják, milyen válságtünetek mutatták az egyház romlását, milyen korai próbálkozások jelölték ki a megújulás témáit, területet
Affektív célok:	A reformtörekvések befogadását vagy elutasítását gátló tényezők, érzelmi okok, érdekek.
Pragmatikus célok:	Konfliktuskezelési ismeretek: a külső feltételek kényszerítő ereje, a belső szemlélet megújulása, az együttműködés magasabb szintre helyezése vagy az elhatárolódás.

Az óra didaktikai feladatai:	Számonkérő és új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	XIV- XV. századi nyugat- és közép-európai történelem
Művészettörténet	A reneszánsz kor.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.

- 26 a. Európa a XIV. században
- 26 c. Az 1347-53. évi pestisjárvány Európában
- 121. Európa kultúrája (XIV- XVI. század)

Kronológia: 1309, 1377, 1414-1418, **1415**, 1431, 1453

Topográfia: Avignon, Konstanz, Basel, Firenze

Személyek: Erasmus, Pierre Valdes, **Wiclif**, **Husz**, Gutenberg

Fogalmak: bíboros, reneszánsz, humanista, nyomtatás, tisztítótűz, úrvacsoratan, huszita, kelyhes, táborita

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	14	Számonkérés Pl. Példák segítségével mutasd be, milyen sokirányú szerepet töltött be a középkorban a nyugati keresztyén egyház!	Írásbeli beszámoló	Rövid esszé írása (20-25 sor).	Papírlap	A dolgozatra magára 11 percet adjunk!
3.	---	<i>Közben</i> Konfliktuskezelés felkészülés. <i>Keressetek olyan tényezőket, amelyek hatása két elkeseredetten vitázó felet ki tud békíteni.</i>	Megbeszélés	2-4 tanuló kiválasztva	Tkv. 34. o.	<i>Példa lehet házaspár, két politikai csoport vagy két ország.</i>

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
-----	----------	---------------	-----------------------------	--	--	--------------

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
4.	---	<i>Közben</i> Házi feladat formai ellenőrzése	Tanári ellenőrzés			
5.	2	Célkitűzés. Az egyház megromlása és a megoldási javaslatok.	Tanári közlés	Aktív figyelem		
6.	5	A pápaság történetének áttekintése C) Ismétlő kérdésekkel (kb. 1300-ig) D) Tanári magyarázattal (	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	A pápaság íve v. kronológiája ppt	Tkv. 35. o.
7.	4	Problémaelemzés <ul style="list-style-type: none"> • Hogyan hatott az egyházra és az emberek életére E) a pestisjárvány? F) a könyvnyomtatás? • Milyen érvek szóltak a keleti és a nyugati egyház egyesítése... G) mellett? H) ellen? 	Ötletbörze	A tanulók 1-2 gondolatot írnak a cédulára, majd megbeszélik, ekkor a listát bővíthetik.	(Post-it) cédulák Tkv. A) Tkv. 38. o. 1. f. C) Tkv. 38. o. 2. f.	<i>Használhatják a tankönyvet is, de külön értékes az önálló érvelés.</i>
8.	2	Érvek megvitatása		Az előző feladatból a 3 legfontosabbat		
9.	3	A reformáció témáinak meghatározása	Szövegfeldolgozás	Önálló jegyzet		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		A Tkv. 36. o., 8.3 alapján válasszák ki, milyen pontokon tartották szükségesnek az egyház megújítását! Közös megbeszélés		Jegyzet kiegészítése		
10.	4	Husz János bemutatása Megfigyelés: milyen pontokon tartotta szükségesnek az egyház megújítását!	Történet bemutatása	Tanulói kiselőadás	ppt	
11.	2	Kapcsolódó Ige Miért került a Biblia a reformáció középpontjába? 1Tim 3,16-17.				

12.	2	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: Négykérdéses interjú Lutherrel (3 p)</p> <p><i>Mit gondol a fejedelmekről? – vagy</i></p> <p><i>Miért ez a lobogás, ez a lázadás?</i></p> <p>+2: Hitvita a búcsúcédulákról</p> <p><i>Szereplők: pápapárti szerzetes, reformátor szerzetes, gazdag özvegyasszony. Idő 3 perc!</i></p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1: Kutatás	+2: Tkv. 40-42.
			Nevelési-oktatási stratégia			
Sz.	Időkeret	Az óra menete				Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<p>+3: 3/1: Kálvin életútja (3 p, ppt)</p> <p>3/2: Svájc és Genf a XVI. században (3 p, ppt)</p> <p>3/3: Négykérdéses interjú Kálvinnal (3 p)</p> <p><i>Sorsunk elrendeltetett?</i></p> <p>+4: Négykérdéses interjú Loyolai Ignáccal</p> <p><i>Mit jelent az egyház reformációja?</i></p>			+3/1: Kutatás	+3/1. Tkv. 48-51
					+3/2: Kutatás	+3/2. Tkv. 48.
					+4. Kutatás (ppt)	+3/3. Tkv. 48-51.
						+4. Tkv. 55. o.

13.	1	Házi feladat: I! Tkv. 38. o 1. vagy 4 (választható) T! Tkv. 34-37. o. F! Az előreformátorok és Husz.	Tanári közlés	Jegyzetkészítés		
14.	4	Visszajelzés, értékelés <i>Kb. egy hónapja tanuljuk ezt a modult.</i> Visszajelzés a tanulók számára (szaktanári értékelés), lehetőleg egyénként, fókuszálva a tanórákra.	Fejlesztő értékelés			

Reflexiók:

Ajánlók:

1.Tankönyv

27. *Közép-Európa a középkorban* (146-147. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

2. *A reformáció kibontakozása és hatásai* (11-13. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

35. *Reneszánsz és humanizmus Itáliában* (158-164. oldal)

in: *Történelem 9.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

32. *A késő középkor* (145-148. oldal)

in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

Egyháztörténeti tankönyv

15. *Eretnekmozgalmak és az inkvizíció* (61-64. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

17. *A középkori egyház válsága* (74-77. oldal)

18. *Reformgondolatok* (77-81. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. WICLIF: *Az egyház lényegéről* (78. oldal)

2. HUSZ János tételei (79. oldal)

18. *Reformgondolatok* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

3. *Jan Pribram írásából* (147. oldal)

Pribram a prágai egyetem tanáraként az ún. kelyheseket képviselte.

27. *Közép-Európa a középkorban* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

4. Pribram: *Chronica Laurentii* (153. oldal)

in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

5. *Konstanzi zsinat bírósági döntése* (152. oldal)

33. *Közép- és Kelet-Európa államai a középkorban* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

6. Bernardi Guidonis *Practica Inquisitionis* (94-95. oldal)

Bernát inkvizitor a XIV. század elején írta meg a valdensek (lyoni szegények) jellemzőit, történetét.

3.9. *A keresztesek az Ibériai-félszigeten és a Baltikumban* in: UJVÁRI Pál: *A középkor története (476-1456)* – Befejezetlen Múlt. 2.; Műszaki Kiadó 2008.

3. Irodalom

1. *Humanizmus és reneszánsz – olvasmány* (81-84. oldal)

in: SÁRKÁNYNÉ HORVÁTH Erzsébet – TRAJTLERNÉ KOPPÁNI Ágnes: *Krisztus tanúi a változó világban*; Luther Kiadó 2002.

2. *John Wyclif – A reformáció hajnalcsillaga* (121-123. oldal)

3. *Husz János – Vértanú reformátor* (123-124. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

4. SUNSHINE, Glenn S.: *A reformáció fotelteológusoknak*; Koinónia 2017.

A Reformáció 500 kapcsán kiadott olvasmányos, főleg az összefüggésekre koncentráló egyháztörténet. A szerző célja az egyháztörténetet népszerűsíteni és megszerettetni. Kevés benne az évszám és a tudományos hivatkozás. Az egyes fejezetek végén kérdések csoportbeszélgetésre alkalmas kérdések, feladatok vannak.

Ehhez a tananyaghoz *A reformáció előestéje* című (5-23. oldal) fejezet kapcsolódik. Az egyházi reformokra való igényről, továbbá az első (alapvetően kudarccal záródó) reformpróbákozásokról (Wyclif, Husz), reneszánszról és a humanizmusról (Erazmusról bővebben) olvashatunk.

4. Kép

1. *Husz János máglyahalála Konstanzban 1415.* (147. oldal)

27. *Közép-Európa a középkorban* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 9.*

2. *Avignoni vár, a pápák lakhelye* (148. oldal)

32. *A késő középkor* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

Térkép:

E 10 / 9. Luther és a wittenbergi reformáció (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoportok sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A reformáció fogalma és alapelvei. Luther személye és mozgalma.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	Róm 1,17	„Mert abban Isten a maga igazságát nyilatkoztatja ki hitből hitbe, amint meg van írva: »Az igaz ember pedig hitből fog élni.«”
Kapcsolódó ének:	390 (MRÉ 254) 298 (MRÉ 429)	Erős vár a mi Istenünk! Jer, Krisztus népe nagy vígan

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok tudják a reformáció fogalmát, alapelveit, ismerjék a lutheri reformáció jellegzetességeit és motivációit, a lutheri irányzat térhódításának okait.
Affektív célok:	Az erkölcsi helytállás Luther életének példája nyomán. Empátia a kor emberének érzései iránt.
Pragmatikus célok:	Szövegből információk kinyerése, strukturált elemzés.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	A reformáció.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.

- o 33 a. A reformáció Európában (XVI-XVII. század) o
- 121. Európa kultúrája (XIV- XVI. század)

Kronológia: **1517, 1525, 1555.**

Topográfia: Német-római Császárság, **Wittenberg**, Wartburg, Augsburg

Személyek: **Luther**, V. Károly, Bölcs Frigyes, Melanchton,

Fogalmak: **Reformáció, reformátori alapelvek, evangélikus, protestáns**, szentség, hivatás, vallásbéke

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	6	Számonkérés / Az előreformátorok és Husz	Egyéni beszámoló	Felelet		
3.	---	<i>Közben</i> „Problémakatalógus Fantáziád és a tankönyv 39. oldal segítségével gyűjtsd össze, hogy milyen problémákkal, kérdésekkel, bizonytalanságokkal kellett szembenéznie egy, valamely német tartományban 1500 körül élő embernek?	Adatgyűjtés	Szövegfeldolgozás, gondolattérkép készítése	Füzet	
4.	3	Házi feladat megtekintése, a felelet alatt készített ábrák megtekintése	Megfigyelés, a tanár körbejár			

5.	3	Kiválasztott munka alapján a problémakatalógus ismertetése	Táblai rajz	Megfigyelés, saját munka kiegészítése		
----	---	--	-------------	---------------------------------------	--	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<i>Családi, egészségi, politikai, gazdasági problémák, hírek az Újvilágról, stb.</i>				
6.	2	A megigazulás fókuszba állítása. □ A legfontosabb kérdésük az volt, elnyerike az üdvösséget? Céltűzés: milyen választ adott erre a középkori egyház és milyen a hitújítás kora?	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	táblarajz vagy ppt.	
7.	4	A búcsúcédulák Részlet a Luther c. filmből. Tetzelt árulja a búcsúcédulát	Szemléltetés	Megfigyelés: Milyen elemekkel hat a hallgatóságra Tetzelt?	projektor, filmrészlet	
8.	2	A bűnbocsátó cédulák jelenségének értékelése Miért lehetett jó? Miért veszélyes? Miért vették az emberek?	Pro és kontra érvelés	Véleményformálás		
9.	1	Ismétlés: mit szorgalmaztak az előreformátorok? ... visszatérés a Szentíráshoz	Tanári kérdés	Tanulói válaszok		

10.	1	Kapcsolódó Ige Róm 1,17. „Az igaz ember hitből él.” –Ez Luther válasza.	Tanári közlés	Aktív figyelem		
11.	3	Luther életrajza	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	ppt	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
					Tkv. 40-41. o. 9.2., 9.4. rész	
12.	5	Luther teológiájának további fő elemei <ul style="list-style-type: none"> Vannak-e ismeretlen szavak? (magyarázat) Hogyan értitek ezt. jó cselekedetek, stb. (fontosabb kifejezések) 	Szövegértelmezés Tanári magyarázat	Önreflexió Figyelem Fogalom-meghatározás	Tkv. 41. o.	<i>Vagy ehelyett: 95 pont részlet, forráselemzés</i>
13.	4	Négykérdéses interjú Lutherrel (3 p) <i>Mit gondol a fejedelmekről? – vagy Miért ez a lobogás, ez a lázadás?</i>	Szituációs gyakorlat	Tanulói beszámoló kép (előzetes feladat)		
14.	2	Tanári reflexió az interjúra, értékelés, visszajelzés.				

15.	4	Óra végi összefoglalás □ Miben jelentett változást Luther? <ul style="list-style-type: none"> • Mi kellett volna ahhoz, hogy Luther és Róma megegyezésre jusson? • Miért nem tudták ezt megtenni? • Hogyan viszonyultak a reformációhoz a fejedelmek? 	Megbeszélés, tanári magyarázat	Jegyzet pontosítása	ppt	
16.	2	A következő órák előkészítése +1: Hitvita a búcsúcédulákról <i>Szereplők: pápapárti szerzetes, reformátor szerzetes, gazdag özvegyasszony. Idő 3 perc!</i>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	(ppt) +1. Tkv. 42. 1.	+ 1. Tkv. 42. o. 1. f.
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Fejlesztési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	

		<p>+2: 2/1: Kálvin életútja (3 p, ppt)</p> <p>2/2: Svájc és Genf a XVI. században (3 p, ppt)</p> <p>2/3: Négykérdéses interjú Kálvinnal (3 p)</p> <p><i>Sorsunk elrendeltetett?</i></p> <p>+3: Négykérdéses interjú Loyolai Ignáccal</p> <p><i>Mit jelent az egyház reformációja?</i></p> <p>+4: Négykérdéses interjú Zinzendorffal</p> <p><i>Hogyan lehetséges a megtérés?</i></p>			<p>+2/1: Kutatás</p> <p>+2/2: Kutatás</p> <p>+3. Kutatás</p> <p>+4. Kutatás</p>	<p>+2/1. Tkv. 48-51</p> <p>+2/2. Tkv. 48.</p> <p>+2/3. Tkv. 48-51.</p> <p>+3. Tkv. 55. o.</p> <p>+4. Tkv. 60. o.</p>
17.	1	<p>Házi feladat:</p> <p>I! Készíts egy ábrát az 5 Sola-elvről</p> <p>T! Tkv. 39-43. o.</p> <p>F! A reformáció kezdete</p> <p>A következő órán Történelmi atlasz kell!</p>	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 42. o.	<p><i>Az ábra lehet számítógépes is, akkor beküldendő emailen!</i></p> <p><i>Diff: 43. o. 5. f.</i></p>

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

3. *A reformáció kialakulása és elterjedése* (13-15. oldal)

in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

4. *A reformáció* (40-45. oldal)

in: BIHARI Péter: *A nyugat felemelkedése 1450-1789* – Befejezetlen múlt 3.; Műszaki Kiadó

2. *A reformáció kibontakozása és hatásai* (11-13. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

Egyháztörténeti tankönyv

29. *A lutheri reformáció* (119-121. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

19. *Luther útja a reformációig* (89-91. oldal)

20. *A 95 tételtől a kiközösítésig* (92-96. oldal)

21. *Harcok az evangéliumért* (97-102. oldal)

22. *Luther teológiája* (102-106. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011

2. Forrás

1. *Luther 95 tétele részletek:*

• 93. oldal 20. *A 95 tételtől a kiközösítésig* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

• 12. oldal 3. *A reformáció kialakulása és elterjedése* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

• egész: <http://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm>

2. *Luther beszéde 1521-ben Worms-ban*

A híres kijelentése is itt hangzik el: „Itt állok másként nem tehetek...”

3. *A reformáció kialakulása és elterjedése* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

3. *Luther írásai* (102-106. oldal)

Luthertől írásait gyűjtötték itt egyben Luther tanításaiból (az egyházra, a sákramentumokra, államra, stb. vonatkozóan).

22. *Luther teológiája* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

4. LUTHER, Martin: *Asztali beszélgetések*; Helikon Kiadó 2017.

3. Irodalom

1. *Luther Márton – Itt állok* (136-141. oldal)

2. *Philip Melancton – Németország tanítója* (141-142. oldal)

3. *Az Ágostai Hitvallás (1530)* (142-143. oldal)

4. *A formula Concordiae (1577)* (143-145. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

5. SUNSHINE, Glenn S.: *A reformáció fotelteológusoknak*; Koinónia 2017.

A Reformáció 500 kapcsán kiadott olvasmányos, főleg az összefüggésekre koncentráló egyháztörténet. A szerző célja az egyháztörténetet népszerűsíteni és megszerettetni. Nagyon kevés benne az évszám és a tudományos hivatkozás. Az egyes fejezetek végén kérdések csoportbeszélgetésre alkalmas kérdések, feladatok vannak.

Lutherrel és munkásságával több fejezet foglalkozik:

- *Luther Márton és a Rómával való szakítás* (24-42. oldal)

Ebben részben Luther megtéréséről egészen a Wormsi Birodalmi gyűlés következményéig jutunk el.

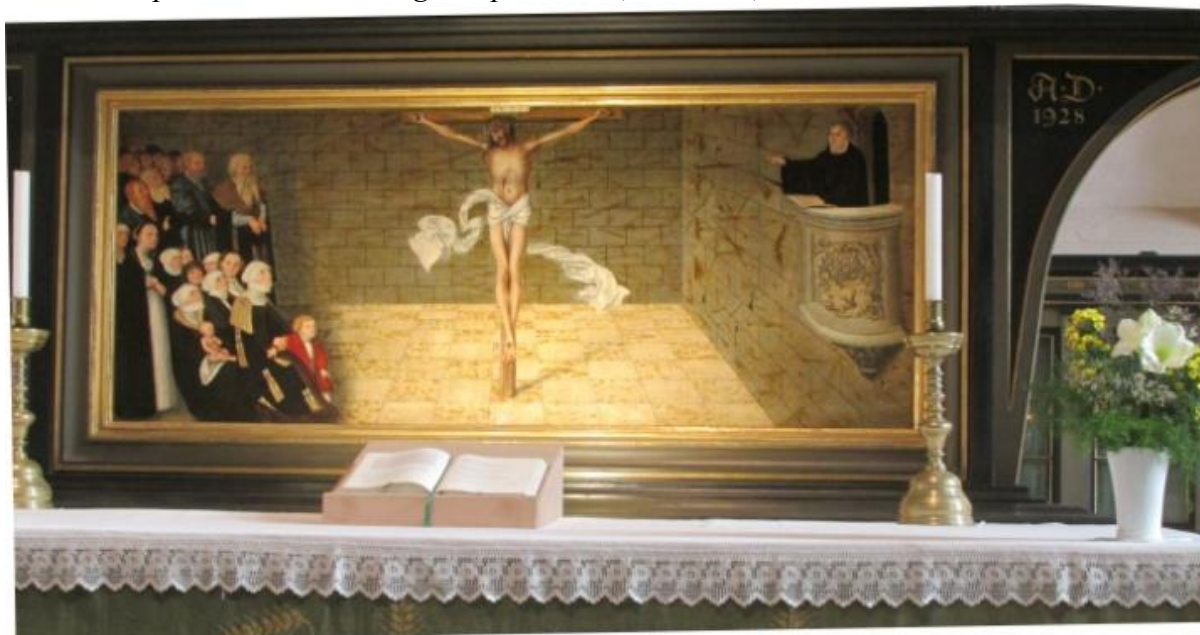
- *Az Ige szerintireformáció és a szentségek megújítása* (43-59. oldal)

Luther teológiai „újításait” mutatja be, nem annyira egyháztörténet.

6. DIECKMANN, Guido: *Luther, aki megváltoztatta a világot!*; Superbook Alapítvány 2005. A 2003-as Luther film könyv alakban. Bővebben erről a film pontban.

4. Kép

1. *Lucas Cranach: Luther* (120. oldal)
2. *Lucas Cranach: Melanchton* (121. oldal)
29. *A lutheri reformáció* in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*
3. *Kortárs karikatúra a búcsúcédulák árusításáról*
11. oldal: 3. pont + kérdések
4. *Luther Márton tanai és a lutheránus vallás kialakulása* [ábra]
13. oldal: 10. pont + kérdések
2. *A reformáció kibontakozása és hatásai* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*
5. *Luther prédikál a wittenbergi templomban* (103. oldal)

fotót készítette: Györfly Eszter

Luther a wittenbergi gyülekezetnek prédikál, Luther kortársának a festménye. A kép és egyben a gyülekezet középpontjában is Jézus Krisztus váltságshalála áll. Luther igehirdetésében is Krisztusra mutat, a gyülekezet a keresztre néz. A Wittenbergi Templom oltárképe.

22. *Luther teológiája* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

6. *Egyháztörténeti idővonal* (a reformációtól napjainkig) (52-53. oldal) in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

5. Film

1. Luther (életrajzi dráma 2003) 119 perc

A film Martin Luther életrajza: a szerzetesi fogadalomtételnél kezdődik és végigkíséri Luther belső küzdelmét, hogyan fogalmazza meg a kétségeit, felismeréseit a korabeli egyházi hitgyakorlással szemben. Látványos és jó korrajz. A film már a Reformáció 500-as évfordulójának „előfutára”: mindenképpen egy szerethető, a XXI. század emberének is elfogadható Luther-képet akar bemutatni.

Ez abban is megjelenik, hogy Luthert a filmben a kifejezetten jóképű Joseph Fiennes játszotta (a valóságban Luther kissé elhízott, átlagos arcú ember volt).

A filmben a szegénységhez való hozzáállása (szociális érzékenységének ilyenfajta megnyilvánulása) csak a képzelet szülőtte.

<http://www.sentfilm.hu/play/luther>

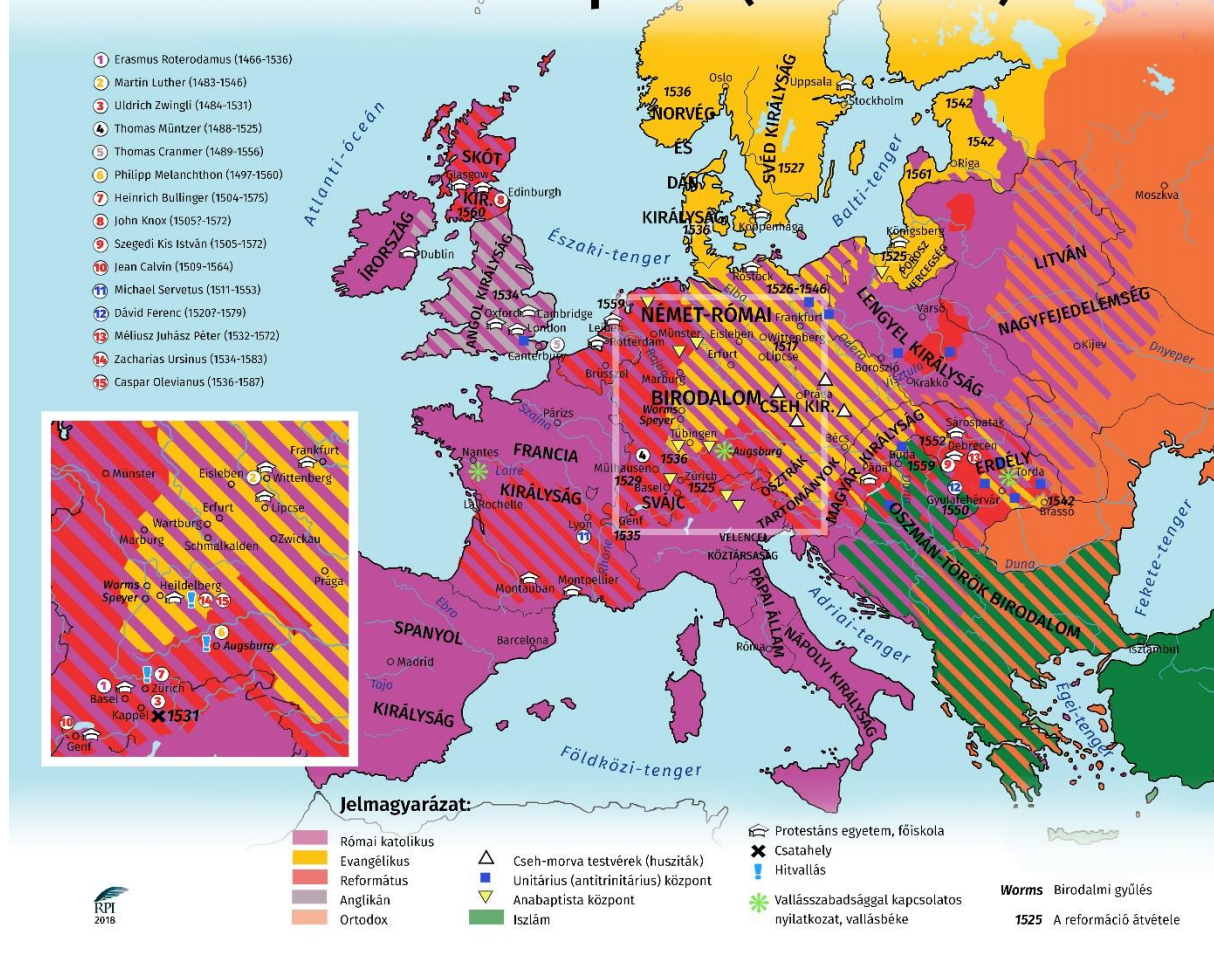
2. Luther (rajzfilm-sorozat)

Jelenleg csak DVD-n elérhető, csak részletek vannak az interneten. A Reformáció 500-ra készülve magyar rajzoló készítették (Richly Zsolt). A szöveggönyt a Lackfi János írta. A rajzok darabossága a XVI. századi rézkarcok hangulatát idézik. A lehető legnagyobb történelmi és teológiai hitelességre törekedtek az alkotók. A DVD-k egyháztörténeti feladatokat is tartalmaznak.

<http://lutherrajzfilm.hu>

Térkép:

A reformáció Európában (XVI. század)

E 10 / 10. A reformáció további ágai (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A zürichi reformáció. Az anglikán reformáció. A reformáció radikális ágai.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Mt 10,28a	„Ne féljete azoktól, akik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik.”
Kapcsolódó ének:	35. (MRÉ 35.)	Perelj Uram, perelőimmal!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A kálvini reformáció előkészítése. A diákok ismerik Zwingli elveit és intézkedéseit. Felismerik a reformáció jegyeit az anglikán, az anabaptista és az unitárius hitújításban.
Affektív célok:	A társadalmi igazságosság elvével való szembesülés.
Pragmatikus célok:	Ráismerés a mai református hitélet egyes történeti előzményeire. Térkép segítségével jellemezni tudják a reformáció terjedését. Nézőpont-váltás a társadalmi vitákban.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	A reformáció Európában.
Angol nyelv	Az angol egyház
Földrajz	Nyugat- és Közép-Európa topográfiája

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.

- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 33 a. A reformáció Európában (XVI-XVII. század) ○
  - 121. Európa kultúrája (XIV- XVI. század)

Kronológia: 1525, 1529, 1530, 1534

Topográfia: Zürich, Marburg, Kappel, Anglia,

Személyek: **Zwingli**, Bullinger, VIII. Henrik, I: Erzsébet, Cranmer, Müntzer, Szervét Mihály.

Fogalmak: **anglikán, anabaptista, unitárius**, II. Helvét Hitvallás, svájci kanton

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	5	Hitvita a búcsúcédulákról <i>Szereplők: pápapárti szerzetes, reformátor szerzetes, gazdag özvegyasszony.</i>	Szituációs játék	Előzetes feladat! Dramatikus játék Megfigyelés	kép	
3.	6	Számonkérés / A reformáció kezdete	Egyéni beszámoló	Felelet		
4.	---	<i>Közben</i> Szinkrontáblázat	Adatgyűjtés	Táblázat kitöltése (megadott szerint) modell	Füzet vagy fénymásolat	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia		Megjegyzések
-----	----------	---------------	-----------------------------	--	--------------

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Ismereteid és a Tkv. 44-45. o. segítségével töltsd ki a táblázatot! (Luther élete, Zwingli élete, párhuzamos események, összehasonlítás)				
5.	3	Házi feladat megtekintése, visszajelzés (Készíts egy ábrát az 5 Sola-elvről) <i>Közben a szinkron táblázat megoldásának kivetítése</i>	Tanári megfigyelés	Önellenőrzés		<i>(Esetleg számítógépes ábraként küldték be)</i>
6.	2	Kapcsolódó Ige Mt 10, 28a. Zwingli utolsó mondata – mire utal?	Tanári magyarázat, kérdés	Aktív figyelem, asszociáció		
7.	1	Célkitűzés Gal 4,4: segítségével „De amikor eljött az idő teljessége, Isten elküldte Fiát” Az idők teljessége: Több országban, egyszerre jelentek meg a reformációs törekvések. Hogyan?	Tanári közlés			
8.	4	Melyek Zwingli azon intézkedései, amelyek mind a mai napig élnek református egyházunkban?	<i>(Önálló olvasás után)</i> Tanári magyarázat	Szövegelemzés, kiemelés	Tkv 45. 10. 2. ppt	Katolikus / református templombelső

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
				Képelemzés		v. Előtte / utána kép
9.	3	<p>Osztott feladatmegoldás</p> <p>A) Térkép: melyik országban a reformáció melyik irányzata terjedt el?</p> <p>B) Melyek voltak az anglikán reformáció legfontosabb lépései?</p> <p>C) Magyarázd meg, mi volt az alábbi irányzatok jellegzetessége: spiritualisták, anabaptisták, unitáriusok</p>	Osztott munka (lehet 3-nál több csoport, akkor a feladatok ismétlődnek)	Problémafelvetés, elemzés, feladatmegoldás	<p>A) Tört. atlasz, 33 a.</p> <p>B) Tkv. 46. o. 10.5</p> <p>C) Tkv. 46-47. o., 10.6. r.</p>	
10.	3	A reformáció elterjedése Európában	Térképelemzés	Térképelemzés, tanulói beszámoló	A) Tört. atlasz, 33 a.	
11.	3	Az anglikán reformáció legfontosabb lépései	Szövegelemzés	Felsorolás	ppt	
12.	3	A radikális reformáció jellegzetességei	Tanári magyarázat	Kulcsfogalmak azonosítása	ppt	
13.	3	Zwingli társadalomelmélete	Ötlettár, tanári összefoglaló	Alternatívák vizsgálata	Tkv. 44. o. 2. f.	

14.	3	Óra végi összefoglalás ☐ A reformáció elterjedése Európában ☐ Zwingli intézkedései	Tanári kérdések	Térképelemzés Ismétlés		
-----	---	--	-----------------	-------------------------------	--	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		☐ Vita az úrvacsoráról				
15.	2	A következő órák előkészítése +1: 1/1: Kálvin életútja (3 p, ppt) 1/2: Svájc és Genf a XVI. században (3 p, ppt) 1/3: Négykérdéses interjú Kálvinnal (3 p) <i>Sorsunk elrendeltetett?</i> +2: Négykérdéses interjú Loyolai Ignáccal <i>Mit jelent az egyház reformációja?</i> +3: Négykérdéses interjú Zinzendorffal <i>Hogyan lehetséges a megtérés?</i> +4: Az Üdvhadsereg és a YMCA (KIE) (3 p, ppt) A Rerum Novarum (3 p, ppt)	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	(ppt) +1/1: Kutatás +1/2: Kutatás +2. Kutatás +3. Kutatás +4 Kutatás	+1/1. Tkv. 48-51 +1/2. Tkv. 48. +1/3. Tkv. 48-51. +2. Tkv. 55. o. +3. Tkv. 60. o. +4. Tkv. 70. o. Tkv. 14. 3. (6768.o.)

16.	1	Házi feladat: I! Tkv. 47. o. 1., legalább 6 sor. T! Tkv. 44-47. o. F! A zürichi reformáció	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 44-47. o.	
Sz.	Időkeret	Az óra menete	fevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
17.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

30. *Ulrich Zwingli és a német-svájci reformáció* (122-124. oldal)

32. *A reformáció mellékirányzatai* (129-132. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

23. *Zwingli és Kálvin* (107-108. oldal)

24. *A reformáció irányzatai* (111-113. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

4. *Felekezetek – a reformáció szárnyain* (18. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

2. Források

1. *Zwingli levele Wytttenbach-hoz az Úrvacsoráról* (107. oldal)
23. *Zwingli és Kálvin* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*
2. *Zwingli az Úrvacsoráról* (18. oldal)
4. *Felekezetek – a reformáció szárnyain* in: *Remélj!*

3. Irodalom

1. SUNSHINE, Glenn S.: *A reformáció fotelteológusoknak*; Koinónia 2017.
A Reformáció 500 kapcsán kiadott olvasmányos, főleg az összefüggésekre koncentrááló egyháztörténet. A szerző célja az egyháztörténetet népszerűsíteni és megszerettetni. Nagyon kevés benne az évszám és a tudományos hivatkozás. Az egyes fejezetek végén kérdések csoportbeszélgetésre alkalmas kérdések, feladatok vannak.
Lutherrel és munkásságával több fejezet foglalkozik:
Zwingli és a református protestantizmus kezdetei (69-71. oldal)
Ebben részben Luther megtéréséről egészen a Wormsi Birodalmi gyűlés következményéig jutunk el.
Az anabaptisták (72-76. oldal)
A sakramentarius vita és a zwinglianizmus elterjedése (78-93. oldal)
A reformáció Angliában és Skóciában (186-207. oldal)
2. *Ulrich Zwingli – A svájci reformáció* (148-150. oldal)
3. *Az anabaptisták* (163-166. oldal)
in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

4. Kép

1. *Ulrich Zwingli* (123. oldal)
30. *Ulrich Zwingli és a német-svájci reformáció* in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet I.*

E 10 / 11. Kálvin és a genfi reformáció (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A genfi reformáció. Kálvin tanítása és hatása.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Zsolt 51,19	„Isten előtt a töredelmes lélek a kedves áldozat. A töredelmes és megtört szívet nem veted meg, Istenem!”
Kapcsolódó ének:	25. (MRÉ 25)	Szívemet hozzád emelem

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik Genf helyzetét a korszakban. Értik és értelmezik Kálvin elveit és intézkedéseit.
Affektív célok:	Közösségvállalás és büszkeség a reformáció kulturális célkitűzései miatt.
Pragmatikus célok:	Miért vagyunk reformátusok?

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	A reformáció Európában.
Földrajz	Nyugat- és Közép-Európa topográfiája

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 33 a. A reformáció Európában (XVI-XVII. század)
  - 121. Európa kultúrája (XIV- XVI. század)

Kronológia: **1536**, 1559, 1563, 1566.

Topográfia: **Genf**, Strasbourg, Skócia, Pfalz

Személyek: **Kálvin, Bullinger**, Szenczi Molnár Albert, Théodore de Bèze, Clément Marot, III. Frigyes pfalzi fejedelem

Fogalmak: református, Institutio, genfi zsoltár, prestiber, hugenotta

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	2	Problémafelvetés Visszatérjen-e valaki egy olyan közösségbe, ahonnan egyszer elüldözték? Ha igen, milyen feltételekkel?	Körkérdés Érvelés Helyzetelemzés	Szavazás, igen / nem. Érvelés: miért igen, miért nem.		
3.	6	Számonkérés / A zürichi reformáció				
4.	---	<i>Közben</i> <i>Gondolattérkép a reformáció kulturális hatásáról</i>	Egyéni munka	Gondolattérkép vagy asszociogram	Tkv. 46. o., 10.4.	
5.	2	Célkitűzés. <ul style="list-style-type: none"> A reformáció mottója: mindenki a maga nyelvén olvassa a Szentírást. Miért vagyunk kálvinisták, ha nem?	Reflexió az előző feladatra, Tanári kérdésfelvetés			

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
						<i>Paradoxon.</i>
6.	3	Svájc és Genf a XVI. században	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt	
7.	3	Kálvin életútja	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt	
8.	2	Kapcsolódó Ige: Zsolt 51,19 Kálvin jelmondata.	Tanári közlés			
9.	4	25. zsoltár A genfi zsoltárok Populáris dallamok!	Közös ének Tanári magyarázat,	Jegyzetkészítés	ppt Tk. 52/1.	

10.	7	<p>Kálvin tanításai,</p> <p>A megigazulás</p> <p>Az 5 sola-elv</p> <p>A predestináció</p> <p>Társadalomelmélet, munkaetika</p> <p>Egyházszervezet</p>	<p>Tanári magyarázat</p> <p>figyelemfenntartó kérdések</p>	Jegyzetkészítés	<p>ppt</p> <p>Tkv. 49. 11.3.r.</p> <p>o.,</p>	<p><i>Ehelyett lehet forráselemzés Kálvin írásaiból</i></p>
-----	---	---	--	-----------------	---	---

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
11.	5	<p>Négykérdéses interjú Kálvinnal (3 p)</p> <p><i>Sorsunk elrendeltetett?</i></p>	Szituációs játék	Megfigyelés	kép	
12.	3	<p>Hitvallások: HK, II. HH,</p> <p>Céljuk, keletkezésük – oktatás!</p> <p>Pl. Heidelbergi Káté, 54. kérdés</p>	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	Tkv. 6. o. 1.1.	

13.	2	Összefoglalás Miért vagyunk kálvinisták? És miért nem? <ul style="list-style-type: none"> • <i>Krisztus követői vagyunk, nem Kálviné.</i> • <i>Kálvin szerepe</i> • <i>Magyarországon a zürichi reformáció hatása is erős.</i> 	Tanári kérdésfelvetés			mohamedán / muszlim analógia
14.	2	A következő órák előkészítése +1: Négykérdéses interjú Loyolai Ignáccal <i>Mit jelent az egyház reformációja?</i> +2: Négykérdéses interjú Zinzendorffal <i>Hogyan lehetséges a megtérés?</i> +3: 3/1. Az Üdvhadsereg és a YMCA (KIE) (3 p, ppt)	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	(ppt) +1. Kutatás +2. Kutatás +3 Kutatás	+1. Tkv. 55. o. +2. Tkv. 60. o. +3. Tkv. 70. o.
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		3/2. A Rerum Novarum (3 p, ppt) +4: 4/1. Misszió Ázsiában és Afrikában 4/2. Ortodoxia a XV-XIX. században			+4 Kutatás	Tkv. 14. 3. (67-68.o.) +4. 4/1. Tkv. 15. 3.4. (76 o.) 4/2. Tkv. 15.5. (76. o.)

15.	1	Házi feladat: I! Tkv. 52. o., 3. v 4. f. T! Tkv. 48-52. o. F! A genfi reformáció	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 48-52. o.	Diff. Tkv. 52. o.2 ill. 3. f.
16.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

3. *A reformáció kialakulása és elterjedése* (15-16. oldal)

in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

2. *A reformáció kibontakozása és hatásai* (14-15. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

4. *A reformáció* (45-47. oldal)

in: BIHARI Péter: *A nyugat felemelkedése 1450-1789 – Befejezetlen múlt 3.*; Műszaki Kiadó

Egyháztörténeti tankönyv

31. *Kálvin János és a genfi reformáció* (125-128. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999

23. *Zwingli és Kálvin* (108-111. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára*; Luther Kiadó 2011

4. *Felekezetek – a reformáció szárnyain* (19. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

2. Forrás

1. *Kálvin búcsúbeszéde a Genf város vezetőitől* (59-62. oldal)

2. *Kálvin végrendelete* (55-59. oldal)

Béza: *Kálvin János élete* http://leporollak.hu/egyhtori/kalvin/eletrajz/BEZA_KAL.HTM

3. *Keresztyén vallás rendszere* (részletek) (156. oldal)

4. *Rövid értekezés az Úrvacsoráról* (részlet) (157. oldal)

A Heidelbergi Káté (1563) in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*

5. *Keresztyén vallás rendszere* (részletek) (14. oldal)

- 12. pont: eleve elrendelésről

- 14. pont: az államhatalomról

2. *A reformáció kibontakozása és hatásai* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*;

3. Irodalom

1. CADIER, Jean: *Kálvin, egy ember Isten igájában*; Kálvin Kiadó, 1994,

Egyik legismertebb és magyar nyelven elérhető Kálvin történelmi forrásokra építő életrajza. A mű 13 fejezetből áll születésétől haláláig mutatja be az életeseményeit, pályáját. Az utolsó fejezetben Kálvin kegyességéről olvashatunk. A „regénynek” nem célja Kálvin teológiáját ismertetni, csak annyiban, amennyire az eseményekhez feltétlenül kapcsolódnak.

Az érdeklődőbb diákoknak lehet ajánlani házi olvasmánynak. Egyes fejezetek alkalmasak házi dolgozat vagy kiselőadás készítéséhez.

4. fejezet: *Kálvin megtérése* (29-37. oldal)

6. fejezet: *A Keresztyén tanítás rendszere* (53-69. oldal)

7. fejezet: *Kálvin első genfi tartózkodása* (29-37. oldal)

11. fejezet: *A Servét dráma* (29-37. oldal)

2. Béza Tódor: *Kálvin János élete* (fordította: Rácz Kálmán vallástanár Pápán 1908)
Kálvin barátja és munkatársa 1574-ben írta meg Kálvin életrajzát. Béza törekedett a tárgyilagosságra. Kálvin életének bemutatását a tanulmányi évek ismertetésével kezdi, a végén idézi Kálvin végrendeletét is és halálának körülményeit (búcsúbeszédeit a genfi tanácstól és lelkészeketől). Bézától tudjuk, hogyan nézhetett ki a prédikátor; továbbá mindennapi szokásait és jellemét is ismertette. (Kép nem maradt Kálvinról.) Az életrajz elérhető interneten is könyv alakban is. (Az oldalszámok a könyvből vannak.)

- 12-15. oldal: *Kálvin megtérése az egyetemen, ottani munkássága, Servéttel való első konfliktusa, száműzetés kezdete*
- 48-49. oldal: *Servét-ügy*
- 69-74. oldal: *Végrendelete*

http://leporollak.hu/egyhtori/kalvin/eletrajz/BEZA_KAL.HTM

BÉZA, Theodor: *Kálvin János élete*, Kálvin János Kiadó 2017.

3. *Kálvin János – Genf tudósa* (152-157. oldal)

4. *A Heidelbergi Káté (1563)* (157-158. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

5. SUNSHINE, Glenn S.: *A reformáció fotelteológusoknak*; Koinónia 2017.

A Reformáció 500 kapcsán kiadott olvasmányos, főleg az összefüggésekre koncentrááló egyháztörténet. A szerző célja az egyháztörténetet népszerűsíteni és megszerettetni. Nagyon kevés benne az évszám és a tudományos hivatkozás. Az egyes fejezetek végén kérdések csoportbeszélgetésre alkalmas kérdések, feladatok vannak.

Kálvin János: életrajz (127-145. oldal)

„*Krisztus tökéletes iskolája*” (146-166. oldal)

4. Kép

1. *A genfi kálvinista gyülekezet szervezete* [ábra]

15. oldal lap alja

3. *A reformáció kialakulása és elterjedése* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

2. *Kálvin* (127. oldal)

3. *Az Institutio 1612-es kiadása* (127. oldal)

4. *A reformáció genfi emlékműve* (128. oldal)

31. *Kálvin János és a genfi reformáció* in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*

BÉZA, Theodor: *Kálvin János élete*, Kálvin János Kiadó 2017.

Képei:

1. *Kálvin a párizsi Montaigue Kollégium diákja* (9. oldal)

2. *A fiatal Kálvin és Olivianus* (11. oldal)

3. *Kálvin dolgozik „A keresztyén vallás rendszere kéziratán”* (16. oldal)

4. *Farel elhívja Genfbe Kálvint* (18. oldal)

5. *Száműzik Genfből Kálvint és Farelt* (23. oldal)

6. *Kálvin a genfi tanács előtt visszatérése után (1541)*(27. oldal)

7. *Kálvint megtámadják a libertinusok* (35. oldal)

8. *Kálvin egy kollégiumot látogat meg* (45. oldal)

9. *Kálvin előadást tart* (59. oldal)

10. *Béza, Farel és Viret a beteg Kálvinnál* (67. oldal)

11. *A beteg Kálvint a tanácsházára viszik, hogy elbúcsúzzék a tanácstól* (71. oldal)

12. *Kálvin halála (1564. május 27.)* (80. oldal)

E 10 / 12. Ellenreformáció - katolikus megújulás (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	Az ellenreformáció. A katolikus megújulás.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Zsolt 51,12	„Tiszta szívet teremts bennem, Istenem, és az erős lelket újítsd meg bennem!”
Kapcsolódó ének:	341 (MRÉ 221)	Ó Krisztusfő, te zúzott

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik a katolikus megújulás legfontosabb elemeit. Tudják, hogy a jezsuita rend ebben a folyamatban meghatározó szerepet játszott. Tudják, hogy a katolikus megújulás sajátos válasz volt a reformációra. Ismerik a katolikus szó jelentésváltozásait a történelmi időben. Értik a katolikus megújulás rokon értelmű kifejezéseinek jelentésbeli eltéréseit.
Affektív célok:	A diákok átélik, hogy a „másik fél” nézőpontjának megértése és akceptálása nem jelent feltétlenül egyetértést vagy elfogadást.
Pragmatikus célok:	Gyakorlás fogalom meghatározás, fogalomelemzés és ennek alkalmazása területén.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	Az ellenreformáció Európában.
Földrajz	Nyugat- és Közép-Európa topográfiája.
Művészettörténet	A barokk.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 33 b. Ellenreformáció és katolikus megújulás Európában (XVI. század közepe – XVII. század vége)
- 121. Európa kultúrája (XIV- XVI. század) Kronológia: 1540, 1545 – 1563., 1572, 1598.

Topográfia: Trient, Párizs, Nantes

Személyek: Loyolai Ignác, IV: Henrik francia király,

Fogalmak: **katolikus megújulás, felekezet**, rekatolizáció, ellenreformáció, index, jezsuita, piarista, Szent-Bertalan éj.

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	3	Óra eleji szervezés [Absztrakciós képesség szerint] differenciált csoportok kialakítása szaktanári irányítással.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	

2.	9	<p>Csoportmunkák.</p> <p>A) Felelősök: A genfi reformáció. Készítsétek el a felelet vázlatát!</p> <p>B) Elemzők: Luther, Kálvin és Zwingli munkásságát áttekintve határozzák meg, melyek voltak a reformáció legfontosabb tennivalói!</p> <p>C) Tanácsadók: Tkv. 53. oldal motivációs feladat- Ti vagytok a pápa tanácsadói!</p> <p>D) Nyelvészek. A Magyar értelmező kéziszótár és tankönyv segítségével írjatok példamondatokat az egyház illetve a</p>	<p>Csoportmunka,</p> <p>vallásstanári monitoring,</p> <p>segítő jelenlét</p>	<p>A)</p> <p>Egy fő beszámol a csoport munkájáról</p> <p>B)</p> <p>Mutassák be a közös vonásokat, jellemzőket!</p> <p>C)</p>	<p><i>Közben hf. ellenőrzése!</i></p> <p><i>A) Akiknél az alapok erősítése szükséges</i></p>
----	---	---	--	--	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	

		<p>katolikus szó eltérő jelentéseit felhasználva! Határozatok meg, mit jelent a felekezet kifejezés!</p> <p>E) Történeszek: Történelmi példák segítségével határozatok meg, mi az azonosság és mi a különbség az alábbi kifejezések között: ellenreformáció, rekatolizáció, katolikus megújulás, katolikus restauráció.</p>	<p>C) Situációs játék</p>	<p>Javaslatokat érvekkel támasszák alá!</p> <p>D) az a meghatározás, amit a felekezet szóról a MÉKSZ (értelmező kéziszótár) megad, az egyháztörténelmi feladatoknál nem használható!</p> <p><i>A csoportszám változhat!</i></p>		<p><i>C) Kreatív feladat</i></p> <p><i>Ez a két oldal fénymásolható</i></p> <p><i>E) Alapos történelmi ismeretek szükségesek!</i></p>
3.	2	<p>Célkitűzés. – A felekezeti viták miatt...</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beszéljünk világosan! • A kifejezések jelentésárnyalatai. • Az ellenreformáció megismerése 	Tanári motiválás	Aktív figyelem		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia	Megjegyzések
-----	----------	---------------	-----------------------------	--------------

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
4.	4	A) és B) csoport beszámolója, mire jutottak, milyen nehézségei voltak a csoportnak	Tanári reflexió	Kérdések, megerősítés		
5.	3	D) „Nyelvészek” Kontroll kérdés: mikor katolikusok a protestánsok?	Csoportbeszámoló	Felsorolás a füzetbe a jelentésekről	ppt	
6.	3	E) „Történészek”	Csoportbeszámoló Tanári kontroll	Tanári segítséggel egyegy példa rögzítése a 4 kategóriához (ppt)	ppt	
7.	3	C) Tanácsadók csoportja A többieknek megfigyelés: az előző csoport 4 kategóriája körül melyiket javasolják az egyes tanácsadók?	Szituációs játék	Megfigyelés		
8.	2	Kapcsolódó Ige: Zsolt 51,12 A megújulás kezdete az új szív utáni sóvárgás?	Tanári kérdés	Csend	Képmeditáció!	<i>Itt állítsuk meg egy pillanatra az órát!</i>
9.	3	A tridenti zsinat körülményi és döntései A Tkv. 54-55. oldalán lévő felsorolás elemzése RF+ = megegyezik a reformáció céljaival vagy	Tanári rávezetéssel	Mérlegelés	ppt	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		RF- = a reformáció céljai ellen hat.				
10.	3	A jezsuiták: ellenreformáció vagy megújulás? Loyola bemutatása.	Tanári magyarázat		ppt	
11.	4	Négykérdéses interjú Loyolai Ignáccal <i>Mit jelent az egyház reformációja?</i>	Szituációs játék	Megfigyelés, összehasonlítás az eddig tanultakkal	kép	
12.	2	Összefoglalás Az ellenreformáció módszerei	Tanári közlés	Asszociogram (Békés / erőszakos oldal)	ppt	

13.	2	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: Négykérdéses interjú Zinzendorffal</p> <p><i>Hogyan lehetséges a megtérés?</i></p> <p>+2: 2/1. Az Üdvhadsereg és a YMCA (KIE) (3 p, ppt)</p> <p>2/2. A Rerum Novarum (3 p, ppt)</p> <p>+3: 3/1. Misszió Ázsiában és Afrikában</p> <p>3/2. Ortodoxia a XV-XIX. században</p> <p>+4: Négykérdéses interjú Bonhoefferrel</p> <p><i>Ölhet-e egy pap a szabadságért?</i></p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	(ppt)	<p>+1. Kutatás</p> <p>+2 Kutatás</p> <p>+3 Kutatás</p> <p>+4 Kutatás</p>	<p>+1 Tkv. 60. o.</p> <p>+2. Tkv. 70. o.</p> <p>Tkv. 14. 3. (67-68.o.)</p> <p>+3/1. Tkv. 76 o. 15. 3.4.</p> <p>+3/2. Tkv. 76. o. 15.5.</p> <p>+4 Tkv. 81. o. 16.3.</p>
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Evelési-oktatási stratégia			Megjegyzések	
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök		
14.	1	<p>Házi feladat:</p> <p>I! Tkv. 56. o. 5. f.</p> <p>T! Tkv. 53-5. o.</p> <p>F! A katolikus megújulás <i>vagy</i> Az ellenreformáció módszerei (a felelő majd választhat)</p>	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 48-52. o.	Diff. Tkv. 56. o.2, 6 vagy 7-es feladat.	

15.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				
-----	---	----------------------------------	--	--	--	--

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

3. *A Habsburg felemelkedése és a katolikus megújulás* (20-21. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

4. *A katolikus megújulás és a Habsburgok felemelkedése* (17-21. oldal)

in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv; Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet 2016.

Egyháztörténeti tankönyv

34. *Az ellenreformáció megindulása* (137-140. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÓKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

25. *Az ellenreformáció* (113-118. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

5. *Ortodoxiak és pietizmusok – lehet-e a jót még jobban?* (22-23. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

2. Forrás

1. *Münsteri egyházmegye vizitációs kérdései*

25. *Az ellenreformáció* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

2. *A trienti zsinat első határozata* (22. oldal)

5. *Ortodoxia és pietizmus – lehet- a jót még jobban?* in: *Remélj!*

3. *A jezsuita rend alapszabályzatából* (20. oldal)

3. *A Habsburg felemelkedése és a katolikus megújulás* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*

3. Irodalom

1. *Loyolai Ignác – Jézus Társasága* (182-183. oldal)

2. *A tridenti zsinat (1545-63)* (183-185. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

3. SUNSHINE, Glenn S.: *A reformáció fotelteológusoknak*; Koinónia 2017.

A Reformáció 500 kapcsán kiadott olvasmányos, főleg az összefüggésekre koncentráló egyháztörténet. A szerző célja az egyháztörténetet népszerűsíteni és megszerettetni. Nagyon kevés benne az évszám és a tudományos hivatkozás. Az egyes fejezetek végén kérdések csoportbeszélgetésre alkalmas kérdések, feladatok vannak.

Ehhez a fejezethez ajánlott:

Katolikus megújulás vagy ellenreformáció? (95-111. oldal)

4. Képek

1. *Katolikus megújulás és ellenreformáció* [ábra]

13. oldal 10. pont + kérdések

Az ábra jól érzékelteti az ellenreformáció és a megújulás közötti különbségeket.

2. *A katolicizmus földrajzi elterjedése a XVI-XVII. században* [térkép]

21. oldal 20. pont + kérdések

3. *A Habsburg felemelkedése és a katolikus megújulás* in: SZÁRAY Miklós: *Történelem* 10.
3. Rubens festménye *Loyola Ignác* (139. oldal)
34. *Az ellenreformáció megindulása* in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*
4. *III. Pál pápa jóváhagyja a jezsuita rend megalakulását* (116. oldal)
25. *Az ellenreformáció* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

Az ellenreformáció Európában (XVI-XVII. század)

Térkép:

E 10 / 13. Protestáns etika és kegyességi irányzatok a XVI –XVIII . században (óravázlat)

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A protestánsok szabadságmozgalmai Hollandiában és Angliában. A protestáns ortodoxia, a puritanizmus és a pietizmus.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	2Pt 1,10	„Ezért tehát, testvéreim, igyekezzetek még jobban megerősíteni elhívásotokat és kiválasztásotokat, mert ha ezt teszitek, nem fogtok megbotlani soha.”
Kapcsolódó ének:	395. (MRÉ 477).	Isten szívében megpihenve

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A tanulók tudják, hogy a protestáns egyháztörténet során többféle kegyességi irányzat alakult ki, ezek hagyománya ma is része a gyülekezeti gyakorlatnak. Ismerik ezek néhány karakterisztikus elemét.
Affektív célok:	Identitás-erősítés, önreflexió.
Pragmatikus célok:	A viselkedésszereplő tudatosítása és bővítése. Többféle nézőpont alkalmazása véleményformálás során.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	Németalföld szabadságharca. Angol polgári forradalom. A harmincéves háború.
Földrajz	Hollandia, Nagy-Britannia.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013. o 34. a. Európa a vesztfáliai béke (1648) idején o 34. b. Népeségpusztulás a 30 éves háborúban o 34. c. Az angol polgári forradalom

Kronológia: **1566**, 1618-1648, **1648**,

Topográfia: Hollandia, Belgium,

Személyek: **Zinzendorf**, Orániai Vilmos, Bethlen Gábor, Gusztáv Adolf, Cromwell Olivér,

Fogalmak: **Protestáns ortodoxia, puritanizmus, pietizmus**, protestáns Unió, katolikus Liga, baptista

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	

2.	3	Egy jóakarató ismerős megkérdezi tőletek, mit csinál az, aki igazi református? Mit feleltek neki, ha csak három dologra kíváncsi?	Tanulói megbeszélés	3-4 fős csoportokban kupaktanács	Post-it-ek	Az ismerős = kortársuk!
3.	5	„Református szelfi” – ilyenek látjuk magunkat.	Post-itek bemutatása. Vallástanári reflexiók	Rövid kommentárok, csoportosítás	Post-it-ek, tábla	
3.	2	Célkitűzés Eltérő módon válaszolunk erre, mi a Krisztuskövető élet lényege. Először elemzés, aztán gyakorlat, és a felelés is az óra későbbi részében lesz!	Tanári közlés	Aktív figyelem.		Vagy: mi elég egységesen válaszolunk, de a történelem során sokféle válasz...
4.	6	A kegyességi irányzatok bemutatása: • A protestáns ortodoxia □ • A puritanizmus. • A pietizmus	Tanári magyarázat, rávezető kérdésekkel	Jegyzetkészítés	ppt	
5.	2	Képasszociáció: Mit szoltak ehhez a képhez az egyes kegyességi irányzatok követői... □ Rembrandt: Bibliát olvasó nő	Ötletbörze, gyakorlás	Véleményalkotás	kép bemutatása	A pozitív és negatív megjegyzések egyensúlya!

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	

6.	6	Számonkérés: A katolikus megújulás <i> vagy </i> Az ellenreformáció módszerei (a felelő majd választhat)	Egyéni beszámoló	Felelet		
7.	---	Közben: Az itt látható modell mintájára készíts táblázatot a tárgyalt kegyességi irányzatokról!	Információ rendszerezés	Egyéni munka	Tkv. 61. o. táblázat	
8.	2	Képasszociáció: Mit szoltak ehhez a képhez az egyes kegyességi irányzatok követői... □ Rembrandt: A tékozló fiú a bordélyban	Ötletbörze, gyakorlás			<i>Helye van az ironikus, humoros megjegyzéseknek is...</i>
9.	6	A puritanizmus és a pietizmus hatása • Hollandia: munkaerkölcs, tőkés mintaállam • Anglia: puritán szabadságjogok, alkotmányos rendszer, kiválasztottságtudat, birodalomépítés □ Kivándorlás Amerikába • Franke • Zinzendorf	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	ppt	
11.	4	Négykérdéses interjú Zinzendorffal <i>Hogyan lehetséges a megtérés?</i>	Szituációs játék	Megfigyelés: milyen pietista vonásokat találtak?	kép	
12.	2	Kapcsolódó Ige: 2Pt 1,10	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia	Megjegyzések
-----	----------	---------------	-----------------------------	--------------

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		A keresztyéneket ez felelősségre intette, de a kiválasztottság tudata néha gögössé tette őket.				
13.	2	Házi feladat adminisztratív ellenőrzése	Ellenőrzés			
14.	1	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: 1/1. Az Üdvhadsereg és a YMCA (KIE) (3 p, ppt)</p> <p>1/2. A Rerum Novarum (3 p, ppt)</p> <p>+2: 2/1. Misszió Ázsiában és Afrikában</p> <p>2/2. Ortodoxia a XV-XIX. században</p> <p>2/3. USA: Az indiánok kiirtásának erkölcsi kérdései (3 p)</p> <p>2/4. USA: A feketék rabszolgaságának erkölcsi kérdései (3 p)</p> <p>+3: Négykérdéses interjú Bonhoefferrel</p> <p><i>Ölhet-e egy pap a szabadságért?</i></p> <p>+4: 4/1. Négykérdéses interjú Teréz anyával</p> <p><i>Mit tehet egy ember a világbékéért?</i></p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	<p>(ppt)</p> <p>+1 Kutatás</p> <p>+2 Kutatás</p> <p>+3 Kutatás</p> <p>+4 Kutatás</p>	<p>+1. Tkv. 70. o.</p> <p>Tkv. 67-68. o., 14. 3.</p> <p>+2/1. Tkv. 76 o.</p> <p>15. 3., 15.4.</p> <p>+2/2. Tkv. 76. o. 15.5.</p> <p>+2/3. Tkv. 73. o.</p> <p>+2/4. Tkv. 74. o.</p> <p>+3 Tkv. 81. o. 16.3.</p> <p>+4/1. Tkv. 89. o. 17.4</p>

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		+4: 4/2. Négykérdéses interjú Schweitzer Alberttal <i>Hogyan szolgálhatom az életet?</i>				+4/2. Tkv. 88. o. 17.4
15.	1	Házi feladat: I! Tkv. 62. o. 5. f. (Tkv. 58. o. 13.2. r.) T! Tkv. 57-62. F! Protestáns kegyességi irányzatok a XVIIIXVIII: században.	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 57-62. o.	Diff. Tkv. 62. o. 6 vagy 7-es feladat.
16.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				

Képek forrása:

- Bibliát olvasó asszony: <http://www.pacificliteraryarts.com/services.html>
- The Prodigal Son in the Tavern, 1635: http://www.artexpertswebsite.com/pages/artists/super_rembbrandt_gallery.php
http://en.wikipedia.org/wiki/Rembrandt#mediaviewer/File:Rembrandt_Harmensz._van_Rijn_139.jpg

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

4. *A tőkés termelés kibontakozása Hollandiában és Angliában* (22-23. oldal)
in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

7. *Nagyhatalmi küzdelmek a 17. században* (30-32. oldal)
in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

Egyháztörténeti tankönyv

1. *A protestáns ortodoxia* (11-13. oldal)

2. *A pietizmus* (13-17. oldal)

3. *Újprotestáns mozgalom* (19-20. oldal)

in: LADÁNYI Sándor – PAPP Kornél – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 2.* Református Pedagógiai Intézet 1998.

44. *Svájc, Franciaország és Hollandia az ellenreformáció korában* (171-174. oldal)

in: TÓTH-KÁSA István – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*; Református Pedagógiai Intézet 1999.

35. *Vallásháborúk Európában* (169-173. oldal)

36. *A protestáns ortodoxia kora* (173-175. oldal)

37. *A pietizmus* (176-180. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011

5. *Ortodoxiak és pietizmusok – lehet-e a jót még jobban?* (23-25. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

2. Forrás

1. *Vesztfáliai béke 1648.* (31. oldal)

7. *Nagyhatalmi küzdelmek a 17. században* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

3. Irodalom

1. *John Bunyan – Isten zarándoka* (178-179. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*; Harmat-Kálvin 2003.

2. SUNSHINE, Glenn S.: *A reformáció fotelteológusoknak*; Koinónia 2017.

A Reformáció 500 kapcsán kiadott olvasmányos, főleg az összefüggésekre koncentrázó egyháztörténet. A szerző célja az egyháztörténetet népszerűsíteni és megszerettetni. Kevés benne az évszám és a tudományos hivatkozás. Az egyes fejezetek végén kérdések csoportbeszélgetésre alkalmas kérdések, feladatok vannak. Ehhez a tananyaghoz ezek a fejezetek kapcsolódnak:

Spanyolország és a Holland felkelés című (167-185. oldal)

A reformáció Angliában és Skóciában (186-206. oldal)

Franciaországi reformáció (207-224. oldal)

A harmincéves háború és a korszak vége (225-241. oldal)

4. Képek

1. *A Szent Bertalan éj* (172. oldal)
2. *Orániai Vilmos* (173. oldal)
44. *Svájc, Franciaország és Hollandia az ellenreformáció korában* in: TÓTH-KÁSA István – TÓKÉCZKI László: *Egyháztörténet 1.*
3. *A harmincéves háború szövetségi rendszere* (30. oldal)
7. *Nagyhatalmi küzdelmek a 17. században* in: *Történelem 10.* – Új generációs Tankönyv

E 10 / 14. Misszió az ipari forradalom korának társadalmában (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	A XIX. század változásai. A felvilágosodás eszméi és az egyház. A polgárosodás, iparosodás és az egyház.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Mt 25,40	„A király így felel majd nekik: Bizony mondom nektek, valahányszor megtettétek ezeket akár csak eggyel is az én legkisebb testvéreim közül, velem tettétek meg.”
Kapcsolódó ének:	472. (MRÉ ---)	Mennyit zengi a lelki békét...
	457 (MRÉ 473)	Ó, Jézus , árva csendben

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik, hogy a felvilágosodás egyházkritikája önvizsgálatra készítette az egyházat. Tudják, hogy a 30 éves háború után a vallási különbségek hangsúlyozása értelmetlennek tűnt. A nacionalizmus, a liberalizmus, a szocializmus eszmerendszere a keresztyén hittől eltérő új tájékozódási pontokat jelentett az embereknek, megkezdődtek a szekularizációs folyamatok. Felismerik, hogy a megváltozó társadalomban az egyháznak is új módon kellett megszólítania a híveket.
Affektív célok:	Az empátia fejlesztésével a diakónia jelentőségének megélése.
Pragmatikus célok:	Ismeretszerzés szövegből és képi forrásokból. Tanári magyarázat jegyzetelése ppt-támogatással.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra.
------------------------------	----------------------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Magyar irodalom	A felvilágosodás. Realizmus.
Történelem	A felvilágosodás. A XIX. század eszméi. Az urbanizáció, az ipari forradalom társadalmi hatásai.
Földrajz	Európa ipari körzetei

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.

- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 38 c. Az ipari forradalom elterjedése Európában
  - 39. b. Európa a Szent Szövetség korában
  - 123. Tudomány és technika Európában (XVII-XVIII. század)
  - 124. a. Művészetek Európában (XVII-XVIII. század)
  - 125. Európa kultúrája a XIX. században

Kronológia: 1721, 1729, 1789, **1804, 1855, 1891,**

Topográfia: Párizs, London, Vatikán, Hamburg

Személyek: Voltaire, II. Frigyes, **Wesley**, Spurgeon, Bismarck, Wichern, Bodelschwing, **XIII. Leó,**

Fogalmak: **presbiteriánus, Bibliatársulat,** felvilágosodás, közjó, deizmus, ateizmus, Rerum Novarum, ébredés, belmisszió, methodista, Üdvhadsereg, YMCA (KIE)

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	2	Célkitűzés A XIX. század meghatározó változásokat jelentett. A mai órán ezeket tekintjük át.				

3.	7	Számonkérés: Protestáns kegyességi irányzatok a XVII-XVIII: században	Egyéni beszámoló	Felelet		
4.	---	Közben: Gyűjtsétek 2-3 példát a XIX. század változásaira az alábbi táblázat kitöltésével!	Információrendszerezés	Táblázat kitöltése (csak kulcsszavakkal)	Ppt, füzet	<i>Lehet, hogy elég egy-egy szempont kiosztása.!</i>

Sz.	Időkeret	Az óra menete			Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
					Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Ipar, közlekedés			Egy lehetséges megoldás kivetítése	Tkv. 65-66. o., 14.2.		
		Társadalom						
		Eszmék, kultúra						
5.	6	A felvilágosodás kora és az egyház <ul style="list-style-type: none"> • A felvilágosodás fogalma • Egyházkritika, ateizmus • Az egyház önreflexiója; a közjó kérdése • A francia forradalom egyházellenessége • Az egyház elzárkózása a változásoktól 			Tanári magyarázat, kérdésekkel	Jegyzetkészítés	ppt füzet	
6.	4	Képelemzés – a XIX. századi London Mit lehet tenni egy ilyen helyzetben? (alternatívák)			Vita	Érvek, cselekvési lehetőségek megfogalmazása	ppt	

7.	3	472. dicséret: Mennyit zengi a lelki békét... Kikről szól ez az ének? Kiknek szól? Miről szól / mire szólít?	Önálló szövegolvasás	Szövegértelmezés	Szöveg kivetíthető	
8.	2	Kapcsolódó Ige Mt 25,40 <i>A szenvedő, a segítségre szoruló emberen meglátni a Krisztus arcát.</i>	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
9.	6	A protestáns egyházak reagálása <ul style="list-style-type: none"> • A metodisták • Bibliatársulat • Az ébredés • Az igehirdetés megújítása • A belmisszió • A diakónia, a cselekvő szeretet 	Tanári magyarázat, kérdésekkel	Jegyzetkészítés	ppt füzet	<i>A tankönyvi anyag új struktúrában!</i>
10.	4	Az Üdvhadsereg és a YMCA (KIE)	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt, füzet	
11.	4	A katolikus egyház új válasza: A Rerum Novarum	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt füzet	<i>Tankönyv hiba! A helyes évszám: 1891.</i>
12.	2	Házi feladat adminisztratív ellenőrzése				

13.	1	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: 1/1. Misszió Ázsiában és Afrikában</p> <p>1/2. Ortodoxia a XV-XIX. században</p> <p>1/3. USA: Az indiánok kiirtásának erkölcsi kérdései (3 p)</p> <p>1/4. USA: A feketék rabszolgaságának erkölcsi kérdései (3 p)</p> <p>+2: Négykérdéses interjú Bonhoefferrel</p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1 Kutatás	<p>+1/1. Tkv. 76 o. 15. 3., 15.4.</p> <p>+1/2. Tkv. 76. o. 15.5.</p> <p>+1/3. Tkv. 73. o.</p> <p>+1/4. Tkv. 74. o.</p>
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<p><i>Ölhet-e egy pap a szabadságért?</i></p> <p>+3: 3/1. Négykérdéses interjú Teréz anyával</p> <p><i>Mit tehet egy ember a világbékéért?</i></p> <p>+3: 3/2. Négykérdéses interjú Schweitzer Alberttal</p> <p><i>Hogyan szolgálhatom az életet?</i></p> <p>+4: Keresztényüldözés 2010 körül.</p>			<p>+2 Kutatás</p> <p>+3 Kutatás</p> <p>+4 Kutatás</p>	<p>+2 Tkv. 81. o. 16.3.</p> <p>+3/1. Tkv. 89. o., 17.4</p> <p>+3/2. Tkv. 88. o., 17.4</p> <p>+4. Tkv. 93. o., 18.2.</p>

14.	1	Házi feladat: I! Tkv. 71.o. 7. f. T! Tkv. 63-71. o., 14.1. és 14.4. r. F! A belső misszió első irányai +ismétlés: 4.6, 5.3., 6.5 (misszió)!	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv.63-71. o.	Diff. Tkv. 71. o. 8. f. <i>A következő órán írásbeli ellenőrzés, a 9. és a 14.1, 14.4. alapján!</i>
15.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				

Kép: Londoni nyomornegyed, 1912. (pl) http://mult-kor.hu/20110727_fotokon_a_londoni_nyomornegyedek_vilaga, <http://www.kultura.hu/kiallitas-mutatjabe-130122> Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

21. *Szellemi forradalom – felvilágosodás* (112-116. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

21. *Az új szellemi áramlat: felvilágosodás* (96-99. oldal)

in: *Történelem 10. – Új generációs Tankönyv*; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

7. *A modern polgári államok jellegzetességei és a főbb politikai áramlatok a 19. század végén* (34-37. oldal)

in: *Történelem 11. – Új generációs Tankönyv*; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

Egyháztörténeti tankönyv

3. *Újprotestáns mozgalom* (17-19. oldal)

9. *A római katolikus egyház a XIX. században* (38-42. oldal)

in: LADÁNYI Sándor – PAPP Kornél – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 2. Református Pedagógiai Intézet* 1998.

38. *Felvilágosodás* (180-184. oldal)

44. *A 19. század szellemi irányzatai és ezek hatása a teológiára* (201-204. oldal)

45. *A protestáns egyházak a 19. században* (209-212. oldal)

46. *A katolikus egyház a 19. században* (213-215. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára*; Luther Kiadó 2011

2. Forrás

1. *Scheleiermacher a vallás lényegéről* (204. oldal)

44. *A 19. század szellemi irányzatai és ezek hatása a teológiára* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

2. *Kant írásából* (96. oldal)

in: *Történelem 11. – Új generációs Tankönyv*

3. *Eickern: A német evangélikus egyház belső missziója* (210-211. oldal)

45. *A protestáns egyházak a 19. században* in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet*

4. *XIII. Leó pápa: Rerum Novarum.* (37. oldal)

• *részlet: A modern polgári államok jellegzetességei és a főbb politikai áramlatok a 19. század végén* in: *Történelem 11. – Új generációs Tankönyv*

• *egész: <https://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=125#N3>*

3. Irodalom

1. *Isten helyett a Legfelsőbb Lény* (320. oldal)

Francia forradalom valláspolitikája.

2. *A keresztény egyház önállósághoz vezető rögzös út* (322- 325. oldal)

3. *A protestáns egyház segíti a szegényeket* (344-345. oldal)

4. *Az I. Vatikáni zsinat határozatival a pápa hatalomra tör* (362. oldal)

5. *Megalakul a mormon egyház* (343. oldal)

6. *Hadsereg Krisztusnak – leves a szegényeknek* (368. oldal)

Üdvhadsereg alapításáról szóló cikk.

Látványos, olvasmányos, 1-2 oldalas írások gyűjteménye ez a krónika, Alkalmas óra munkára, vagy kis előadás vagy projekt munka készítésére.
in: Kereszténység krónikája, Officina Nova 1998.

Ébredések és szabadegyházak (205-208. oldal)

46. *A katolikus egyház a 19. században* (213-215. oldal)

JÁNOSI Valéria *Egyháztörténetében* nagyon jó összefoglalót és ismertetőt ad a korszak új felekezeteiről és a belmisszióról.

4. Képek

7. *XIII. Leó pápa képe* (37. oldal)

A modern polgári államok jellegzetességei és a főbb politikai áramlatok a 19. század végén in:
Történelem 11. – Új generációs Tankönyv

5. Film

Katonák az üdvösségért - Üdvhadsereg Magyarország (dokumentumfilm) 35:51

Első 3 perc az Üdvhadsereg története

<https://www.youtube.com/watch?v=8IFqDBDXHB8>

E 10 / 15. Világmisszió (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoportok sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	A XIX. század változásai. A felvilágosodás eszméi és az egyház. A polgárosodás, iparosodás és az egyház.
----------------	--

Kapcsolódó Ige:	Mk 13,10	„Előbb azonban minden nép között hirdetni kell az evangéliumot.”
Kapcsolódó ének:	397. (MRÉ 419.)	Ó, Sion, ébredj!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik az Európán kívüli misszió néhány fontos mozzanatát.
Affektív célok:	A diákok keresztyén etikai szempontból elemzik az amerikai őslakók (indiánok) kiirtásának és a néger rabszolgaság problémakörét. Tudatosítanak olyan motívumokat, amelyek a rabszolgaság felszámolásához vezettek.
Pragmatikus célok:	Térképhasználat. Vitakultúra fejlesztése.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő részekkel
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	A spanyol gyarmatosítás Latin-Amerikában. Nagyhatalmi törekvések a XIX. században.
Földrajz	Kontinensek földrajza

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.

- 44. b. A Föld 1900 körül – Vallások.
- 112. a. A keresztyénség elterjedése a XI. század közepéig

Kronológia: 1493, 1589, 1596, 1620, 1791, 1861, 1906.

Topográfia: Európa, Amerika, Ázsia, Afrika, Salt Lake City, Oroszország, Athosz-hegy

Személyek: Livingstone, Seymour, Xavéri Ferenc, Matteo Ricci

Fogalmak: inkulturáció, redukciók, Mayflower, állam és egyház elválasztása, spirituálé, breszti unió, görög szertartású katolikus, adventisták, mormon, pünkösdiel, karizmatikus

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	2	Kapcsolódó Ige: Mk 13,10 A missziói parancs. „ennek meg kell történnie, de ez még nem a vég” (Mk 13,7b)	Tanári magyarázat	Aktív figyelem		
3.	1	Célkitűzés: Hogyan jutott el a Föld többi népéhez az evangélium?	Tanári közlés			
4.	7	„Évszázadok őrei”		A tanulók húznak egyegy időszakot.	Atlasz 112. a,	Kr. u. 70.-ig;

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Térkép és a tankönyv segítségével mutasd be, hogy melyik évszázadban melyik területekre jutott el a keresztyénség! <i>Aki megtalálta a választ, olvassa/ ismétlje tovább a kijelölt részeket!</i>		Egyéni munka, felkészülés.	Tkv. 2.5, 3.6, 4.6., 4.7, 5.3., 6.5. (kivetítve)	1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11. 13., 14. század végén - cédulák
5.	---	<i>Közben</i> Számonkérés: A belső misszió első irányai	Egyéni beszámoló	Felelet		
	---	<i>Utána</i> Házi feladat adminisztratív ellenőrzése	Tanári ellenőrzés			
6.	5	„Évszázadok őrei Európa (Mediterrán térség) térképen megmutatni a keresztyénség elterjedését az egyes korszakokban.	Tanulói prezentáció	Térképhasználat.	Falitérkép vagy kivetített térkép	<i>Egyszerre több diákot szólítsunk ki!</i>
7.	4	A keresztyénség kiterjedése a földrajzi felfedezések korában Misszió Amerikában <ul style="list-style-type: none"> • Spanyol missziók • Európai kivándorlók 	Tanári magyarázat, kérdésekkel	Jegyzetkészítés	ppt füzet	
	4	Misszió Ázsiában és Afrikában	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt, füzet	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
	3	Ortodoxia a XV-XIX. században	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt, füzet	
	3	Erkölcsei kérdések: USA: Az indiánok kiirtásának erkölcsi kérdései	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt, füzet	
	6	USA: A feketék rabszolgaságának erkölcsi kérdései	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés majd hozzászólás	ppt, füzet	
	5	Új felekezetek az USA-ban.	Tanári magyarázat		ppt, füzet	

13.	1	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: Négykérdéses interjú Bonhoefferrel</p> <p><i>Ölhet-e egy pap a szabadságért?</i></p> <p>+2: 2/1. Négykérdéses interjú Teréz anyával</p> <p><i>Mit tehet egy ember a világbékéért?</i></p> <p>+2: 3/2. Négykérdéses interjú Schweitzer Alberttal</p> <p><i>Hogyan szolgálhatom az életet?</i></p> <p>+3: Keresztényüldözés 2010 körül.</p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1 Kutatás	+1. Tkv. 81. o. 16.3.
					+2 Kutatás	+2/1. Tkv. 89. o., 17.4
					+3 Kutatás	+2/2. Tkv. 88. o., 17.4
						+3. Tkv. 93. o., 18.2.
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Tervezési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		+4: Évszázadok órei. Egy digitális térkép a keresztyénség terjedéséről. (Lehet ppt vagy animáció is!)			+4 Számítógépes grafika	+ 4 Évszázadok órei <i>2 tanuló együtt</i>

14.	1	<p>Házi feladat:</p> <p>I! Évszázadok őrei feladat kitöltése</p> <p>T! Tkv. 72-77.</p> <p>Ismételni: 9. lecke (Luther)</p> <p>F! Misszió és keresztyénség Amerikában</p> <p><i>A következő órán a 9. lecke és a 15.2 alapján számonkérés!</i></p>	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 39-43. o. Tkv.72-77. o ppt.	Diff. Tkv. 78. o. 1., 6., 7., 9. f.
15.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

39. *Anglia és Amerikai gyarmata* (199-203. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 10.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

Egyháztörténeti tankönyv

10. *Újprotestáns közösségek az Óvilágban és az Újvilágban* (44-47. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

2. Forrás

A Metodista Egyház története: <http://metodista.hu/metodist.php?page=1&subpage=1>

3. Irodalom

1. Spurgeon: *Fagy és olvadás prédikációja* (45. oldal)

2. Wesley: *Napló* (45. oldal)

10. *Újprotestáns közösségek az Óvilágban és az Újvilágban* in: *Remélj!*

3. *John és Charles Wesley* (179-181. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztyén gondolkodás rövid története*, Harmat-Kálvin 2003.

4. „*A keresztyének kötelessége a hittérítés*” (334. oldal)

5. *A kezdeti idők misszionáriusai a világban* (335. oldal)

Carey és Gossner missziójának a bemutatása.

Látványos, olvasmányos, 1-2 oldalas írások gyűjteménye ez a krónika, Alkalmos óra munkára, vagy kis előadás vagy projekt munka készítésére. Az írásokhoz jól használható képeket lehet találni.

in: *Kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

4. Képek

Lásd a Kereszténység krónikája írásait.

5. Film

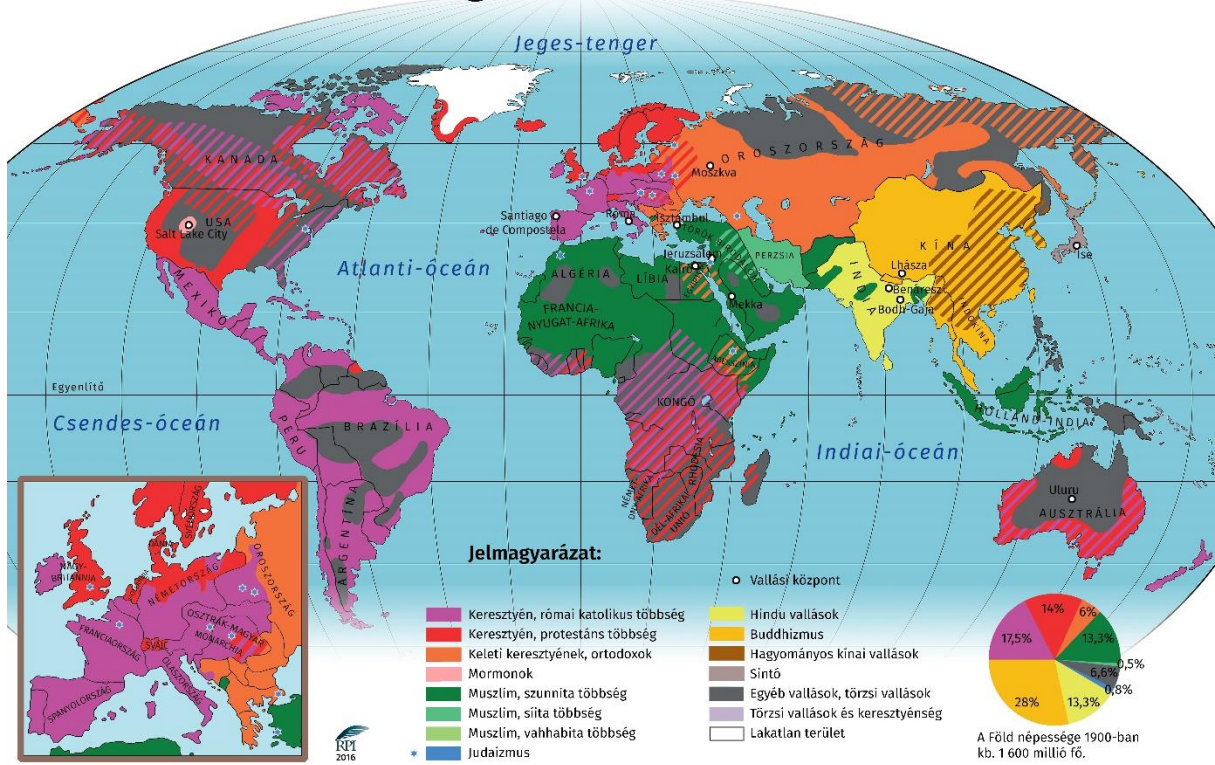
1. *A misszió* (filmdráma 1986) 120 perc,

1750-ben járunk a mai Argentína és Paraguay területén, ahol a guarani indiánok élnek. A törzs kegyetlenségéről és primitív életviteléről híres. A guarani törzs földjére érkező jezsuita szerzetes lassan elnyeri a helyiek bizalmát, akik közül egyre többen megtérnek. Munkáját a kegyetlen rabszolgavadász, Mendoza kapitány segíti. A missziót azonban a portugálok fenyegetik, akik a terület fölött át akarják venni a hatalmat. Az indiánok és a hittérítők közös erővel szállnak szembe velük.

<https://www.youtube.com/watch?v=kYpj61IDXTI>

Térkép:

A világ vallásai 1900 körül

E 10 / 16. A keresztyén egyház a XX. század megpróbáltatásai között (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	Az első világháború és a hit. Keresztyének helytállása a náci és a bolsevik diktatúra idején.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	Jel 3,8	<i>„Tudok cselekedeteidről. Íme, nyitott ajtót adtam eléd, amelyet senki sem zárhat be, mert bár kevés erőd van, mégis megtartottad az én ígémet, és nem tagadtad meg az én nevemet.”</i>
Kapcsolódó ének:	--- (MRÉ 459., IÉ 253)	Áldó hatalmak oltalmába rejtve

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok tudják, hogy az első világháború kezdetén a háborús lelkesedést a kiábrándulás, az emberségbe és sokaknál az Istenbe vetett hit megrendülése követte. Felismerik, hogy a válságidőszak diktatórikus rendszerek kialakítását tette lehetővé. Értsék, hogy a hétköznapi világ gyakran kínál elvtelen alkukat, vagy csak hitben elhordozható hátrányokat.
Affektív célok:	A tanulók érzékeljék, hogy az emberi helytállás lehetetlen helyzetekben hit által, Isten erejével lehetséges. Intuitív módon szereznek ismereteket arról, hogy a mártírok miben bíztak, miért vállalták ezt a sorsot. Elfogadják, hogy vannak végigbeszélhetetlen kérdések – akár a sorsunkban, akár a tanórán is.
Pragmatikus célok:	Árnyalt, többszemponú, elemző véleményformálás olyan történelmi témákban, amelyeket családi élmények, aktuálpolitikai hatások is befolyásolnak.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő részekkel
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	Az első világháború. A náciizmus. A bolsevik diktatúra, a sztálinizmus. A szovjet blokk.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.

- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánná minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013.
  - 55. A II. világháború következményei Európában.
  - 56. b. Népmozgások 1945-1952.

Kronológia: 1914-1918; 1917-1989, 1933-1945, 1939-1945.

Topográfia: Barmen, Berlin, Moszkva, Németország, Szovjetunió, Kelet-Közép-Európa

Személyek: Barth, Bonhoeffer,

Fogalmak: felőrlő küzdelem, totális diktatúra, soá, náciizmus, újpogányság, Hitvalló egyház, bolsevik, kommunizmus, ateizmus, materializmus, terror, újvértanú, rendszerváltozás.

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	8	Ismétlés – számonkérés: 9, 15.2. Összeszedésekor a HF beszédese is!	Totó + 1 kérdés	Egyéni munka	Fénymásolt lap.	Lehetőleg A és B csoport!
3.	2	Célkitűzés: Várakozások a XX. századdal kapcsolatosan – és csalódások. Miért?	Tanári előadás, szemléltetés	Aktív figyelem	Pl. Karinthy gyermekkori naplója	

4.	5	<p>Képek az első világháború kezdetéről.</p> <ul style="list-style-type: none"> Milyen érzelmeket tükröznek ezek a képek? Hogyan reagálhatott az egyház? Képek a háború poklából 	Tanári kérdések	Asszociáció, véleményformálás	2-3 kép a háború elejéről, majd a háború végéről	
----	---	--	-----------------	-------------------------------	--	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<ul style="list-style-type: none"> Milyen érzelmeket tükröznek ezek a képek? Hogyan reagálhatott az egyház? 				
5.	6	A bolsevik és sztálinista egyházfelfogás. Vallásosság a szovjet blokk országaiban.	Tanári magyarázat, szemléltetés	Jegyzetkészítés	ppt	Lehetőség van arra, hogy a tanári előadás a náciizmusról szóljon, és a beszélgetés témája legyen a szocializmus.
6.	4	<p>Szövegértelmezés.</p> <p>Milyen hasonló vonásokat, milyen eltéréseket találtak a két diktatúra között?</p>	Szövegolvasás	Egyéni munka	Tkv. 80-81. o. 16.3. r.	
7.	2	Elemzés. A hasonlóságok és az eltérések két csoportban történő felírása	Ötletgyűjtés	Frontális munka		

8.	3	Négykérdéses interjú Bonhoefferrel <i>Ölhet-e egy pap a szabadságért?</i>	Szituációs gyakorlat	Megfigyelés		
8.	10	A náci diktatúra megismerése idézetek segítségével. <ul style="list-style-type: none"> Bonhoeffer: zsarnokölési elmélet Barth: a mindenkori politikai hatalom kísértése, hogy totális ellenőrzése alá vonja a vallásszabadságot és az emberi gondolatot is. 	Mentorálás	Frontális munka. Tanulói következtetések. <i>Javaslat: az idézeteket egy-egy tanuló olvassa fel.</i>	Tkv. 83-84.	Próbáljuk megteremteni a beszélgetés légkörét.

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<ul style="list-style-type: none"> Niemöller: Diktatúrában van-e lehetőség a semlegességre, kívülállásra? Sztálin kérdése: mintha nem értené a lelki hatalom jelentőségét – ez ellentmond az egyházzüldözésnek. Sölle gondolata látszólag ellentmond a mindenható Istennek – másfelől Isten az embert társává fogadta a teremtés munkájában. 	Ha szükséges, tanári reagálás.	Tanulói reflexiók (elég 1-2). <i>Esetleg meditációs csend alakul ki.</i>		Bonhoffer: Von guten Mächten wunderbar geborgen (Youtube)
3.	2	Kapcsolódó Ige: Mk 13,10				

13.	1	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: 1/1. Négykérdéses interjú Teréz anyával</p> <p style="text-align: center;"><i>Mit tehet egy ember a világbékéért?</i></p> <p>+1: 1/2. Négykérdéses interjú Schweitzer Alberttal</p> <p style="text-align: center;"><i>Hogyan szolgálhatom az életet?</i></p> <p>+2: Keresztényüldözés 2010 körül.</p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1 Kutatás	+1/1. Tkv. 89. o., 17.4
					+2 Kutatás	+1/2. Tkv. 88. o., 17.4
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Évelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<p>+3: Évszázadok őrei. Egy digitális térkép a keresztyénség terjedéséről.</p> <p>+4: Témazáró óra következik.</p> <p style="text-align: center;">Hangsúlyos részek kijelölése:</p> <p style="text-align: center;">Pl. 1.4., 2.3., 3.2-3.4., 5.4, 6.2., 7.1- 2., 9.1-12.4, 13.4., 14.4, 15.2., 16,3-4., 17,3-4., 18.</p>			+3. Évszázadok őrei feladat megoldása	+2. Tkv. 93. o., 18.2.
					ppt	

14.	1	<p>Házi feladat:</p> <p>I! Internet segítségével keressetek 3 cikket a szocialista blokk valamelyik országában folyó egyházellenes tevékenységről!</p> <p>T! Tkv. 78-84.</p> <p>Ismételni: 11. lecke (Kálvin)</p> <p>F! Az egyház a náci Németországban vagy Egyház a kommunista diktatúrákban</p>	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 48-52. o. Tkv.78-84. o ppt.	
15.	1	Tanulók értékelése, visszajelzés				

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv

34. *Az olasz fasizmus és a tekintélyuralmi rendszerek* (175-179. oldal)

36. *A bolsevik Oroszország* (184-185. oldal)

39. *A náciizmus Németországban* (199-203. oldal)

in: SZÁRAY Miklós: *Történelem 11.*; Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó 2013.

30. *A fasizmus Olaszországban* (138-141. oldal)

31. *A kommunista diktatúra a Szovjetunióban* (142-146. oldal)

33. *A nemzeti szocializmus Németországban* (152-156. oldal)

in: *Történelem 11.* – Új generációs Tankönyv; Oktatókutató és Fejlesztő Intézet 2016.

Egyháztörténeti tankönyv

45. *A katolicizmus* (191-194. oldal)

in: LADÁNYI Sándor – PAPP Kornél – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 2.* Református Pedagógiai Intézet 1998.

49. *Egyházak a totális diktatúrákban* (225-230. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

2. Forrás

1. *Bármeni Teológiai Nyilatkozat* 1934.

1934. május 31-én fogadták el a német protestánsok bármeni hitvalló zsinatán a Teológiai Nyilatkozatot, ami 6 rövid tételből áll, amit 1-1 bibliai „alapige” vezet be. A mondatok kategorikusak, az állításokat erőteljesebbé teszik a hozzájuk fűzött tagadások. Az elutasítások jelzik, hogy a német protestánsok Hitler hatalomra jutása után egy évvel felismerték: a totális diktatúra gyökereiben támadja a keresztyén hitet.

https://teol.lutheran.hu/tanszek/rendszeres/munkatarsak/ra_barmen.pdf

3. Irodalom

1. *A lateráni szerződéssel a pápa ismét világi hatalmat kap* (396. oldal)

Az olasz fasiszta kormány és a katolikus egyházfő között Rómában a lateráni palotában megkötött egyezmény az olasz állam és a pápaság viszonyát rendezte (1871 óta megszűnt ezzel a pápák belső száműzetése.) Az aláírók Gasparri bíboros államtitkár és a duce Mussolini voltak.

2. *Az egyházak elleni harc* (386-387. oldal)

Sztalini valláspolitikája és egyházüldözés az 1920-as években.

3. *A krisztusi tanításból táplálkozó ellenállás* (403. oldal)

Hitler-ellen fellépő evangélikus és katolikus papokról szól ez a rész.

in: *A kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

4. *49. Dietrich Bonhoeffer* (165-167. oldal)

SÁRKÁNYNÉ HORVÁTH Erzsébet – TRAJTLERNÉ KOPPÁNI Ágnes: *Krisztus tanúi a változó világban*; Luther Kiadó 2002.

MATAXAS, Eric: Bonhoeffer

4. Képek

1. *Leszedik a keresztet a templomok tetejéről* (386. oldal)

in: *A kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

5. Film

1. *Bonhoeffer: Isten szolgája* (életrajzi film 2000) 85 perc

1943-44-ben a berlini katonai börtön 92-es cellájának lakója nem egy hétköznapi fegyenc volt. A 37 éves teológus, egyetemi tanár, pap, Dietrich Bonhoeffer különleges szerepe a következőkben rejlett: megengedték, hogy tanítson, prédikáljon, és írásait közölték a náci Németország sajtójában. A "Führer" elleni összeesküvés gyanújával tartóztatták le. Miután több koncentrációs tábor is túlélte, 1945. április 9-én hajnalban kivégezték, egy hónappal a németek kapitulációja előtt.

<https://videa.hu/video/film-animacio/bonhoeffer-isten-szolgaja-komajan-komajan.hu-tPfd7TMIKx4sKUHL>

2. *Isten nagyhatalmú szolgálója* (életrajzi film 2011.) 180 perc

1918-ban Münchenben Pascalina, a fiatal nővér Eugenio Pacellihez, a pápai nagykövethez kerül házvezetőnként. 1929-ben Pacellit Vatikánba rendelik, ide nem vihette magával a nővért, de Pascalínát, de eléri, hogy első nőként letelepedhessen Vatikánban. Pacellit pápává választják, a nővér lesz a pápa egyik tanácsosa, aki munkatársa lesz a menekültek segítésében, továbbá a pápai nyilatkozatok kiadásában. Különösen is izgalmas a film, mert a II. világháborús szerepe miatt sokat bírált pápa döntései mögé enged bepillantást. Bemutatja azt a kényszerpályát, ami meghatározta a pápai állásfoglalásokat.

<https://gloria.tv/video/N7emP33xPvWG4TqesapNHCoZK>

A második rész szól kifejezetten a Német-Vatikáni viszonyról és a pápa a II. Világháborús nyilatkozatiról.

<https://gloria.tv/video/8q4iydw9tVau1KdxNzn8qrVSK>

E 10 / 17. Útkeresések a modern korban (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoportok sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	Az ökumené kezdetei. Vallásos jelenségek a 2. világháború után.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	2Tim 1,7	<i>„Mert nem a félelemnek lelkét adta nekünk Isten, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét.”</i>
Kapcsolódó ének:	463. (MRÉ 250) --- (---) (IÉ. 258)	Isten élő Lelke, jöjj! Bár szétszakadva él az egyház

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok ismerik az ökumené többféle megközelítését. Ismernek példaértékű keresztyének személyiségeket. Értelmezik a modern világ szekularizációs jelenségeit, a média hatását vagy kapcsolatát az egyházzal. Tudják, hogy az egyház megújulása segíti, hogy reagálni tudjon a saját kora kihívásaira.
Affektív célok:	A diákok átélik, hogy saját gondolataikkal, észrevételeikkel is formálják az egyházat. Átélik a karitatív szolgálatok jelentőségét.
Pragmatikus célok:	Problémamegoldás során alternatívák megoldása.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő részekkel
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Magyar nyelv, médiaismeret	A média tematizálása. A hír fogalma.
Történelem	II. János Pál.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.

❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánná minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.

Kronológia: 1929, 1948, 1962-1965

Topográfia: Edinburgh, Amszterdam, Vatikán

Személyek: Söderbolm, Brent, Mott, XXIII. János, Schweitzer, Martin Luther King, Teréz anya, II. János Pál, Billy Graham, Desmond Tutu

Fogalmak: ökumenizmus, Egyházak Világtanácsa, II. Vatikáni Zsinat, szekularizáció, vegyesházasság

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	

2.	9	<p>„10 kártya”</p> <p>F) Ökumenikusok: Gyűjtsetek össze 10 fontos tényt illetve megközelítést az ökumenikus törekvésekről! Ügyeljenek a kártyát elhelyezésére és logikai kapcsolatrendszerére!</p> <p>G) Pápisták: Gyűjtsetek 10 példát arra, milyen változásokat hozott a katolikus egyházban a II. Vatikáni Zsinat, illetve az egyház megváltozott látásmódja!</p> <p>H) Szociológusok: Gyűjtsétek össze a XX: századi szekularizáció jellemzőit, feltételezett okait! Ügyeljenek arra, hogy a kártyák elhelyezése logikai kapcsolatrendszerrel is jelez!</p> <p>I) Médiaguruk. Tkv. 89. o. 1. feladat. Fogalmazzatok meg 5 támogatási illetve 5 lejáratai lehetőséget!</p> <p>J) VV – a Vasárnap Védői: A megkapott kártyákra írjatok fel max. 10 javaslatot arra,</p>	Ötletbörze	<p>Asszociációk, problémaelemzés csoportmunka</p> <p>Kulcsszavas vázlat</p>	<p>Csoportonként 10 db kb. 7*29 cm-s lap vastag filc, 5 feladatkártya</p> <p>A) Tkv. 85-86. B) Tkv. 87. o. C) Tkv. 88. o. D) Tkv. 89. o. 1. f.</p>	<p>A/4-es lap, hosszában harmadolva.</p> <p><i>A csoportokat lehet érdeklődés szerint is szervezni.</i></p>
----	---	---	------------	---	--	---

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<p>hogyan lehet elérni azt, hogy az emberek, a családok szívesebben válasszák vasárnap a gyülekezet közösségét, mint más programot!</p> <p>K) Facebook-csoport: Gyűjtsetek össze 10 híres keresztyént napjainkból! Miért őket választottátok?</p>			<p>E) Tkv. 85. o. 2. f., 88. o. F) saját tudás.</p>	

3.	---	<p><i>Közben:</i></p> <p>Számonkérés</p> <p>1. A náci vagy a kommunista diktatúra példáján keresztül mutasd be, mit tehet egy állam az egyház ellen (10-12 sor)</p> <p>2. Foglald össze a genfi zsoltárokról szóló ismereteidet! (4-5 sor)</p>	Írásbeli	2-3 tanuló kiemelve a csoportmunkából.	írólap	A tanulóknak célszerű kb. 15-18 percet hagyni a feladat megoldására.
4	3	Az F) csoport (Facebook) bemutatja a megoldást, indoklást.	Prezentáció	Figyelem, esetleg kiegészíthető		
5.	4	<p>A XX. századi szekularizáció</p> <p>A C) csoport (Szociológusok) bemutatja a megoldást.</p> <p>Tanári kiegészítés, értelmezés, reflexió.</p> <p>A szekularizáció kifejezés történetileg változott.</p> <ul style="list-style-type: none"> • XVI. sz. A birtok és az egyház szétválasztása. • XIX. sz. Az állam és az egyház szétválasztása. 	Prezentálás	A csoport két tagja felragasztja a kártyákat, a szószóló röviden kommentál. A többi tanuló a felírt kulcsszavakat jegyezheteli.	gyurmaragasztó	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	

		□ XX. sz. Az egyén és az egyház szétválasztása.				
6.	3	Az E) csoport – A Vasárnap Védői – bemutatja a megoldást. Tanári kiegészítés, értelmezés, reflexió.	Prezentálás	Kártyák, komment. A többiek jegyzetelnek.		<i>Beszedni az írásbeli feleleteket!</i>
7.	3	A B) csoport – a Pápisták– bemutatja a megoldást. Tanári kiegészítés, értelmezés, reflexió.	Prezentálás	Kártyák, komment. A többiek jegyzetelnek.		
8.	3	A D) csoport – a Médiaguruk – bemutatja a megoldást. Tanári kiegészítés, értelmezés, reflexió. • A média lehetősége és felelőssége • Lehet-e keresztyén sztárokat csinálni?	Prezentálás	Kártyák, komment. A többiek jegyzetelnek.		
9.	3	Négykérdéses interjú Teréz anyával <i>Mit tehet egy ember a világkéért?</i>	Szituációs gyakorlat	Megfigyelés		
10.	3	Négykérdéses interjú Schweitzer Alberttal <i>Hogyan szolgálhatom az életet?</i>	Szituációs gyakorlat	Megfigyelés		
11.	2	Kapcsolódó Ige: 2Tim 1,7 Nem a félelem lelke. II. János Pál pápai működésének meghatározó eleme: „Ne féljetek!”	Tanári közlés			

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
12.	4	<p>Az A) csoport – az Ökumenikusok – bemutatja a megoldást.</p> <p>Tanári kiegészítés, értelmezés, reflexió.</p> <p>Az ökumené irányai</p> <ul style="list-style-type: none"> a) mindenki egyhez csatlakozik b) mindenki Egy felé közeledik c) párbeszéd, türelem, de egység nem lehet. d) kifelé: együttműködés a szolgálatban e) befelé: teológiai párbeszéd, egységesülő hittan. <p>Mi köze lehet a vegyesházasságoknak az ökumenikus mozgalmakhoz?</p>	Prezentálás	Jegyzetkészítés	Tkv. 90. o. 6. f. ppt	
13.	1	<p>A következő órák előkészítése</p> <p>+1: Keresztényüldözés 2010 körül.</p> <p>+2: Évszázadok őrei. Egy digitális térkép a keresztyénség terjedéséről</p> <p>+3: Témazáró óra következik.</p>	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka	+1 Kutatás	+1. Tkv. 93. o., 18.2.
14.	1	<p>Házi feladat:</p> <p>I! A világ 10 legnagyobb keresztyén országa T! Tkv. 85-90.</p>	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 53-56. o. Tkv. 85-90 o.	Diff. Tkv. 90. o. 4., 7.

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		Ismételni: 12. lecke (Az ellenreformáció) F! Szekularizáció <i> vagy </i> Példaértékű életek (a felelő választ).				
15.	4	Tanulók önértékelése Hogyan dolgoztam az eddig egyetemes egyháztörténeti órákon? –	önértékelő kérdőív	önreflexió		

Reflexiók:

Ajánlások:

1. Tankönyv - Egyháztörténeti tankönyv

50. *A keresztény ökumené a 20. században* (231-234. oldal)

in: JÁNOSI Valéria: *Egyháztörténet* – Evangélikus Hittankönyv 11. évfolyamok számára; Luther Kiadó 2011.

11. *A két vatikáni zsinat és a protestáns világszervezetek – szembesülés a modern világgal* (48-51. oldal)

in: *Remélj!* – 12. osztály Evangélikus Hittan; Luther Kiadó 2018.

2. Forrás

1. „*I have a dream*” (421. oldal)

Martin Luther King beszéde 1963. augusztus 28-án

in: *A kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

3. Irodalom

1. 44. *Albert Schweitzer* (154-156. oldal)
2. 47. *Calcuttai Teréz anya* (161-162. oldal)
3. 50. *Martin Luther King* (168-169. oldal)

Ennek az evangélikus egyháztörténeti tankönyvnek a végén 1-2 oldalas életrajzok olvashatóak a XX. század „hitvalló” személyiségeiről. Olvasmányos, kiselőadások készítéséhez jó segítség.

SÁRKÁNYNÉ HORVÁTH Erzsébet – TRAJTLERNÉ KOPPÁNI Ágnes: *Krisztus tanúi a változó világban*; Luther Kiadó 2002.

4. *A keresztény egyházak az egyházak útján* (384. oldal)
Az ökumenikus mozgalom kibontakozása az 1900-as évek elején.
5. *A II. Vatikáni zsinat eredménye: a katolikus egyház feltörőben* (418-419. oldal)
6. *Martin Luther King lelkes a feketékért harcol* (421. oldal)
7. *Európa protestánsai közelednek egymáshoz* (430. oldal)
8. *Az evangélizálók a személyes megtérést hirdetik* (431. oldal)

1974-ben Lausanne-ban 148 országból 3000 küldött jött össze, hogy az evangelizációs mozgalom megerősítése és a misszió volt a téma.
in: *A kereszténység krónikája*; Officina Nova 1998.

9. *Az Egyházak Világtanácsa* (262-265. oldal)
10. *A pünkösdisták és a karizmatikus kongresszus* (273-277. oldal)

in: LANE, Tony: *A keresztény gondolkodás rövid története*; Harmat-Kálvin 2003.

5. Film

1. *Karol – az ember, aki pápa lett* 8:15 perc

Részlet a *Karol – Az ember, aki pápa lett* című életrajzi filmből. Órai keretben is megnézhető. Érdekessége, hogy bepillantást enged abba, hogy milyen módon választanak a bíborosok pápát. A részletben Karol Wojtyła II. János Pál pápaként elmondott első beszéde is meghallgatható.

<https://www.youtube.com/watch?v=EoobMMj5zg8>

2. *Karol – Az ember, aki pápa lett* 1/2 (életrajzi film) 90 perc

Az első rész Karol Wojtyła fiatalkorát mutatja be, a II. világháborús Lengyelországot (zsidóüldözés) és azt a folyamatot, amiben eldönti, hogy pap lesz.

<https://www.youtube.com/watch?v=10YGPUnREaM>

3. *Karol – Az ember, aki pápa lett* 2/2 (életrajzi film) 95 perc

Az 2. részben Karol Wojtyła papi munkásságát mutatja be, és azt a folyamatot mutatja be, aminek a vége az lesz, hogy II. János Pál pápa néven 1978-ban lengyelként Róma első püspökévé választották.

<https://www.youtube.com/watch?v=-25o-mrGxMo>

4. *Karol2. – A pápa, aki ember maradt 1/2* (életrajzi film) 91 perc

5. *Karol2. – A pápa, aki ember maradt 2/2* (életrajzi film) 91 perc

Ez nemcsak egy olyan életrajzi film, ami II. János Pál pápa munkásságát mutatja be, hanem a XX. század második felének olyan eseményeit és kihívásait, aminek a keresztyénséggel szembe kell néznie: diktatúrák, háborúk és ennek kapcsán a kibontakozó keresztyénüldözésről. A kétrészes film egyben túl hosszú a tanórai keretekhez. De érdemes végignézni, mert nemcsak egy pápa élete, hanem a 18. fejezetnek a témáit is feszeget: keresztyénüldözés, ökumené, szexuális kérdések stb.

Első rész: 37:00-38:40 II. János Pál pápa és Calcuttai Teréz anya találkozása

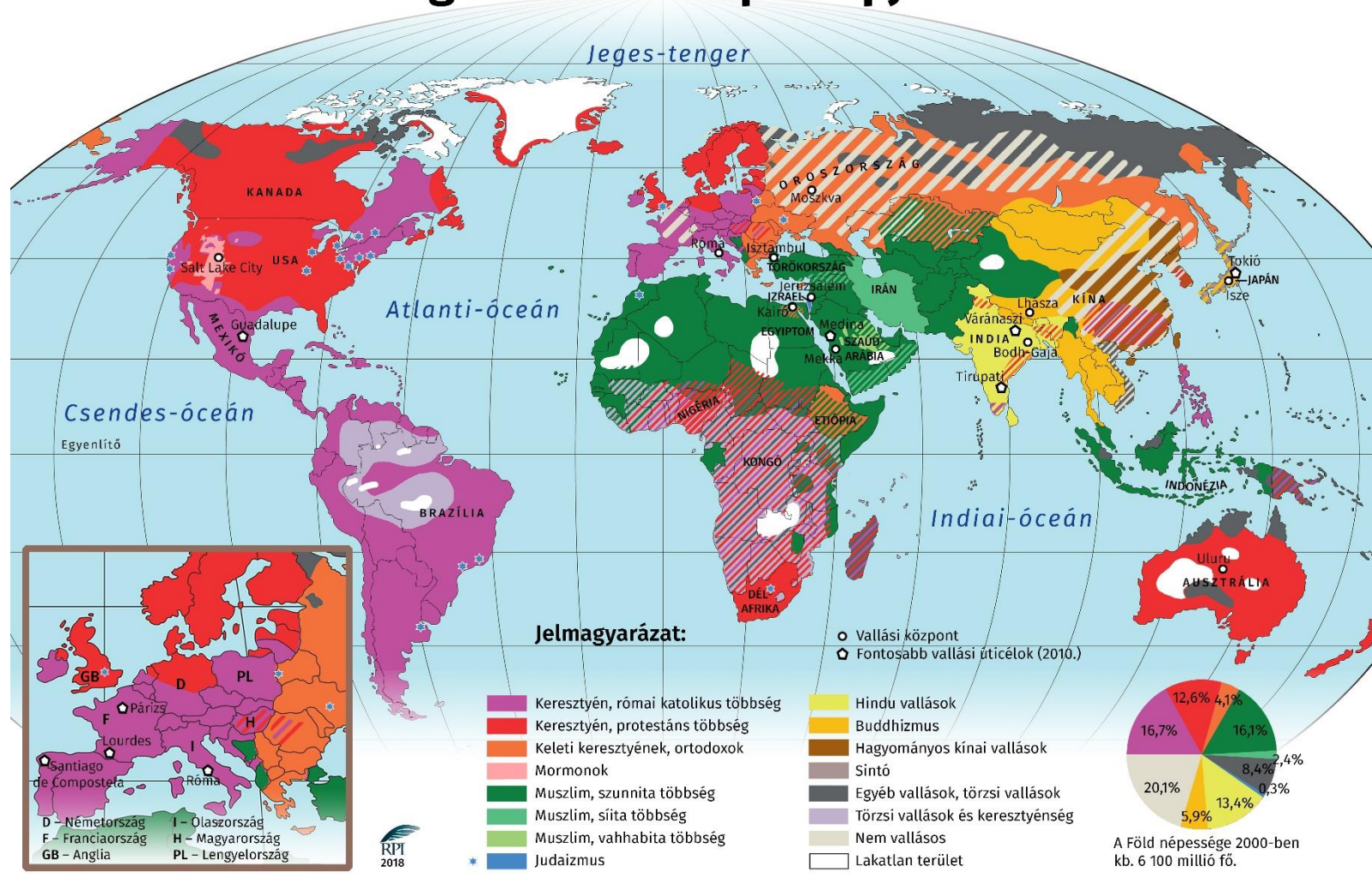
Második rész: 1:25-4:40 Iraki háború kitörése kapcsán II. János Pál pápa beszéde az igazságos háborúról és az Assisi-ben tartott vallási találkozóról

<https://www.youtube.com/watch?v=21H6tzFKZsY&t=2596s>

<https://www.youtube.com/watch?v=SyLDO5TDrSs>

Térkép:

A világ vallási térképe napjainkban

E 10 / 18. Keresztyénnek lenni az ezredfordulón (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	Az ökumené kezdetei. Vallásos jelenségek a 2. világháború után.
----------------	---

Kapcsolódó Ige:	Jn 10,27	„Az én juhaim hallgatnak a hangomra, és én ismerem őket, ők pedig követnek engem.”
Kapcsolódó ének:	479. (MRÉ 425).	Hinni taníts Uram, kérni taníts!

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A diákok azonosítják, hogy melyik kontinensre milyen vallási helyzet jellemző. Felismerik, hogy a jelen tendenciák a keresztyénség súlypontjának áthelyeződését mutatják az ún. harmadik világba. Tudják, hogy az új vallási jelenségek az ember önmegváltását keresik.
Affektív célok:	A diákok felelősséget vállalnak a keresztyén értékrend képviselőjéért. Szolidaritást vállalnak a ma üldözött keresztyénekkal. Átélik a karitatív szolgálatok jelentőségét. Felismerik, hogy a keresztyének előtt álló feladatok közösen / közösségben oldhatóak meg. Szembesülnek az imádság erejével.
Pragmatikus célok:	Információszerzés táblázatokból, térképek segítségével. Párbeszéd kialakítása problémákról.

Az óra didaktikai feladatai:	Új ismeret feldolgozó óra, ismétlő részekkel
------------------------------	--

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
Történelem	A jelenkor globális problémái. A globalizáció.
Földrajz	Társadalomföldrajz, vallási viszonyok. A jelenkor globális problémái.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.

- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánná minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013. o 44. b. A Föld 1900 körül. Vallások.
- ❖ Térkép: Földrajzi Atlasz középiskolásoknak (CR-0032).- Budapest, Cartographia, 2013.

Kronológia: ---

Topográfia: Szudán, Irak, Pakisztán

Személyek: ---

Fogalmak: **világvallás, magánvallások, pluralizmus, keresztyén identitás, szolidaritás, karitatív tevékenység, spiritualitás**

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	3	Képek bemutatása két csoportban: a) Detroiti templomok (elnéptelenedő város) b) Átépitett templomok (elnéptelenedő egyház) Érzések és vélemények megfogalmazása: Melyik az elszomorítóbb?	Képelemzés	Véleménynyilvánítás		
3.	2	Célkitűzés: Közel 2000 év telt el. Igaza van-e azoknak, akik szerint a keresztyénség kihalófélben van?	Tanári közlés			

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
4.	4	<p>Táblázatelemzés</p> <p>Hasonlítsátok össze a 1900-as és a 2000. év adatait! Melyek a legnagyobb változások?</p> <ul style="list-style-type: none"> - létszámbeli növekedés - aránybeli növekedés - ateista, nem vallásos <p><i>Az adatok önbevalláson alapulnak, nagyon eltérő kegyességi gyakorlatok lehetnek mögötte.</i></p>	Táblázatelemzés	<p>Egyéni munka</p> <p>Frontális áttekintés</p>	Tkv. 91. o.	

5.	6	<p>Térképelemzés</p> <p>A világ vallási térképe 2000 körül</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kontinensenként a vallási megoszlás <i>A legtöbb térképen a keresztyénség nem látszik teljesen egységes tömbnek, a felekezeteknek megfelelően több színt használnak.</i> <p>Az egyes vallások híveinek eloszlása kontinensenként</p> <ul style="list-style-type: none"> - Melyik vallás melyik kontinensen jelentős? - (iszlám, buddhista, hindu, judaista, keresztyén, ateista) <p>A keresztyén felekezetek megoszlása</p> <p><i>Az iszlám is több irányzatra tagolódik</i></p>	Térképelemzés	Frontális munka	Földrajzi atlasz ppt	
----	---	---	---------------	-----------------	-------------------------	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
6.	2	<p>A legnagyobb keresztyén országok</p> <ul style="list-style-type: none"> - Melyek azok? - Lélekszám vagy számarány? - Hogyan találtál információt? 	Házi feladat ellenőrzés	Frontális áttekintés		

7.	3	A keresztyénség súlypontjának áthelyeződése A keresztyének aránya a kontinensek között - Mai állapot - 2050-es várható állapot <i>Átrétegződés Afrikába</i> <i>A fordulat most van Európában (már nem csak arányában, hanem létszámában is csökken).</i>	Táblázatelemzés	Frontális áttekintés	Tkv. 92. o.	
8.	4	A modern vallásos jelenségek - Pluralizmus - Új szinkretizmus - Új hitek: New Age, tudomány, UFO, stb.	Tanári magyarázat	Jegyzetkészítés	ppt	
9.	4	Keresztényüldözés 2010 körül.	Tanulói beszámoló	Jegyzetkészítés	ppt	
10.	2	Kapcsolódó Ige: Jn 10,27Situációtól függően: imádság üldözött keresztyénekért.	Tanári közlés			
11.	1	A következő órák előkészítése +1: Évszázadok őrei. Egy digitális térkép a keresztyénség terjedéséről	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka		

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		+2: Témazáró óra következik.				

12.	1	<p>Házi feladat:</p> <p>I! Kisméretű világtérképen különböző színekkel jelöljék az egyes vallások elterjedését!</p> <p>T! Tkv. 91-96.</p> <p>Ismételni: 12. lecke (Az ellenreformáció)</p> <p>F! Mit jelent keresztyénnek lenni napjainkban?</p>	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 91-96. o.	Diff. Tkv. 95. o. 5. f.
13.	6	<p>Mindenki válasszon egy problémát, és keressen hozzá egy párt!</p> <p>Mit tehetsz te, mint keresztyén ember az alábbi ügyekben...</p> <ul style="list-style-type: none"> - Az afrikai országok szegénysége - Néger rabszolgák Szudánban - Iraki keresztyének megölése - Brazil nyomortelepek (favelák) - Iszlám mecsetépítés Svájcban - Alkoholista hajléktalan az utcánkban - Műanyag hulladéktól elpusztult tengeri albatroszok a Csendes-óceáni szigeteken - A szibériai metángömb-robbanások - Megfagyott öregasszony Magyarországon - Ivóvízhiány Darfúrban 	Beszélgetés	Páros megbeszélés	A problémákat megnevező cédulák	<i>A cédulák lehetnek felfelé fordítva!</i>
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia		Megjegyzések	

			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök
		<ul style="list-style-type: none"> - Második generációs muszlim bevándorlók radikális mozgalma Angliában - Tibeti szerzetes önfelgyújtása - Imaszoba nyitása a város széli bevásárlóközpontban - A drogbáró agyonlőtt két papot Mexikóban - Kívülről programozható mikrochip beültetése egy mozgássérült agyába - stb. 			
14.	4	Egyes párok beszámolnak Tanári összegzés	Tanulói beszámoló	(önkéntes vagy tanári felkérés)	<i>Páros vagy kiscsoportos feladat</i>
15.	1	Tanulók értékelése - visszajelzés	Tanári értékelés		

Képek forrása:

Detroiti templomok: <http://toochee.postr.hu/mar-az-isten-is-elhagyta-detroitot>

Templomátalakítás: <http://think.transindex.ro/?p=8134>

http://benyo.blog.hu/2013/02/08/ujrahasznositott_templomok

Holland templomok: <http://lakbermagazin.hu/otletek-modern-lakberendezes/706-templom-atalakitas-csaladi-otthonna.html>

A világ vallási térképe 2010 <https://pestisracok.hu/vallasi-terkep-keresztenyek-vannak-legtobben/>

Az egyes vallások híveinek eloszlása kontinensenként: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_religious_populations (több térkép is van!)

A keresztyén felekezetek megoszlása a világban: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kereszt%C3%A9nys%C3%A9g>

Keresztyénüldözés 2010 körül, térképen: <http://polination.files.wordpress.com/2013/01/2013-christian-persecution-world-watch-list.jpg>

Az országok felsorolása, ahol keresztyénüldözés zajlik: <http://polination.files.wordpress.com/2013/01/2013-christian-persecution-world-watch-list.jpg>

Ajánlások:

Egyháztörténeti tankönyv

52. *Legújabb kihívások – keresztyén válaszok* (220-222. oldal)

Korunk fontos kihívásairól olvashatunk:

- erkölcsi kérdések,
- ökológiai problémák,
- demográfiai problémák,
- bioetikai és orvosi kérdések.

in: LADÁNYI Sándor – PAPP Kornél – TÖKÉCZKI László: *Egyháztörténet 2*. Református Pedagógiai Intézet 1998.

Irodalom

Budapest-jelentés a keresztyénüldözésről 2017.

Ebben a kötetben összegyűjtötték a XX. századi az Európán kívüli világ keresztyénségének változásait. Bemutatja a modernkori keresztyénüldözés hátterét és jellegzetességeit (térsegenként). Vázolják az üldözöttekért való cselekvés lehetőségeit, kereteit. A végén megdöbbentő fényképeket láthatunk a lerombolt keresztyén templomokról.

Kiadja: Emberi Erőforrások Minisztérium és Hungary Helps 2017.

GYÖRFI Károly: *Keresztyénüldözés a 21. század elején*; Kairosz 2015.

Keresztyénüldözések a XXI. század elején (1.) 15:41 perc

Külpolitikai elemző beszélgetéssorozat keretében P. Szabó József beszélget dr. Györfi Károly *Keresztyénüldözés a XXI. század elején* című munkájáról.

<https://www.youtube.com/watch?v=dr4AvpISn2I>

Milyen keresztyén üldözöttek lenni? 75 perc

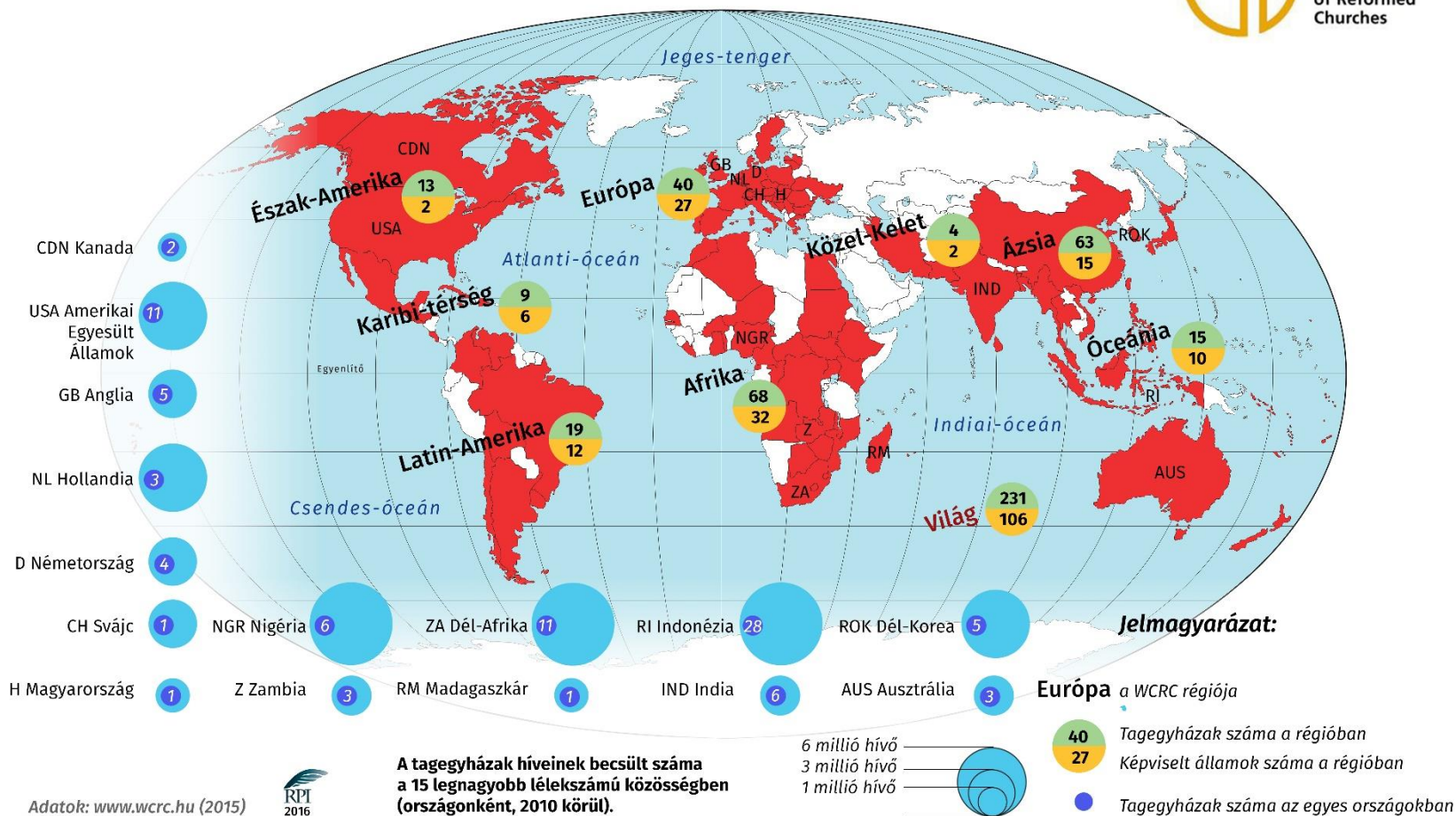
Azbej Trisztán helyettes államtitkár előadása egyetemistáknak az üldözött keresztyényekről és az államtitkárság munkájáról. Csak hangfelvétel, azonban érdekessé teszi a személy hangvétele, és élmény.

https://www.youtube.com/watch?v=ZQM_Y1DcDpU&t=1245s

Térképek:

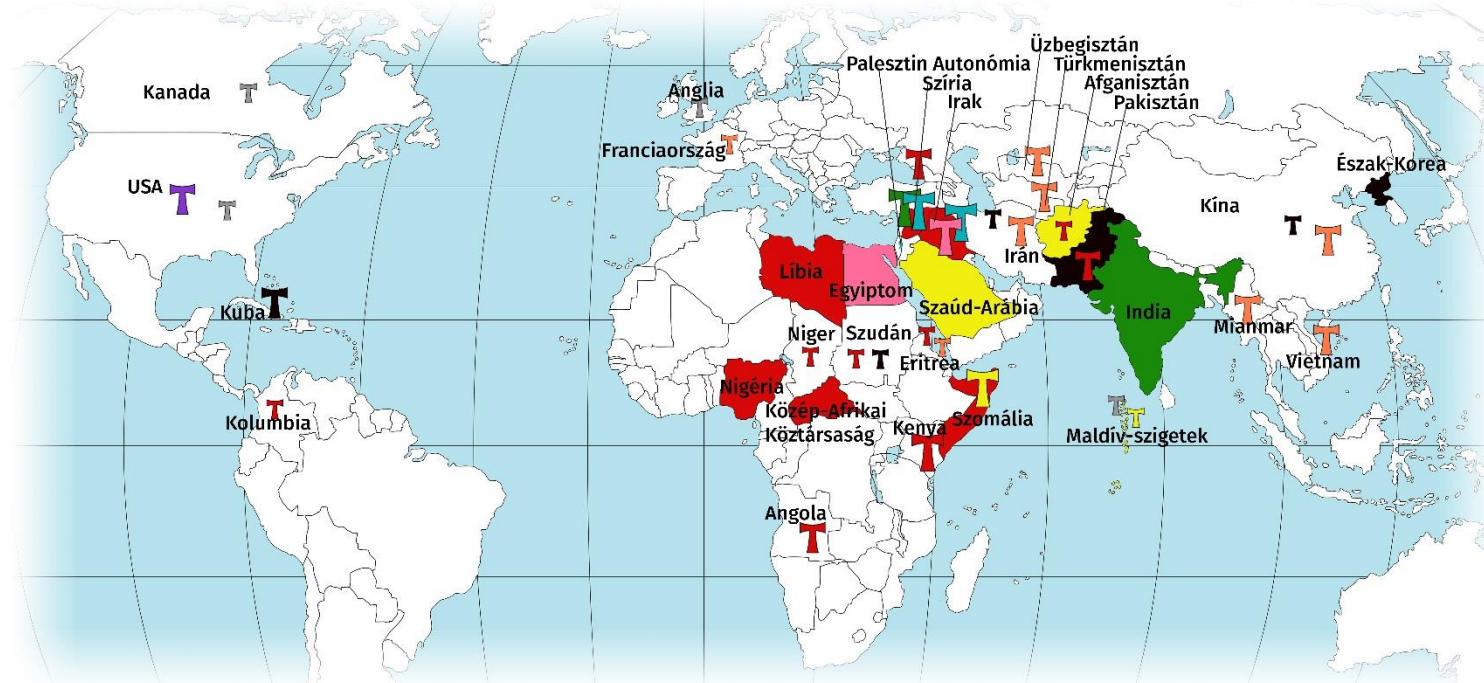
A Református Egyházak Világközössége tagegyházainak államok szerinti elhelyezkedése

World Communion of Reformed Churches (2015)

Keresztyénellenesség, keresztyénüldözés a 2010-es években (példák)

Jelmagyarázat:

- T** Gyilkosságok
- T** Börtön, internálás, kényszermunka
- T** Lincselések, fosztogatások
- T** Az áttérők büntetése

- T** Elüldözés
- T** Erőszak, lányok elrablása, kényszerházasság
- T** Keresztyéneket támadó átokfutás
- T** Foglalkozásbeli korlátozás, elbocsátás
- T** Vallásgyakorlás korlátozása, felügyelete

Az ország területe színezett, ha az üldözés jelentős; anarchia illetve az állam aktív / passzív közreműködése is hozzájárul.

T T T Az esetek gyakorisága, súlyossága

Adatok: opendoors.org, csi-magyarorszag.hu; kozbenjaro.blog.hu - 2015.

E 10 / 19. Egyetemes egyháztörténet – összefoglalás (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcsstan
---------------------	------------------	-----------	--------------------------------

Az óra témája:	Összefoglalás
----------------	---------------

Kapcsolódó Ige:	1Kor 13,9	Mert töredékes az ismeretünk, és töredékes a prófétálásunk.
Kapcsolódó ének:	165 (MRÉ 153.)	Itt van Isten köztünk

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	Az egyetemes egyháztörténelmi modul áttekintése. A témazáró előkészítése.
Kognitív célok:	A tanulók áttekintik térben és időben az egyház útját. Tudják, hogyan voltak Isten engedelmes munkatársai az egyháztörténelmi nagy személyiségek. Idézzék fel az egyháztörténelmi néhány nagy személyiségnek néhány fontos adatát.
Affektív célok:	Az egyháztörténelmi érdekes világának egyben látása. Tudják, hogyan voltak Isten engedelmes munkatársai az egyháztörténelmi nagy személyiségek. Érzékelik saját személyes felelősségüket. Érzelmek fejlesztése híres keresztyének idézetei segítségével.
Pragmatikus célok:	A diákok összefoglaló feladatokat, asszociációs gyakorlatokat végeznek.

Az óra didaktikai feladatai:	Összefoglaló-rendszerező óra, ismétlő részekkel
------------------------------	---

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	
--------------------	--

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténelmi, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténelmi, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: Történelmi Atlasz középiskolásoknak (CR-0082).- Budapest, Cartographia, 2013. o 44. b. A Föld 1900 körül. Vallások.

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	2	Óra eleji szervezés.	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Füzet	
2.	1	Célkitűzés: Összefoglalás. A témazáró előkészítése	Tanári közlés	Tanulói figyelem		
3.	2	Házi feladat megtekintése: kisméretű térképek	Tanári ellenőrzés			
4.	6	Évszázadok őrei. Egy digitális térkép a kereszténység terjedéséről. Hogyan készült el a feladat megoldása?	Tanulói beszámoló	Aktív figyelem, vita		<i>Akár animáció, akár ppt is lehet!</i>
5.	6	Mutasd be Amerika mai vallási viszonyait! Nevezd meg minél több olyan eseményt, ami befolyásolta a kontinensen folyó keresztény missziót! <ul style="list-style-type: none"> • Felekezeti térkép • Spanyol, francia misszió • Angol puritánok • Más népek bevándorlói • Zinzendorf, Wesley amerikai útjai • Amerikai új felekezetek • A pünkösti mozgalom helyzete • Latin-Amerika: katolikus megújulás <i>Hasonló feladat lehet a témazáró dolgozatban!</i>	Szemléltetés	Elemzés, ismétlés Frontális munka A leírás: pl. északról délre haladunk. Jegyzetkészítés (pl. írják fel az ötletek elhangzása szerint, majd utólag számozással tegyék időrendbe)		

6.	5	Fogalomértelmezés <ul style="list-style-type: none"> • misszió: terjesztés és terjedés! • egyház: 				
----	---	---	--	--	--	--

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<ul style="list-style-type: none"> • felekezet: az emberek műve • katolikus: a fogalmak jelentése korszakonként változik. 				
7.	4	Felekezetek családfája	Tanári magyarázat kérdésekkel	Frontális munka		
8.	2	Kapcsolódó Ige: 1Kor 13,9 <ul style="list-style-type: none"> • Mennyire vagyunk birtokában az igazságnak? • Miért vagyunk reformátusok? 	Tanári közlés Tanári kérdés	Lehetséges diákválasz.		

9.	5	<p>Top 10.</p> <p>L) Gyűjtsétek össze a 10 legfontosabb egyháztörténeti eseményt!</p> <p>M) 10 szerző, 10 munka, 10 helyszín. Párosítsátok!</p> <p>N) 10 szerző, 10 gondolat. Párosítsátok!</p> <p>O) A reformáció genfi emlékműve. Kik szerepelnek rajta?</p> <p>P) A XX. század mártírjai Westminsterben. Mi alapján választották ki őket?</p>		<p>A csoport: ötletbörze</p> <p>B, C csoport: társítás.</p> <p>D, E csoport: szövegfeldolgozás.</p>	<p>A B és C csoport kapja meg kártyákon az adatokat, amit majd a táblára tudnak helyezni!</p> <p>A D-E csoportoknak információs szöveg!</p>	<p><i>A feladatok nehézségi sorrendje:</i></p> <p><i>B, A – alapszintű</i></p> <p><i>C – középszint</i></p> <p><i>D, E – emelt.</i></p>
10.	7	<p>Feladatmegoldások bemutatása</p> <p>☐ A csoport: bemutatja, tanári visszajelzés. ☐</p> <p>D csoport: csak felsorolás</p>	Tanári reflexiók	<p>Diák bemutatók</p> <p>D, E: ppt képbemutató!</p>	gyurmaragasztó	

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
		<ul style="list-style-type: none"> E csoport: csak a kiválasztás szempontja B csoport: a megoldás ellenőrzés táblánál hogyan lesz valaki Krisztus elkötelezett szószólója, az evangélium hirdetője? C-csoport: Idézet felolvasása, párosítás 			<p>esetleg az adott személyek portréi ppt.</p>	
11.	1	Kik lesznek a XXI. század keresztyén hősei?	Tanári kérdés	Egyéni gondolkodás.		<p><i>maradhat válasz nélkül</i></p>

12.	2	A következő órák előkészítése +1: Témazáró óra következik. A témazáró szerkezetének ismertetése <ul style="list-style-type: none"> • Tesztfeladatok • Rövid és hosszabb kifejtendő kérdés	Tanári közlés	Tanulói felkészülés, elemzőmunka		
13.	1	Házi feladat: T! Tkv. Hangsúlyos részek kijelölése: Pl. 1.4., 2.3., 3.2-3.4., 5.4, 6.2., 7.1- 2., 9.1-12.4, 13.4., 14.4, 15.2., 16,3-4., 17,3-4., 18. F! Mit jelent keresztyénnek lenni napjainkban?	Tanári közlés	Jegyzetkészítés	Tkv. 91-96. o.	Diff. Tkv. 95. o. 5. f.
Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
14.	1	Tanulók értékelése - visszajelzés	Tanári értékelés			

A 9. lépés feladatának háttere:

Ssz.	Évszám	Név	Város	Mű	Gondolat
1.	313.	Constantinus	Milánó	Ediktum	Megadjuk a keresztényeknek és mindenkinek azt a szabad választást, hogy azt a vallást kövesse, amelyiket akarja,
2.	† 430.	Augustinus	Hippo Regius	Vallomások	Úgy kell imádkoznunk, mintha minden Istentől függene, és úgy dolgozni, mintha minden tőlünk függne.
3.	1209.	Ferenc testvér	Assisi	Naphimnusz	Uram, tégy engem békéd eszközévé. Hadd vigyem a szeretetet, ahol a gyűlölet uralkodik, a megbocsátást oda, ahol a vétek él.
4.	1517.	Luther	Wittenberg	95 pont	Ha azt képzelném, hogy az Úristen nem érti a tréfát, nem is akarnék a mennybe jutni!
5.	† 1531.	Zwingli	Zürich	Kommentár a hamis és az igaz vallásról	Az egyszerű embereket nem csak a ceremóniákkal lehet az igazság felismerésére vezetni, ahogy Krisztus és az apostolok is mindenféle ceremónia nélkül tették ezt.
6.	1536.	Kálvin	Genf	Institutio	Az emberi lélekbe bele van vésve az istenség érzete, melyek kitörölni sohasem lehet
7.	† 1760.	Zinzendorf	Herrnhut	Jövel, Jézus, légy vendégünk	Isten szívéen megpihelve forrjon szívünk egybe hát!
8.	† 1945.	Bonhoeffer	Berlin	Börtönlevelek	Áldó hatalmak oltalmába rejtve csak várjuk békén mindazt, ami jó. Mert Isten őriz híven reggel, este – Ő hű lesz, bármit hozzon a jövő.
9.	† 1965.	Schweitzer	Lamberéne	Egy orvos az őserdőben	Időt kell szakítanod embertársaidra, tégy valamit másokért, ha még oly apróságot is - valamit, amiért fizetséget nem kapsz, csupán a kitüntető érzést, hogy megtehetted.

10.	2013.	I. Ferenc pápa	Róma	Lumen Fidei enciklika	Az áldozatainak ennek a „használd és dobd el” kultúrájának egész pontosan a leggyengébb és legtörekényebb emberi lények – a meg nem születettek, a legszegényebbek, a betegek és az idősek és a súlyosan fogyatékos emberek – akik abban a veszélyben vannak, hogy „eldobják” őket, kiteszik őket egy olyan rendszerből, amelynek a leghatékonyabban kell működnie bármi áron.
-----	-------	----------------	------	-----------------------	--

Megjegyzés:

- A) Az idézetek nem minden esetben az említett művekből valók!
- B) Az idézetek a tananyaghoz szorosabban kapcsolódó szövegrészekre ki lehet cserélni.

Reflexiók:

E 10 / 20. Egyetemes egyháztörténet – összefoglalás (óravázlat)

Megjegyzések az óravázlatok alkalmazásával kapcsolatosan

- ❖ Az óravázlatok egy lehetséges modelljét jelentik a tananyag feldolgozásának.
- ❖ Alkalmazásuk nem kötelező, inkább ötlettárat jelentenek.
- ❖ Ezek az óravázlatok nem tökéletesek – pontosabban: valószínűleg nem felelnek meg az Ön által tanított tanulócsoporthoz sajátosságainak, csoportprofiljának.
- ❖ A megérkezett észrevételek beépítése, a tanári háttéranyagok, az órán használható prezentációk fejlesztése a tanév során folyamatosan zajlik. Kérjük, figyeljék az RPI honlapját!

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:	Hitéleti oktatás	Tantárgy:	Református hit- és erkölcstan
---------------------	------------------	-----------	-------------------------------

Az óra témája:	Összefoglalás
----------------	---------------

Kapcsolódó Ige:	Zsolt 139,23	Vizsgálj meg, Istenem, ismerd meg szívemet! Próbálj meg, és ismerd meg gondolataimat!
Kapcsolódó ének:	151 (MRÉ 165)	Uram Isten, siess minket megsegíteni

Az óra cél- és feladatrendszere: *a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:*

Cél:	
Kognitív célok:	A tanulók ismerik az egyháztörténelem legfontosabb eseményeit, képesek a megtanult ismeretek felidézésére és újrastrukturálására, kreatív alkalmazására.
Affektív célok:	A tanulók fejlesztik a céltudatosságot, kitartást, akarnak jól teljesíteni.
Pragmatikus célok:	A mérési helyzet gyakorlása, egész órás témazáró dolgozat. Szövegértés fejlesztése.

Az óra didaktikai feladatai:	Ellenőrző óra.
------------------------------	----------------

Tantárgyi kapcsolatok:

Előzetes ismeretek	Református hit- és erkölcsstan, E-10 Egyetemes egyháztörténeti modul.

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

- ❖ Biblia: Revideált új fordítás – Bp. Magyar Bibliatársulat, 2014.
- ❖ Tankönyv: Márkus Gábor: Tegyetek tanítvánnyá minden népet! Egyetemes egyháztörténet, Kísérleti tankönyv, Egyháztörténet, alapmodul. Bp. RPI, 2014.
- ❖ Térkép: A világ vallásai (kivetítve egész órán): o <https://sperglord.files.wordpress.com/2011/05/world-religion-map.png> (inkább ez felel meg a célnak) vagy <https://www.pbslearningmedia.org/resource/sj14-soc-religmap/world-religions-map/>

Sz.	Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzések
			Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
1.	1	Óra eleji szervezés. Feladatlapok kiosztása	Tanári tájékoztató	Aktív figyelem	Fénymásolt dolgozatok	
2.	1	Kapcsolódó Ige: Zsolt 139, 23. A tisztességes beszámolás.	Tanári közlés			
3.	43	A témazáró feladatlap kitöltése (két csoportban)	Egyéni munka	Egyéni feladatmegoldás		

Javaslat a dolgozatra – külön fájlban.

A dolgozatba illesztett képek forrása:

❖ A búcsúcédulák: http://skandalum.blogspot.hu/2010/07/negyeddontos-oroszagok-tortenete_06.html ❖

Kálvin: http://academiadeteologiareformada.blogspot.hu/2013_02_01_archive.html

Reflexiók: